

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**TÜRK ROMANINDA DIŞ GÖÇ OLGUSUNUN
İZDÜŞÜMLERİ:
BEKİR YILDIZ, FAKİR BAYKURT ve FÜRÜZAN**

Yüksek Lisans Tezi

GÜLİZAR SİNEM ÖN KAHVECİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET KOÇAK

EKİM, 2018

ONAY

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrencisi olan Gülizar Sinem ÖN KAHVECİ'nin hazırladığı ve jüri önünde savunduğu "Türk Romanında Dış Göç Olgusunun İzdüşümleri: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Fûruzan" başlıklı tez başarılı kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ   İMZA

Tez Danışmanı:

[Ünvanı, Adı SOYADI] .....

Kurumu:

Üyeler:

[Ünvanı, Adı ve Soyadı] .....

Kurumu:

[Ünvanı, Adı ve Soyadı] .....

Kurumu:

Tez Savunma Tarihi: 25 Ekim 2018

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza
Öğrencinin Adı Soyadı

Gülizar Sinem ÖN KAHVECİ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

İmza
Danışmanın Ünvanı Adı Soyadı

Doç. Dr. Ahmet KOÇAK

ÖNSÖZ

Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü, iki ülke arasında 1961 yılında Bad Godesberg'te yapılan "İşgücü Anlaşması"yla başlar ve Almanya'nın 1973'te işçi alımını durdurmasına kadar devam eder. Birkaç yıl Almanya'da çalışıp para biriktirdikten sonra yurtlarına dönme hayaliyle göç eden Türkiyeli işçiler çeşitli sebeplerden dolayı Almanya'da kalış sürelerini ertelerler. Göçmen işçilerin eş ve çocuklarını da Almanya'ya getirmeleriyle Almanya'daki "misafir" statüleri değişip "kalıcı" olmaya başlar. Göçmen işçi ve ailelerin Almanya'daki değişen bu durum beraberinde Almanya hükümetini uzun vadeli entegrasyon politikaları aramaya ve göçmenlerin sorunlarına çare bulmaya yöneltir. Göçmen işçi ve ailelerin yaşadıkları sorunlarına edebiyat dünyası da sessiz kalmaz ve konuyla ilgili çeşitli eserler kaleme alınır.

Bu çalışmada genelde göç edebiyatı özelde ise Türkiyeli işçilerin Almanya'ya göçünü en yalın şekilde romanlarına yansıtan Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Füzûzan'ın eserleri konu edinilmiştir. Bunun yanında Türkiyeli göçmen işçilerin Almanya'da karşılaştıkları sorunlar özel başlıklar altında ele alınmıştır. Almanya'ya göçü konu edinen çeşitli çalışmalar vardır; fakat çalışmaların çoğu genelde bir yazarın eserleri üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmayı farklı kılan ise, Türkiye'den Almanya'ya göç eden işçilerin dünyasını kaleme alan kendileri de göçmen işçi olan Bekir Yıldız ve Fakir Baykurt'la beraber, göçü gözlemleyen Füzûzan'ı konu edinmesidir. Özellikle bu üç yazarla beraber göçte yaşanan değişim uzun bir dönem üzerinden yorumlanmıştır.

Bu süreçte beni bilgisi ve deneyimleriyle her zaman destekleyen, gecenin bir saatinde sorularına hemen cevap veren, muhabbetiyle çalışmalarına renk katan ve bir hocadan çok samimi bir arkadaş olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ahmet KOÇAK'a teşekkürlerimi sunarım. Kaynaklara erişim hususunda çalışmamı kolaylaştıran Boğaziçi ve Marmara Üniversitesi Kütüphanelerine, benden manevi desteklerini esirgemeyen uzaklardaki can dostlarım Nejla DOĞAN ve Şengül PALA'ya, tez aşamasında yol gösterici fikirleriyle bana katkı sağlayan Gamze İLASLAN'a ve son olarak bu zorlu süreçte yanımda olan aileme özellikle eşim Rıfat KAHVECİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Gülizar Sinem ÖN KAHVECİ

ÖZ

TÜRK ROMANINDA DIŞ GÖÇ OLGUSUNUN İZDÜŞÜMLERİ: BEKİR YILDIZ, FAKİR BAYKURT ve FÜRÜZAN

GÜLİZAR SİNEM ÖN KAHVECİ

Göç ve daha özelinde Türkiyeli işçilerin Almanya'ya göçünü ele alan pek çok çalışma bulunmasına karşın, bu çalışmalar ya tek bir yazar, roman yahut da kısa öyküye odaklanmaktadır. Bu tez Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Füzuran adlı yazarların metinleri üzerinden göç edebiyatının karmaşıklıkları ve değişkenliklerini karşılaştırmalı olarak 1964'ten 1998'e daha uzun bir dönemde ele alacaktır. Yıldız ve Baykurt'un göçmen işçi olarak birinci elden deneyimlerine karşın, finansal olarak güvenceli ve kısa bir dönem için Almanya'yı ziyaret eden Füzuran'da göçün kendisi estetik kaygılar odağında bir bakışla metne dönüşmüştür.

Göç temasının sosyolojinin ana alanlarından birini oluşturması sebebiyle bu tez sosyoloji kavramları ve edebiyat sosyolojisine dayanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde genelde göç, dar anlamda Türkiyelilerin Almanya göçü, göçmen yazımı ve oluşum süreçleri, kültür ve kimlik meseleleri konuya temel oluşturması bakımından ele alınmıştır. Birinci bölümde Bekir Yıldız'ın *Almanya'da Türkler*; ikinci bölümde Fakir Baykurt'un "Duisburg Üçlemesi" olan *Yüksek Fırınlar, Koca Ren* ve *Yarım Ekmek*; dördüncü bölümde Füzuran'ın *Berlin'in Nar Çiçeği* Almanya'daki göçmen hayatının "gerçekliklerini" metinler aracılığıyla tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzuran, Göç, Almanya, Edebiyat Sosyolojisi, Kimlik.

ABSTRACT

THE FOOTPRINTS OF EMMIGRATION IN TURKISH NOVEL: BEKİR YILDIZ, FAKİR BAYKURT and FÜRÜZAN

There is already an abundant literature on studies about migration in general and migration of Turkish workers to Germany in particular. Still, they mostly tend to focus on either one particular author or a work such as novel or short story. Covering the period from 1964 to 1998 and drawing upon the works by three writers, i.e. Bekir Yıldız, Fakir Baykurt and Füzün; this thesis is intended to discuss from a comparative perspective the complexities and variations of migration literature. While Yıldız and Baykurt have first-hand experience as migrant workers, the migration experience turns into a literary text with aesthetic concerns in the eyes of Füzün, who was not an emigrant but rather a short-term visitor in Germany with economic security.

Since migration as a theme constitutes one of the major fields of sociology, the study relies upon the concepts of sociology as well as sociology of literature. To provide the underlying theoretical basis, the first chapter provides a discussion of migration in general and Turkish migration to Germany in a more specific context, *Migrantenliteratur* and its formation processes, as well as issues centering around culture and identity. Subsequently, the “realities” of migrant life in Germany are illustrated through literary texts, namely, Bekir Yıldız and his novel *Turks in Germany* [*Almanya’da Türkler*] in the second chapter; the “Duisburg Trilogy” of Fakir Baykurt, that is, *Yüksek Fırınlar* [*Blast Furnaces*], *Koca Ren* [*Father Rhein*] and *Yarım Ekmek* [*Half Bread*] in the third chapter; and Füzün’s *The Pomegranate Flower of Berlin* [*Berlin’in Nar Çiçeği*] in the fourth chapter.

Keywords: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzün, Migration, Germany, Sociology of Literature, Identity.

İÇİNDEKİLER

1. DİSİPLİNLERASI BİR ÇALIŞMA OLARAK EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ	1
1.1. GÖÇ KAVRAMI ve DIŞ GÖÇÜN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	7
1.1.1. Dış Göçün Türkiyelilerde İzdüşümü (Almanya Merkezli)	10
1.2. DIŞ GÖÇTEN BEKLENTİLER VE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR	11
1.3. “KONUK İŞÇİ” / “GÖÇMEN” YAZINI DEĞİŞİMİ VE GELİŞİMİ	13
1.4. KÜLTÜR – KÜRESELLEŞME - KİMLİK MESELESİ	16
2. BEKİR YILDIZ’IN ROMANLARINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ	21
2.1. BİR GÖÇ KARAKTERİ OLARAK “KUNTA KİNTE” YA DA BEKİR YILDIZ	21
2.2. <i>TÜRKLER ALMANYA’DA ROMANINDA DIŞ GÖÇ: HAYALLER VE GERÇEKLER</i>	25
2.3. BEKLENTİ ve HAYAL KIRIKLIKLARI	28
2.3.1. Konut Sorunu	30
2.3.2. Çalışma Koşullarının Ağırlığı ve İş Ortamında Karşılaşılan Zorluklar	32
2.3.3. Dil Sorunu	33
2.3.4. Parçalanmış Aileler	36
2.3.5. Geride Kalan Aileye Duyulan Hasret	37
2.3.6. Yeni Ortamda Kadın ve Çocuklar	38
2.3.7. Kültür Sorunu	40
2.3.8. Beslenme Sorunu	42
2.3.9. Cinsel Sorunlar	44
2.4. ARABA MERAKI	46
2.5. TÜRK’ÜN GÖZÜNDEN ALMANYA’DAKİ TÜRKLER	47
2.6. ALMANYA’DAN / HAPİSHANEDEN KESİN DÖNÜŞ KARARI	49
3. FAKİR BAYKURT’UN ROMANLARINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ	51
3.1. GÖÇÜN ÖZNESİ OLARAK FAKİR BAYKURT	51
3.2. <i>YÜKSEK FIRINLAR, KOCA REN ve YARIM EKMEK</i> ROMANLARINDA DIŞ GÖÇ	52
3.2.1. <i>Yüksek Fırınlar</i>	52
3.2.2. <i>Koca Ren</i>	55
3.2.3. <i>Yarım Ekmek</i>	57
3.3. BEKLENTİ ve HAYAL KIRIKLIKLARI	59
3.3.3. Göçmen İşçi Ailelerinin Evleri	63
3.3.4. İş Ortamı ve Çalışma Koşulları	65
3.3.5. İşçi Faaliyetleri	68

3.3.6. Sınıf Bilinci	70
3.3.7. Dil Sorunu	72
3.3.8. Aile Bireylerine ve Memlekete Duyulan Özlem	75
3.3.9. Yeni Ortamda Çocuk ve Gençlerin Durumu	77
3.3.10. Almanya'daki Eğitim Sistemi	83
3.3.11. Eğitim Sorunları	85
3.3.12. Türklerin Bakış Açısıyla Almanlar	90
3.3.13. Almanların Bakış Açısıyla Türkler	92
3.3.14. Gelenekleri Sürdürme Durumu	93
3.3.15. Din Sorunu, Dini Faaliyetler ve Din Eleştirisi	95
3.3.16. Almanya'ya ve Alman Kültürüne Uyum Sağlama Çalışmaları	100
3.3.17. Beslenme Sorunu	103
3.3.18. Türk Erkeklerinin Gözünden Alman Kadınlar	104
3.4. ROMANLARDAKİ GÜÇLÜ KADIN KARAKTERLER	105
3.5. ARABA MERAKI	107
3.6. GÖÇMEN İŞÇİ AİLELERİN ÇOCUKLARINA YARDIMCI KARAKTER OLARAK "OMA" LAR- NİNELER	108
3.7. KONUK İŞÇİLİKTEN (GASTARBEITER) KALICILIĞA GEÇİŞ	110
4. FÜRÜZAN'IN ROMANINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ	114
4.1. FÜRÜZAN'IN BİYOGRAFİSİNDE GÖÇÜN YERİ	114
4.2. <i>BERLİN'İN NAR ÇİÇEĞİ</i> ROMANINDA DIŞ GÖÇ	116
4.3. BEKLENTİ ve HAYAL KIRIKLIKLARI	119
4.3.1. Konut ve Dışlanma Sorunu	120
4.3.2. Dil Sorunu	122
4.3.3. Bir Alman Bakış Açısıyla Göçmen Türk İşçiler ve Kültür Sorunu	124
4.3.4. Nar Çiçeği ve Hayata Yeniden Dönüş	130
4.3.5. Türkiyeli Göçmen Kadın ve Çocukların Yeni Durum ve Sorunları	131
4.4. GÖÇMEN İŞÇİ AİLELERİN ÇOCUKLARINA YARDIMCI KARAKTER OLARAK "OMA" LAR- NİNELER	136
SONUÇ	137
BİBLİYOGRAFYA	143
EK:1	151
EK:2	152
EK:3	153
ÖZGEÇMİŞ	155

KISALTMALAR

TA: *Türkler Almanya'da*

YF: *Yüksek Fırınlr*

KR: *Koca Ren*

YE: *Yarım Ekmek*

BNÇ: *Berlin'in Nar Çiçeği*

R.: *Röportajlar ve Yargılayan Zaman İçinde*

Çev.: *Çeviren*

Bk: *Bakınız*

s.: *Sayfa*

a.g.e.: *Adı geçen eser*

1. DİSİPLİNLERARASI BİR ÇALIŞMA OLARAK EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

“Bir roman, bir yol boyunca gezdirilen bir aynadır.”

Marie Henri Beyle Stendhal

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Auguste Comte tarafından temelleri atılan sosyoloji, toplum içinde farklı kesimlerde görülen toplumsal olayları, kurumları, grupları, toplumsal ilişkileri, toplumların yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır.¹ 1725'te Giambattista Vico'nun *La Sicienza Nuova* adlı kitabında Homeros'u psikolojik ve sosyal açıdan incelemeye çalışmasıyla sosyal eleştiri ya da diğer bir adıyla sosyolojinin edebiyatla buluşması başlar. 1800 yılında Madame Steal'in kullandığı yöntem sosyolojik eleştiri yönteminin başlangıcı sayılsa da Hippolyte Taine bu yöntemi yarım asır sonra 1853'te İngiliz edebiyatı tarihini *Histoire de la Litterature* eserinde sosyolojik açıdan ele alarak tam manasıyla kullanır. Taine, eseri ırk, dönem ve ortam açısından ele alır. Bunların içinden ortam; iklim, coğrafi konum ve toplumsal durumları içinde barındırması sebebiyle edebiyat metinlerine başka bir düzlemde ele alma potansiyelini gösterir.² Kısacası, edebiyat malzemesi sosyolojinin kavram ve perspektifleriyle incelendiğinde toplumu oluşturan katmanların neler olduğu, nasıl oluştuğu ve ne gibi özelliklere sahip olduğu bilgisine ulaşılabilir.

Bilim ve sanat dallarının birbirlerine yakın ve yardımcı olması sebebiyle disiplinlerarası çalışmalar ortaya çıkar. Okullardaki eğitim müfredatını disiplinler arası çalışmalarla düzenleyen öncü eğitimci H. H. Jacobs disiplinlerarası çalışmayı; "Bir kavramın, konunun, problemin ya da tecrübenin incelenmesi için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisini bilinçli bir biçimde işe koyan program anlayışı" olarak

---

¹ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji: Toplum Bilimi* (İstanbul: Der Yayınevi, 1987), s.11.

² Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), s.83-84.

açıklar.³ Toplumun kendini dışavurum biçimi olan edebiyat ve ana malzeme olarak toplumu temel alan sosyoloji birbiriyle bağlantılı, ayrıca devamlı etkileşim halindeki alanlardır. Edebiyat; toplumun kültürünün, inançlarının, düşünce yapısının ve davranışlarının yansıması olduğundan sosyolojik araştırmalarına kaynaklık edip katkı sağlar. Michaud edebiyatın toplumun kendisini anlatım biçimi olduğunu: “Edebiyat kendi ruhu ve ruhsal yapıları içinde toplumu ifade eder.” İfade eder.⁴ Edebiyatın malzemesi, yukarıda da ifade edildiği gibi toplumu oluşturan çeşitli öğeleri incelerken sosyolojiye kaynaklık eder; fakat burada kurgu olan edebiyat eserinin sosyal bir bilim olan sosyolojiye nasıl kaynaklık ettiği sorunsalı ortaya çıkar. Bu noktada Köksal Alver, edebiyat eserindeki gerçekliğin ne kadar değiştirilmiş bir gerçeklik olsa da metnin gerçeklikle ilişkisinin sıfırlanmadığını söyler:

“Gerçeklik, ister edebi metin tarafından bozulsun isterse yansıtılsın, onunla birlikte vardır; onun en azından hesaplaştığı bir alandır. Bundan dolayıdır ki, edebi metin gerçeklikten istese de tamamen kopması mümkün değildir... Edebiyatı gözleme, araştırma ve bulgulara ulaşma yolunda bir izlek olarak kabul eden sosyolojik çözümleme, ele aldığı sorunu daha etraflıca görebilme imkânına kavuşacaktır.”⁵

Edebi eser her ne kadar kırılmış bir gerçeklik taşısa da eserin gerçeklikle ilişkisi devam ettiğinden edebiyatın toplumu çözümlemeye bir izlek olma özelliği kaybolmaz. Şunu da eklemek gerekir ki, sosyoloji data ile çalıştığı için edebiyatla aralarında bir üstünlükten bahsedilemez. Her iki alan da sosyal bilimin içerisinde; fakat kendine has gözlem sahaları ve yöntemleri vardır. Edebiyatın sosyolojiyle olan bu yakın ilişkisi yirminci yüzyılın başlarında disiplinlerarası bir çalışma olarak edebiyat sosyolojisini ortaya çıkarır. Edebiyat sosyolojisi, edebiyatla toplum arasında bir köprü görevi kurulmasına ve toplumu oluşturan unsurlar ve toplumun özellikleri hakkında bilgi edinilmesine katkı sağlar. Ertuğrul Aydın edebiyat sosyolojisini edebiyat ve toplum arasında ilişki kurulmasında yardımcı olan bir bağ olarak açıklar:

---

³ Heidi Hayes Jacobs (Ed.), *Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation*. (Alexandria: ASCD, 1989), s.8.

⁴ Köksal Alver (Ed.), *Edebiyat Sosyolojisi* (Ankara: Hece Yayınları, 2006), s. 59.

⁵ A.g.e, 18.

“Edebiyat sosyolojisi, edebiyatın toplumla kendisi arasında yeni organik bağlar kurmaya çalışmasına yardımcı olur. Ayrıca, din, kanun ve törelerin edebiyat üzerinde meydana getirdiği etkilerle bu kavramların edebiyatın hanesindeki yerini saptar. Edebiyat sosyolojisi, siyasi rejim, kültür kurumu, sosyal tabaka ve dilbilim problemleri gibi edebi olayları çerçeveleyen sosyal yapı ve teknik durumları inceler. Edebiyat türü, belli bir süreçten ve ekonomik gerçeklikten sonra ortaya çıkar. Sosyologlar için özel bir önem anlamına gelen süreç durumu, edebiyat sosyolojisine kaynaklık eder.”⁶

Edebiyat sosyolojisinin Türkiye’de bir disiplin olarak ortaya çıkması ve bu alanda çalışmaların yapılması 1950’lerden sonraya rastlar; fakat bu tarihlerden önce de edebiyatı anlamlandırırken toplumsal olay ve olguların kullanıldığını da ifade etmek gerekir. Alver, Türkiye’deki edebiyat sosyolojisi çalışmalarını “Edebiyat ile toplumsal alan arasında ilgi kurarak sosyolojik okuma-sosyolojik eleştiri gerçekleştiren çalışmalar ve bir bilimsel disiplin ve araştırma alanı olarak varlık kazanan, belli yöntem ve bakış açısına ulaşmış edebiyat sosyolojisi çerçevesinde yapılan çalışmalar olarak” iki ana grupta değerlendirilebileceğini söyler.⁷ Türkiye’de edebiyat sosyolojisinin gelişiminin akademik alanda uygulanmaya geçişi ise 1960’lı yıllara rastlar.⁸ Bu konuda Nurettin Şazi Kösemihal’in yaptığı çalışmalar Türkiye’de edebiyat sosyolojisi çalışmalarına öncülük ederek büyük katkı sağlar.

Edebiyatın da sosyolojinin de ortak ana malzemelerinden birisi toplumdur; ancak toplumun temel dinamiklerini, olay ve olguları incelemek daha çok sosyolojinin alanı içindedir. Sosyolojinin ilgilendiği konulardan birisi, hatta önde gelenlerinden birisi, göç olgusudur. Kavram olarak göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret gibi anlamlara gelir.⁹ Tanımdan da anlaşılacağı gibi göçün temelinde mekânsal değişiklik esastır. Başta siyasi ve

---

⁶ Ertuğrul Aydın, “Edebiyat Sosyolojisine Bakışta Türk Edebiyatı”, *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, Gaziantep, 1999, s. 5-11.

⁷ Köksal Alver, “Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme” *Sosyoloji Konferansları* No:52 (2015-2) s.347. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234454>

⁸ Nurettin Şazi Kösemihal, “Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar”, *Sosyoloji Dergisi*, 1967, Sayı 21-22.

⁹ TDK <http://www.tdk.gov.tr/> [Erişim: 12.08.2018].

ekonomik sebepler olmak üzere pek çok farklı sebeplerden kaynaklanan göç, etkisini birçok alanda gösterir.

Göçün etkisini gösterdiği alanlardan biri de kaynak olarak toplumdan beslenen edebiyattır. Göçün yazılı ve sözlü edebiyat alanında farklı tezahürleri ortaya çıkmıştır ve hâlâ çıkmaya devam etmektedir. Türk edebiyat tarihinin ilk dönemlerde ortaya çıkan sözlü edebiyat geleneğinde, göç edenin ardından ağıtlar yakılmış, türküler söylenmiş ve şiirler okunmuştur. İnsanların ve toplumların hayatlarında bu kadar derinden etkileyen göç, yazınsal alanda da etkili olmuş ve göç edebiyatının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyıllık serüveninde büyük oranda yenilgilerin ve geri çekilmelerin neticesinde özellikle Balkanlardaki farklı coğrafyalardan Anadolu'ya büyük göçler gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk çeyrek asrında göç hadiselerinin çok önemli bir yer edinmediği söylenebilir. Buna karşın 1950'li yıllardan itibaren başta ekonomik sebepler olmak üzere çeşitli vesilelerle önce köyden kente başlayan göç hareketliliği, 1960'lı yıllarda yurt dışına açılma şeklinde gelişmiştir. Gerek ülke içinde gerekse ülke dışına başlayan göç dalgasına yazın dünyası da sessiz kalmamış, önemli eserler ortaya koymuştur. Bu eserlerin önemli bir kısmı ülke içinde belli bölgelere yapılan göçleri temel alan eserler olduğu gibi, ülke sınırlarını aşan, yurt dışına yapılan göçleri ele alan önemli yazarlar ve eserler de ortaya çıkmıştır. Yurt dışına yapılan göçlerin büyük bir kısmı Almanya'ya olmuştur. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde Almanya'ya göç eden işçilerin sesi olmaya ve onların sıkıntıları dile getirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada Almanya'ya göç eden Türk işçilerin sorunlarını iyi bir gözlemlerle dile getiren yazarlardan bahsedilebilir ki, bunlardan birisi Bekir Yıldız'dır.¹⁰ O, göçmen edebiyatına katkısı olan toplumcu gerçekçi yazarların önde

---

¹⁰ Bekir Yıldız hakkında yapılan bazı çalışmalara örnek olarak; Muhammet M. Aydın, "Bekir Yıldız'ın Alman Ekmeği Adlı Eserinde, Almanya'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Sosyal ve Siyasal Sorunları", (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2013), Gözde Sonbahar, "Bekir Yıldız'ın Harran Adlı Öykü Kitabında Eylemler ve Eyleyenleri", (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2013), Salim Durukoğlu, "Bekir Yıldız'ın Eserlerinde İzlek ve Yapı", (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2012), Sevgi Başkak, "Bekir Yıldız'ın Öykücülüğü", (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2008), Abdulvahap Özer, "Bekir Yıldız'ın Hikâye ve Romanlarında Sosyal Meseleler", (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007), Gülizar Ürkek Yakut, "Bekir Yıldız'ın Hayatı ve Romanları", (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2006), Vildan Cihangiroğlu, "Bekir Yıldız'ın Romanlarının Tematik ve Yapı Bakımından İncelenmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2003).

gelenlerindedir. Göçü bizzat deneyimleyen yazarlardan olan Yıldız, dört yıllık Almanya macerasını *Türkler Almanya*'da (1964) romanında dile getirir.

Bu noktada Almanya'ya göç temasına yoğunlaşan bir diğer yazar ise Fakir Baykurt'tur.¹¹ Yıldız gibi göçü bizzat deneyimleyen ve yirmi yılını Almanya'da geçiren Baykurt "Duisburg Üçlemesi" adını verdiği *Yüksek Fırımlar* (1983), *Koca Ren* (1986) ve *Yarım Ekmek* (1998) adlı üç romanıyla Almanya'daki işçi ailelerinin hayatlarını ve yaşadıkları sorunları kaleme almıştır.

---

¹¹ Fakir Baykurt hakkında yapılan bazı çalışmalara örnek olarak; Raşide Bağlar, "Fakir Baykurt'un Eserlerinde Almanlar ve Almanya" (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1988), Ahmet Kırdag, "Türkçe ve Fransızcadaki Zamirlerin Tümleç Olarak Kullanımının İncelenmesi Alain Fournier'in 'Adsız Köşk' ve Fakir Baykurt'un 'Kaplumbağalar' Eserlerinin Karşılaştırmalı Bir Çalışması", (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1998), Engin Bölükmeşe, "Fakir Baykurt'un 'Telli Yol' Eserinde Türk ve Alman İmgeleri", (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2002), Hüseyin Altunya, "Reşat Nuri Güntekin ve Fakir Baykurt'un Romanlarında Öğretmen", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), Mehmet Fetih Yanardağ, "Fakir Baykurt'un Hikaye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme", (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2005), Aslı Tınmaz: "Fakir Baykurt'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), Senem Pehlivan, "Fakir Baykurt'un Roman ve Hikayelerinde Dış Göç", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2005), Hülya Yazıcı Okuyan, "Türkçenin sözvarlığı açısından Fakir Baykurt'un Romanları", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), Eda Şahin, "Fakir Baykurt'un Köy Romanlarında Sosyal Yapı", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2006), Fatma Konuk, "Fakir Baykurt'ta Kadın İmajı: İrazca Kara, Kezik Acar", (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2007), Sevim Karabela Şermet, "Fakir Baykurt: Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007), Kanat Yıldız, "Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat", (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008), Zülküf Gül, "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanında Söz Varlığı", (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008), İlker Aysel, "Fakir Baykurt'un eserlerinde Modernleşme ve Göç Olgusunun Sosyolojik Analizi", (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009), Mahmut Değirmenci, "Çocuk Hikayesi ve Fakir Baykurt'un Çocuk Hikayeciliğine Katkısı", (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2010), Nazlı Karaman, "Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu", (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2010), Yeliz Akar, "Fakir Baykurt'un Romanlarında Toplumsal Gerçekçilik", (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010), Altuğ Ortakçı, "Fakir Baykurt'un Romanlarında Halkbilimi Unsurları", (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012), Ayşe Çiftçi, "Anglo -Amerikan ve Anadolu Kültürlerinin Yirminci Yüzyılda Doğaya Karşı Tutumu: John Steinbeck'in 'Gazap Üzümleri', George Orwell'in 'Soluksuz Zaman', Yaşar Kemal'in 'Hüyükteki Nar Ağacı' ve Fakir Baykurt'un 'Kaplumbağalar' Romanlarının Ekoeleştirel Çözümlemeleri", (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2012), Mehmet Halil Akkın, "Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları", (Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, 2012), Songül Cömert, "Fakir Baykurt'un Romanlarının Halkbilimsel Açısından İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015).

Bu çalışmada Almanya'ya göç konusunda kurmaca eser yazan son yazar ise Füzûzan'dır.¹² Yıldız ve Baykurt gibi göçe doğal bir akış içinde maruz kalmayan Füzûzan, *Berlin'in Nar Çiçeği* (1988) adlı eseriyle dışarıdan bir gözlemci olarak izlediği Türkiyeli¹³ işçi ailelerinin yaşamlarından kesitler sunar. Üç romancının ortak yönü ister deneyimleyerek isterse de kısa ya da uzun süre kalarak olsun bizzat Almanya'da bulunmuş olmaları ve göç eden Türklerin hayatlarını, Almanlarla ilişkilerini yakından gözlemlemiş olmalarıdır.

Edebiyat sosyolojisinin ilk metni olarak sayılan *Edebiyata Dair*'de Madame de Stael: "Bu eserde, dinin, adetlerin, kanunların edebiyat üzerinde, edebiyatın da din, adetler ve kanunlar üzerinde ne gibi tesiri olduğunu incelemeyi kendime hedef tuttum." der.¹⁴ Bu çalışmada da yukarıda isimleri geçen yazarların eserlerinden hareketle ilk göç dalgasıyla Almanya'ya işçi olarak giden ve "misafir işçi" olarak adlandırılan, orada kendilerine sadece iş gücü kaynağı olarak bakılan, bu yüzden de beraberinde getirdikleri kültürleri ve yaşama biçimleri yadsınan Almanya'daki Türk toplumunun karşılaştıkları sorunların göç ve göçmen edebiyatı adı altında oluşan metinlere nasıl yansıdığı edebiyat sosyolojisinin çerçevesi içinde ele alınacaktır. Göçün genel kuramsal çerçevesi ve Türkiye'den giden işçilerin Almanya'ya göç

---

¹²Füzûzan hakkında yapılan bazı çalışmalara örnek olarak; Özlem Altın, "Füzûzan'ın Hikayelerinde Kadınlar", (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2017), Handan Gürbüz, "Füzûzan'ın Hikaye ve Romanlarında Toplumsal Meseleler", (Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2017), Burcu Uşaklı Sandal, "Füzûzan'ın Öyküleri Üzerine Psikanalitik Bir İnceleme", (Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, 2016), Ayşe Nesibe Asar, "Füzûzan'ın Kırk Yedili'ler ve Emine İşınsu'nun Sancı Romanlarında Öğrenci hareketleri: Karşılaştırmalı Bir Edebiyat Sosyolojisi Çalışması", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013), Yakup Öztürk, "Füzûzan'ın Hikayelerinde Modern Kent-Birey İlişkisi", (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2012), Meliha Numanoğlu, "Füzûzan Hayatı, Sanatı, Eserleri", (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2009), Jeannette Squires Okur, "Kadının Yeni Vatan Edinme Sorunu: Kültürlerarası Karşılaşmaların Füzûzan'ın Alev Tekinay'ın ve Elif Şafak'ın Eserlerinde İşlenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), Burcu Şafak, "Füzûzan'ın Öykülerinde Anne-Kız İlişkisi", (Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2007), Seçil Sarıbayır, "Füzûzan'ın Öykü ve Romanlarında Çocuklar", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006), Nurcan Şen, "Füzûzan'ın Hayatı ve Edebi Eserleri", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), Gülten Bulduker, "Füzûzan'ın Hikayeleri Üzerine Bir Araştırma" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), Leyla Aydın, "Füzûzan'ın Roman ve Hikayelerinde Modernist Unsurlar" (Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2016).

¹³ Türkiye'den Almanya'ya göç edenler arasında Türkler yoğunlukta olmakla beraber farklı etnik kimliklerden insanlar da bulunmaktaydı. O yüzden bu çalışmada Almanya'ya göç eden işçileri daha genel ifade etmek için "Türkiyeli işçiler" tabiri tercih edilmiştir.

¹⁴ Madame de Stael, *Edebiyata Dair*, Safiye Hatay, Vahdi Hatay (çev.), (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), s.1.

süreci tarihsel bir şekilde ortaya konulacaktır. Göçle ilgili tarihsel bir arka plan verildikten sonra göçmen edebiyatının ortaya çıkışı, oluşması, bunun oluşmasında Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Füzûzan'ın ne kadar etkili olduğu ya da bu edebiyatta nerede durduklarının da genel bir tespiti yapılmış olacaktır. Esas üzerinde durulacak konu ise, kimi yaşayarak, kimi gözlemci sıfatıyla kurmaca metinlere aktarılan bu konuların nasıl ele alındığı, hangi başlıkların öne çıkartıldığı, karşılaşılan öncelikli sorunların neler olduğu, bunlara nasıl bir yaklaşım sergilendiği, zamanla iki farklı kültürün birbirlerini ne oranda etkiledikleri gibi konular çok geniş bir perspektiften incelenmiş olacaktır.

1.1. GÖÇ KAVRAMI VE DIŞ GÖÇÜN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Göç sözlükte, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerden bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵ Nüfusun yer değiştirmesi olarak kısaca açıklanan göç ilk kez Alman-İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı olan Georg Ravenstein tarafından 19. yüzyılda “Göç Yasaları” konulu tebliğleri sunmasıyla bilimsel manada tartışılmaya başlanır.¹⁶ 20. yüzyılda göçü ve göçü meydana getiren bileşenleri daha iyi anlamlandırmak adına Neoklasik Ekonominin Makro kuramı, Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı, Yeni Ekonomi Kuramı, İkiye Bölünmüş (segmented) Emek Piyasası Kuramı Dünya Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, Kurumsal Kuram ve Kümülatif Nedensellik Kuramı gibi ortaya birçok kuram ortaya konulur. Kuramlar hakkında bilgi edinmek Türkiye’den Almanya’ya olan işçi göçünü daha iyi anlamada faydalı olacaktır; fakat bütün bu teorilerin detaylı açıklaması çalışmanın amacını aşacağından bu kuramlar kısaca açıklanacaktır.

---

¹⁵ TDK <http://www.tdk.gov.tr/> [Erişim: 15.08.2018].

¹⁶ Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), s.20.

Abadan-Unat ortaya konulan belli başlı teorileri açıklar.¹⁷ Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı, göçün nedeni için “Uluslararası göç ve onun karşıtı olan iç göçün nedeni, emek konusundaki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıkta[dır]” derken, Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı göçün nedenini “bireyler, rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kâr hesabını yapmak suretiyle daha yüksek bir kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etmeye” karar verir olarak açıklar. Yeni Ekonomi Kuramına göre “göç etme kararı tek tek bireyler tarafından değil, bir hane halkının tüm fertleri hatta bazen bir topluluğun tümü gibi birbiri ile ilintili çok sayıda kişi tarafından” alınır. İkiye bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramına göre ise uluslararası göç hareketinin modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden ileri geldiği” düşünülür. Dünya sistemleri kuramı, “uluslararası göçün kökenini ulusal ekonomilerde ortaya çıkan ikili pazar yapısında değil, 16. yüzyıldan bu yana dünya pazarlarının genişlemesinde” bulur. İlişkiler Ağı Kuramı, zaman ve mekân açısından göçü incelemeye çalışır. Kurumsal Kuram, başka ülkeye gitmek isteyen kişiyle onu istediği ülkeye yasal ya da yasa dışı yolla girmesini sağlayan aracı olan kurum arasındaki ilişkiyi inceler. Kümülatif Nedensellik Kuramına göre ise “her göç atılımı, onu izleyen göç etme kararının verileceği toplumsal çerçeveyi de değiştirdiği” düşüncesinden yola çıkar. Son olarak ortaya atılan Göç Sistemleri Kuramı ise göç alan merkez ülke ya da ülkelerle göçmen yollayan ülkeler arasındaki ilişkiyi inceler.

Göçün sınıflandırılmasında alan (yerli-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel-grup-kitlese), sebep (gönüllü-zorunlu) ve yasal durum (yasal-yasadışı) gibi ölçütler kullanılır.¹⁸ Gönüllü göçlerde “söz konusu olan şey, bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir.”¹⁹ Yani burada kişinin kendisinin karar mekanizması durumunda olması ve göçü gerçekleştirme söz konusudur. Gönüllü göçlere işgücü

---

¹⁷ a.g.e, 22-38.

¹⁸ Thomas Faist, *Uluslararası Göç ve Ulasarı Toplumsal Alanlar* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003), s.47.

¹⁹ Göksel Göker, *Göç Kimlik Aidiyet Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler* (Konya: Literatürk Academia, 2015), s. 39.

göçü ve beyin göçü örnek verilebilir.²⁰ İnsanların kendi iradesi dışında meydana gelen zorunlu göçlerin nedeni “insanların ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, bazı şahsi hürriyetlerin sınırlandırılması ve resmi otoritenin güç kullanması” olarak açıklanabilir.²¹ Türkiye’den Almanya’ya yapılan iş göçü yukarıdaki bilgiler ışığında sınıflandırıldığında, “uluslararası, kalıcı, kitlesel, gönüllü ve bir göç” olduğu söylenebilir.²²

Sonuç olarak, kuramlara ve sınıflandırmalara bakıldığında göçün tek bir yönden ya da etkenden açıklanmaya çalışılmasının aksine birçok faktörün etkisi hesaba katılarak incelendiği görülür. Böylece göç hakkında daha sağlıklı yorumlamalarda bulunabildiği ve sonuçlara varılabildiği gözlemlenir. Çalışmanın bundan sonrasında özelde göç ele alınarak Türkiye’den Almanya’ya olan dış göç açıklanmaya çalışılacaktır.

---

²⁰ Yusuf Adıgüzel, *Almanya’daki Türk Kuruluşları* (İstanbul: Şehir Yayınları, 2011), s.28.

²¹ Musa Taşdelen ve diğerleri, *Avrupa’da Yeni Kuşak Türk Gençliği Kimlik ve Uyum Sorunları*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2000), s.2.

²² Yusuf Adıgüzel, “Diaspora’daki Kimlik Algılamalarına Göç Tipinin Etkisi: Almanya ve İngiltere Türk Topluluklarının Karşılaştırılması” *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3. Dizi, s.20 (2010): s.104.

1.1.1.Dış Göçün Türkiyelilerde İzdüşümü (Almanya Merkezli)

(Harita 1: Almanya Fiziki Haritası)²³

[İkinci Dünya] Savaşı (1939-45) ertesini dönemde önemli nüfus kaybeden ve ekonomik yıkıma uğrayan Avrupa ülkeleri Marshall yardımlarının da etkisiyle hızlı bir büyüme sürecine girer. Üretim 1952-68 arasında iki katına çıkmış, kullanılan yeni teknolojiler işgücünün üretkenliğini artırmış, üretilen ürünlere olan talep nedeniyle mallar yeterli bir kâr oranını mümkün kılan fiyatlarla satılır. Bu süreçte Batı Avrupa ülkelerinin hepsinde kadınların işgücüne katılma oranları artar; ancak bu katılımın boyutları çocuk bakımının sağlanmasına yönelik sosyal harcamaların miktarı tarafından belirlenir ve işverenler açısından bakım maliyetlerini üstlenmek

²³ <http://ontheworldmap.com/germany/germany-physical-map.html> [Erişim: 05.10.2018].

yerine yetişkin yabancı işçi alımına yönelmek daha kârlıdır.²⁴ Batı Avrupa, 1960'lı yılların başlarında genişleyen emek talebini karşılamada Güney Avrupa'nın yetersiz kalmaya başlamasıyla Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri rejim değişikliği nedeniyle uluslararası emek pazarından çekilmiş oldukları için bir alternatif olarak Türkiye'ye de yönelir. Böylece Türkiye başta Almanya olmak üzere, Batı Avrupa'ya işçi gönderme imkanı yakalar.²⁵ Bu süreçte dışarıdan yabancı işçi alımıyla birlikte Avrupa'nın birçok ülkesinde özellikle Türkiyelilerin yoğun olarak göç ettiği Almanya'da 'misafir' işçilik ortaya çıkar.

1961'de Almanya'nın Bonn kentinde yapılan "İşgücü Alımı Anlaşması"yla önce erkek işçiler Almanya'ya gider. Bu işçilerden kalma sürelerini uzatan işçiler eş ve çocuklarını yanlarına almaya başlar. Aileleri yanlarında yokken kaldıkları Almancası 'heim' olan yurtları terk edip ev kiralamaya başlarlar.²⁶ Böylece işçilerin "konuk-işçi" statüleri değişip kalıcı olmaya başlar. Almanya'da uzun süre kalan bir kısım Türkiyeli işçiler bir zaman sonra Almanya'nın bir diğer deyişle "acı vatan"ın vatandaşlığına geçer. Türkiyeli işçi göçmenlerin sayısının artması beraberinde de birçok sıkıntıyı meydana getirir. Bu sorunlar metin üzerinden ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ele alınacaktır.

1.2. DIŞ GÖÇTEN BEKLENTİLER VE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Almanya'ya göçle sadece göç eden işçiler çeşitli beklentiler içine girmez. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de ülkeye döviz akışı, kalifiye işçi sayısının artışı ve ağır sanayi hakkında bilgili eleman yetiştirilmesi gibi birçok olumlu sonuçların olacağı umuduna kapılır. Bu beklentiler Devlet Planlama Teşkilatı, İş ve İşçi Bulma Kurumu ve konu

---

²⁴ Gülay Tokgöz, *Uluslararası Emek Gücü* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), s. 26.

²⁵ R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zürcher, haz., *Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye* (Ankara: Efil Yayınevi, 2013), s.208.

²⁶ Almanca Türkçe Büyük Lügat Grosses Deutsch-Türkisches Wörterbuch (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1947), s. 258.

ile ilgili sorumluluk taşıyan görevlilerce savunulur ve İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun "Dış Ülkelere İşçi Gönderme Talimatı"nda beş madde olarak sıralanır:²⁷

"Dış ülkelere işçi gönderme politikasının amacı: a) Avrupa siyasal ve ekonomik topluluğu içinde kaynaşma fikrinin gerçekleşmesine, b) az çalışma-az çalıştırma halinin olabildiğince önlenmesine, c) döviz gelirlerinin artmasına, d) özellikle vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin bilgi, kabiliyet ve görgülerinin geliştirilmesine, işçi gönderilen dış ülkelerin memleketimizde şube endüstriler kurmalarının teşvikine, yardım etmek gibi ekonomik ve sosyal faydalar elde etmektir."

İşçi göçüyle birlikte arzulanan bu beş olumlu sonucun hepsi gerçekleşmez. Göç eden işçi sayısının artmasıyla döviz gelirleri artar; fakat göçen işçilerin çoğunun geri dönüşü sağlanamaz, geri dönenler sanayi sektöründe çalışmayı kabul etmez ve kalifiye eleman kazanımı gerçekleşmez. Her ne kadar olumsuz sonuçlar kısa vadede hayal kırıklığı gibi görünse de uzun vadede beklentilerin ötesinde bir sonuç ortaya koyar. Göçün geriye dönüşlü değil de kalıcı olması, Türkiye'nin Avrupalı devletlerle ilişkisinin sürekli olmasını sağlar. Akgündüz başarısızlık olarak görülen sonuçların uzun vadede nasıl başarıya dönüştüğünü açıklar:

"Paradoks gibi görünse de Türkiye'nin göç sistemi kurgusunun belirtilen alanlardaki başarısızlığı, göçü; Türkiye'nin modernleşme planları bakımından büyük bir başarı haline getiren etmenlerdir. Göçün; 1973/74'te geri dönüşle tamamlanmak yerine kalıcılığa dönüşümü, Türkiye ile Avrupa'nın geri çevrilemez bir şekilde birbirine bağlanmasına yol açan tarihsel bir olaydır."²⁸

Almanya'ya göç eden işçilerin beklentilerinin başında o günün şartlarında Türkiye Cumhuriyeti'nin hedeflediği gibi maddi kazanç gelmekteydi. Bazı işçilerin kişisel hedef ve amaçlarının dışında işçilerin tamamına yakını birkaç sene çalışıp belirli bir miktar para biriktirip yurtlarına dönmeyi hedefliyordu; fakat işçilerin yine çoğu istedikleri parayı çeşitli nedenlerden dolayı biriktiremeyince ailelerini de yanlarına almaya başladılar. Böylece Almanya'da kalıcı olmaya başlayan işçi aileleri uzun vadede de birçok sorunla yüz yüze geldiler. Göç eden işçilerin karşılaştıkları problemler yapılan bir ankette aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

²⁷ Ahmet Akgündüz, "Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa'ya İşçi Göçü" R. Funda Barbaros ve Erik Jan, haz., *Zürcher Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye* (Ankara: Efil Yayınevi, 2013), s.193.

²⁸ a.g.e, 191-211.

“400 kişiyle yapılan anketten elde edilen verilerden Almanya’daki Türklerin en önemli sorununun (%42) ekonomik zorluklar ve işsizlik olduğu, bunu (%15 ile) dil sorunu, (%14) ile kuşaklararası çatışma, yeni vatandaşlık yasası (%10) ve (%10 ile de) önyargı ve dışlanmanın oluşturduğu görülmüştür. Katılımcıların%9’u ise bir sorunları olmadığını belirtmiştir.”²⁹

Günümüze yakın bir tarihte yapılan bu anketin sonuçlarına bakıldığında Almanya’ya göç eden Türkiyelilerin karşılaştıkları problemlerin başında işsizlik, dil bilmeme, nesiller arası uyumsuzluk ve önyargı geldiği görülür. Peki bu problemler ilk göç dalgasıyla birlikte gelen göçmenlerin yaşadığı problemlerle örtüşüyor mu? İlk göç dalgasından elli yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen sorunlar hala aynı mı? Bu soruların yanıtına Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Füzünan’ın romanları üzerinden yanıt bulmaya çalışılacaktır. Eserlere geçmeden önce göç edebiyatının nasıl oluştuğu ve nasıl değiştiğine dair açıklama yapılacaktır.

1.3. “KONUK İŞÇİ” / “GÖÇMEN” YAZINI DEĞİŞİMİ VE GELİŞİMİ

Göç sadece mekânsal bir değişiklik olmayıp, insanda başta kültürel, dini ve ruhsal olmak üzere birçok değişikliği de beraberinde getirir. Almanya’ya giden ilk dönem Türkiyeli işçilerin arasından bazılarının yaşadıkları kültür şokunu ve deneyimlerini anlatmaya başlamasıyla çeşitli isimlerle anılan bir yazın ortaya çıkar. Alman edebiyatında, göçmenlerin yazdıkları yazın için *Gastarbeiterliteratur* (konuk işçi yazını), *Letteratura Gast* (burada konuk işçi üzerine kelime oyunu yapılır ve konuk olma durumu vurgulanır), *Literatur der Betroffenheit* (etkilenen kişinin yazdığı edebiyat), *Emigrantenliteratur* (göçmen edebiyatı), *Interkulturelle Literatur* (kültürlerarası edebiyat), *Migrationsliterature* (göç edebiyatı) ya da *Migrantenliteratur* gibi kullanımlar örnek olarak gösterilebilir. Bu terimlerden “konuk işçi” ve “göçmen yazını” yazarların yazdığı metinlerin konusuyla ilişkilendirilerek değil genelde yazarlar ve biyografileri için kullanılır.³⁰ Yani

---

²⁹ Birsın Şahin, *Almanya’daki Türkler* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), s.195.

³⁰ Sandra Vlasta *Contemporary Migration Literature in German and English A Comparative Study* (The Netherlands: Brill/ Rodopi, 2015), s. 45-46.

sınıflandırma ve isimlendirme yapılırken metinlerin konuları temel alınmaz, onun yerine yazarın biyografisi esas alınır; fakat “kültürlerarası edebiyat” ve “göç edebiyatı” terimleriyle sınıflandırma yapılırken yazarın biyografisinin yanında konu gibi başka unsurların da göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Bu bilgiler ışığında Bekir Yıldız’ın ve Fakir Baykurt’un biyografisinden yola çıkıldığında her iki yazarın eserleri göçmen kimlikleri olması sebebiyle “konuk işçi yazını” altında anılabilir. Füzûzan ise göçü yaşamadığı; fakat göç konusunu ele aldığı için eserleri “göç edebiyatı” altında incelenebilir. Ayrıca konu açısından bakıldığında Yıldız ve Baykurt’un eserlerinin göçü içermesi açısından da eserleri göç edebiyatı başlığı altında toplanabilir.

Yukarıdaki adlandırmalar arasında geçen *Letteratura Gast* 1970’lerde Almanya’ya gelen İtalyan göçmenler tarafından ortaya atılır. Daha sonra aynı edebiyat ilk kez Franco Biondi ve Rafik Schami tarafından konuk işçi (Gastarbeiterliteratur) olarak adlandırılır.³¹ Almanya’daki Türkiyeli göçmenler tarafından yazılan ve “konuk işçi” olarak adlandırılan bu yazında ortaya çıkan ilk metinler yazarın Almancaya tam manasıyla vakıf olamaması sebebiyle Türkçe yazılır ve konuları genellikle yurda özlem içerir:

“Yurtdışında yaşamaya/çalışmaya “itilmiş”, (Günay Dal’ın sözleriyle) bu “ekonomi sürgünleri” ya da birinci kuşak için memleket özlemine, geldikleri ülkenin dilini benimsemenin getirdiği zorlukları, yeni bir toplum yaşamına ayak uyduramamanın sıkıntısını, dışlanmışlıklarını dile getirmekte önemli olan. Yurdumuzda ‘Almancaların yazını’ diye adlandırılan Almanya’da ise ilk başta kendine ‘konuk işçi yazını’ (Gastarbeiterliteratur) adını veren bu ilk örnekler zaman içinde çoğalacak, işlenen konular yeni boyutlar kazanacaktır.”³²

Kuruyazıcı, Türkiyelilerin Almanya’da oluşturduğu göçmen yazınının sınıflandırılması hususunda çeşitli soru ve sorunların olduğunu belirtir. Bunlar

---

³¹ a.g.e, 45-46. Ayrıca bakınız: Göçmenlerin oluşturduğu edebiyat için geliştirilen terimler hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için ayrıca bakınız: Carmine Chiellino, *Interkulturelle Literatur in Deutschland. Ein Handbuch*, (Stuttgart: Metzler, 2000), s.389-390, Moray McGowan ve Sabine Fischer, ‘Migrant Writing in the German Federal Republic’ *Writing Across Worlds. Literature and Migration*, ed. By Russell King ve diğerleri New York: Routledge, 1995 s.39-56 ve Heidi Rösch, *Migrationliteratur im interkulturellen Kontext* Interkulturelle Kommunikation (Frankfurt: Interkulturelle Kommunikation, 1992), s.12-37.

³² Nilüfer Kuruyazıcı, “Almanya’da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması”, *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s.6-7.

sınıflandırmayı yaparken yazarın Almanya'ya geliş zamanının mı, yazarın yaşının mı yoksa yazarın eserlerinde ele aldığı konuların mı sınıflandırmayı yaparken temel alınacağıdır. Yine de Kuruyazıcı genel bir çerçeve çizer ve göçmen yazını “yetmişli yıllar-ilk kez yazmaya başlayanlar”, “seksenli yıllar- genç kuşak yazarlar” ve “doksanlı yıllar -bir kültürün oluşumu” olarak üç ana hatta özetler.

“*Yetmişli Yıllar: İlk kez Yazmaya Başlayanlar*”: İşçi göçü ellili yıllarda başlar, ilk yazın ürünleri ise altmışlı yılların sonlarında oluşur. İlk örnekler İtalyanlardan gelmiş olsa da İtalyan ve Türk yazarlar en büyük grubu oluşturur. Bekir Yıldız, Habib Bektaş, Fethi Savaşçı, Yüksel Pazarkaya ve Aras Ören bu gruba dahil edilir. Bekir Yıldız, Türkolog Wolfgang Riemann tarafından Almanya'daki öncü Türkiyeli yazarlar arasında sayılır. Bu yazarların çoğu konuk işçi olduğundan eserlerinin ana konusunu da göç oluşturur. Altmışlı yılların sonlarında yetmişli yılların başında eserler vermeye başlayan bu yazarlara Almanya'ya çalışmak için geldikleri için Güney Dal “iş sürgünleri” der. Vatana özlem, Almanya'daki çalışma hayatı, Alman yasaları, dil bilmeme yüzünden karşılaşılan problemler, uyum sorunları kimlik ve kök arayışları yetmişli yılların ana sorunsallarını oluşturur. “*Seksenli Yıllar: Genç Kuşak Yazarlar*”: Almanca ve Türkçe ile iki dilli yetişen genç bir neslin Almanca yazmaya başladığı görülür. Seksenlerde ekonomik nedenlerin yanı sıra Fakir Baykurt ve Aysel Özakın gibi politik sebepler yüzünden Almanya'ya gelenler de olur. Alev Tekinay ve Levent Aktoprak da eğitim amaçlı Almanya'ya gelir. Ekonomik sebeplerin yanı sıra politik ve eğitimle alakalı sebeplerden Almanya'ya yazarların gelmesiyle hem yazarların hem de yazının kimliği değişir. Bu yazarlar için konuk işçi ve de edebiyat için konuk işçi yazını demek doğru olmayacağından ortaya yeni terimler çıkar. Bu yazarların oluşturduğu yazın artık Irmgard Ackermann'ın 1982'de bahsettiği şekilde “yabancılar yazını” (Auslanderliteratur) olarak adlandırılır. Bu kuşağın ana konusunu Türk ve Alman kültürü arasında kalmanın oluşturduğu kimlik arayışı oluşturur. “*Doksanlı Yıllar: Yeni Bir Kültürel Oluşum*”: Yabancı yazına verilen değerin artmasıyla “yabancı olanın yazını” (Literatur der Fremde) ve “kültürlerarası” (Interkulturelle Literatur) terimleri kullanılır. Bu dönemde yazın hayatı bilimsel aşamaya da taşınır. Renan Demirkan, Emine Sevgi Özdamar, Zehra Çırak ve Feridun Zaimoğlu bu dönemde eser veren yazarlara örnektir. Bu dönemde

ne Türk yazının ne de Alman yazının parçası olarak sayılabilecek eserler verilir. Ortaya melez bir kültürün ürünleri çıkar.³³

Kısaca denilebilir ki Almanya'ya göç eden Türkiyeliler ilk başlarda Almanca bilmediklerin dolayı Türkçe yazarlar; çünkü dilleri onların kimlikleridir ve bu limana sığınır. Zamanla hem Türkçe hem de Almanca eserler verilirken son kuşakların Alman dilinin ve kültürünün içinde doğup büyümelerinden dolayı metinler Almanca yazılır. Bu nesil kimlik olarak kendilerini Alman kültürüne daha yakın bulurlar; çünkü bu kültüre daha çok maruz kalırlar. Bu doğrultuda da bu yazına verilen adlar da değişir. Metinler Almanca yazılsa da içinde Türk kültürünün izlerine rastlanılır. Böylece ortaya melezleşmiş ve yurtsuzlaşmış yeni bir kültür anlayışı ve eserler çıkar. Almanya'da doğan ve gelişen bu yazının günümüzdeki haline bakıldığında Almanya'daki okullardaki ders kitaplarında Türk-Alman metinlerine yer verildiği ve bu metinlerin kültürlerarası iletişim açısından “ötekini” anlamada bir araç olarak görülmeye başlandığı görülür.³⁴

1.4. KÜLTÜR – KÜRESELLEŞME – KİMLİK MESELESİ

Kültür kelimesinin sözlükteki anlamına bakıldığında: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünü” tanımı yapılır.³⁵ Kültürün içerdiği maddi değerler arasında o topluma has alet, eşya, araç ve gereçler varken manevi değerler arasında o topluma ait dil, inançlar, düşünce yapısı örf ve adetler ve bunların yansıması olarak da edebiyat yer alır. Günümüz kültürünü daha iyi anlamlandırmak adına küreselleşmeyle olan ilişkisine bakmakta yarar vardır.

---

³³ Nilüfer Kuruyazıcı, “Almanya’da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması”, *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları), s.6-23.

³⁴ Hikmet Asutay, “An Outlook on Immigrant Literature in Terms of Culture Education” *The International Journal of Educational Researches* 2016, 7/1 s.17.

³⁵ TDK <http://www.tdk.gov.tr/> [Erişim: 09.09.2018]

Küreselleşme terimi kısaca “dünyanın küçülerek yoğunlaşması” olarak tanımlanır.³⁶ İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrası Soğuk Savaş (1947-1991) döneminin başlamasıyla ortaya çıkan küreselleşme dünyanın yeniden anlamlandırılması hususunda etkileyici bir rol oynar. Küreselleşmeyle birlikte coğrafi mekânların birbirlerine yakınlaşması sonucu bilgi akışının hızlanması, toplumların kapalılıktan açıklığa ve kültürlerin ise çeşitlilik durumuna geçmesini sağlar. Ülkeler arasındaki mesafeler küreselleşmenin yardımıyla azaldığından toplum ve kültür üzerindeki değişimler daha kolay şekil alır.³⁷ Bunun neticesi olarak da ülke sınırları fikri hasar görekülür kültürün coğrafi ve sosyal bölgelerle olan doğal ilişkisi kaybolur.³⁸ Başka bir deyişle kültür yersiz- yurtsuzlaşma (deterritorialization) hali içine girer. Küreselleşme içinde barındırdığı dinamikler ve birçok alana etkisi sebebiyle çok karışık ve açıklanması kolay olmayan bir kavramdır. Küreselleşmenin kültürel açıdan etkilerine bakıldığında ortaya atılan üç büyük teoriden; homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşmeden (hibritleşme) bahsedilir. Holton, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları” adlı makalesinde bu üç terimi kültürel çıktı açısından açıklar:

“Homojenleşme tezi, küresel kültürün Batılı ya da Amerikan kültürü etkisiyle standartlaştığını öne sürer. Kutuplaşma tezi; kozmopolitlikten daha çok ulusalcılıkla, kültürlerarası işbirliği yerine etnik temizlik ve nefrete dayalı kimlikler ile uluslararası hoşgörü ve nezaketten daha çok uygarlık çatışmaları gibi birbirine zıt kavramlarla açıklanır. “Hibritleşme tezi ise kültürlerin birbirleriyle kültürel alışveriş içinde olduğunu ve birbirleriyle birleştiğini böylece melez ve senkretik formlar oluşturduğunu ileri sürer.”³⁹

İnsanlar arasında mekânsal değişimi sağlayıp küreselleşmeye katkı sağlayan göç, kültür için kutuplaşmayı yaratabilirken farklı kültürler arasındaki alışverişe de hizmet eder ve melezleşmeyi de oluşturabilmektedir. Bu durumda melezleşme çoğullaşmanın bir parçası olarak düşünülebilir. Diğer taraftan küreselleşmenin

---

³⁶ Roland Robertson, “Globalization and The Future of Traditional Religion”, *God and Globalization*, ed.: M. L. Stackhouse, Peter J. (Paris, Trinity Press, International Harrisburg, 2000), s. 53.

³⁷ Malcolm Waters, *Globalization*, (London: Routledge,1995), s. 3.

³⁸ John Tomlinson, *Globalization and Culture*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1999), s. 107.

³⁹ Kasım Karaman, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, *Sosyoloji Konferansları*, No:47 (2013-1) s. 59-66.

kültürel çıktısı olarak homojenlik ulusallığın yıkılmasına yol açarken kutuplaşma da kimlik olarak da “öteki”ni yaratır:

“Homojenlik ve heterojenlik boyutlarıyla küreselleşme süreci, toplumsal ve mekansal ilişkilerin kurucu ögesi olan mevcut modern paradigmalardan epistemik ve ontolojik geçerliliklerine yönelik bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Homojenlik boyutuyla küreselleşme, modernite projesinin kurduğu ulusal eksenli söylemlerin (ulus-devlet egemenliği, ulusal-kalkınma, ulusal kimlik, gibi) varlık koşullarını sarsıntıya uğrattırırken, modern yaşamı bir belirsizlik durumuyla karşı karşıya getirmekte; heterojenlik [kutuplaşma] boyutuyla da modernitenin ‘modern batılı benlik’ ve ‘öteki’ olarak kodladığı ‘kimliğin’ yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır.”⁴⁰

Todorov, *The Conquest of America The Question of Other* kitabının ilk bölümü olan “Keşif” (Discovery) bölümünde “öteki” kavramının insanın kendini keşfetmesiyle başladığını ve ayrıca bizden olmayana yani “öteki”ne yabancı olduğumuzu söyler.⁴¹ Todorov’a göre Amerika’nın keşfi “öteki”ni tanımada atılan tarihsel ilk adımdır. Todorov, Columbus yerlileri ya da “öteki”leri her ne kadar kendisiyle eşit haklara sahip insanlar olarak görse de Columbus’un davranışlarının asimilasyon, kendi değerlerini başkasına kabul ettirme ve üstünlük kurma temelli olduğunu belirtir.⁴² “Keşif” bölümünün sonunda “öteki”ler/yerliler İspanyollar tarafından bir eşya gibi gemilerle Avrupa’ya götürülür. Bir eşya gibi; çünkü Columbus ve diğer İspanyollar için “öteki”ler eşya gibi cansız ve değersizdir. Todorov’un metninden hareketle “ötekilik” bilincinin farklılıkların kavgaya, bölünmeye, ayrı ayrı düşünmeye ve birini ötekine üstün kılınması sonucu oluştuğu söylenebilir. İnsanlık tarihine bu noktadan bakıldığında kişinin ya da toplumun sahip olduğu farklılıklarını başkasınıkinden üstün görmesiyle “ötekileştirme”ye sebep olduğu ve bunun da bölünme, çatışma, terör ve de ırkçılığa meydan verdiği görülmektedir.⁴³

---

⁴⁰ Yakup Coştu, “Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler” *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2005/1-2, cilt: IV, sayı:7-8, ss.95-104 s.100.

⁴¹ Tzvetan Todorov, *The Conquest of America The Question of Other*, çev. Richard Howard (New York: Harper Collins, 1984), s.3

⁴² a.g.e, 42.

⁴³ Abdullah Şengül, “Edebiyatıta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında “Öteki” *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:15, Güz 2007, s.99.

Todorov'un bahsettiği "öteki"yi yaratma Durkheim'in "günah keçisi" bulma teorisiyle ilişkilendirilebilir. Durkheim, ayrımcılık ve şiddet tutumlarını açıklamak için ortaya günah keçisi teorisini (scapegoat theory) koyar. Bir günah keçisi seçme kişinin ya da toplumların kendi/lerini tanımada ve bunun sonucu olarak da "ötekileştirme"yi doğurmalarına neden olur. Teoride saldırgan tutumun çatışmayla sonuçlandırıldığı ve olumsuz yargıların genelleştirildiği vurgulanır:

"Kuram, yoksunluk-saldırganlık-yansıtma sıralamasını kapsayan varsayıma dayanır: Yoksunluk saldırganlık duyguları yaratır, saldırganlık ise savunmasız günah keçisine yönelir. Bu sırada uygulanan şiddet daha sonra, olumsuz yargılar ve stereotiplerle akılcı hale getirilir ve doğrulanır."⁴⁴

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminin sonlanmasıyla yeni bir dönem başladığı, bu döneme küreselleşmenin hâkim olduğu, sınırların kalkıp birbirine yakınlaştığı, ülkeler arasında etkileşimin daha hızlı ve kolay yaşandığı görülür. Küreselleşme her alanı etkilediği gibi kültür alanını da etkiler ve bu sebeple kültürün yeniden tanımlanması gereği doğar. Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisini açıklamak için homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme gibi teoriler ortaya konulur. Homojenleşme, ulusal olma durumuyla bağlantılı kavramların sorgulanmasına yol açarken, kutuplaşma da kimliğin "öteki" üzerinden tanımlanmasını gerektirir. Ötekileştirmenin saldırganlıkla birleşmesi de toplumda çatışma ve dışlanmaya neden olur. Kültürlerin yersiz-yurtsuzlaşıp melezleşmesiye birçok kültürün bir arada var olmasına imkân sağlar ve farklılıkları üstünlük olarak görmeyip harmonize eder. Bu yüzden diğer iki teoriye oranla daha birleştirici bir etki ortaya koyduğu söylenebilir.

Türkiyeli işçiler Almanya'ya geldiklerinde sadece çalışmaya gelen robotlar olarak görülse de insan oldukları için beraberlerinde dil, din ve kültürlerini de getirirler. Türkiyelilerin misafir işçi statüleri gerek yöneticiler gerekse de halk tarafından ilk başta kültürlerinin önemsenmemesine yol açar. Diğer taraftan da Türkiyeli işçilerin Almanya'da bulunma sebeplerinin birkaç sene para kazanıp yurda geri dönüş yapmak olması da işçilerin Alman kültürünü tanınmasını ve dilini öğrenmesini zorlaştırır. İki kültürün birbirine olan bu tavrı ortaya bocalama ve

---

⁴⁴ Dominique Schnappe, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), s.136-137.

dışlama gibi tavırların çıkmasına neden olur. Türkiyelilerin kalıcı olmaya başlamasıyla ev sahibi olarak Almanlar konukları Türkiyelilerden kendi kültürlerini benimsemelerini ister ya da bir diğer deyişle Türkiyelilerin asimile olmalarını bekler. Türkiyeli işçiler bu durum karşısında kimliklerini koruma direnci içine girer ve bu çatışmaya neden olur. Almanlar yarattıkları kendilerine benzemeyen “öteki” olarak göçmenleri günah keçisi yaparlar ve onlara saldırırlar. Kimlik oluşumunda ve korunmasında “öteki”yi bilmek ve “öteki”yle savaşmak önemli bir yer tutar. Türkiyeli göçmenlerin “öteki” yerine konulmalarıyla Alman kültürüyle kutuplaşma yaşadıkları; ama daha sonra iki kültürün yeni nesillerin birbirlerine uyum sağlamasıyla daha melez bir kültürün oluşmasına katkı sağladıkları görülür. Toplumların oluşmasını etkileyen “öteki” kavramının toplumla iç içe olan edebiyat metinlerine yansması da kaçınılmazdır; tıpkı Yıldız, Baykurt ve Füzuran’ın bu çalışmada ele alınan eserlerinde olduğu gibi. Bütün bu bilgiler ışığında Almanya’ya göç eden Türkiyeli göçmenlerin kültür ve kimliklerini nasıl korudukları ve zamanla yaşadıkları değişimler Yıldız, Baykurt ve Füzuran’ın metinleri üzerinden incelenmeye ve tartışılmaya çalışılacaktır.

2. BEKİR YILDIZ'IN ROMANLARINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ

2.1. BİR GÖÇ KARAKTERİ OLARAK “KUNTA KİNTE” YA DA BEKİR YILDIZ

Alex Haley'in *Kökler* adlı kitabının başkarakteri 1750'de Batı Afrika'nın Gambiya kıyılarından içeri doğru nehir boyunca dört günlük yol süren Juffure köyünde ticaretle uğraşan Omoro ile Binta Kinte'nin oğulları olarak doğan Kunta Kinte, doğduğu topraklardan Amerika'ya beyaz insanlar tarafından zorla götürülmüş ve köle olarak satılmıştır. Kunta Kinte, Alex Haley'in kuşaklar öncesinden atasıdır, yani kurgu karakteri olmasının yanında gerçek biridir. Kendi köklerini yazmak için uzun seneler araştırmalar yapan Afrika kökenli Amerikalı yazar Haley, kitabı için şunları söyler:

“*Roots*'un doğumu kolay olmadı. Tam 12 yılımı aldı. Bu arada 1 milyon kilometre yol katettim. Bu yapıyla, “Afrikalı” ve “Siyah Amerikalının adı da dünya tarihine gerçek yönüyle yazılmış oldu. Kunta Kinte, batı Afrika'nın Juffure yöresinden 1767 yılında, 16 yaşında kaçırılıp Amerika kıtasına, Virginia tarlalarına sürülen bu Afrikalı, bugüne kadar peşinden altı nesil koşturdu. Bunlar sırasıyla kölelik, çiftçilik, nalbantlık, değirmencilik, tren yolu işçiliği, kapıcılık, avukatlık, mimarlık yaptılar ve sonunda yazar oldular. İşte o yazar benim.”⁴⁵

Dizi olarak ekranlara uyarlanan ve Amerika'da izlenme rekorları kıran Kunta Kinte'nin hikayesi, yıllarca beyaz insan tarafından ezilmiş ve kullanılmış bir ırkın temsili ve sesi olmuştur. 1960'lı yılların başında işçi göçüyle Almanya'ya giden Bekir Yıldız kendisini sömürülen bir ırkın temsilcisi olan Kunta Kinte'ye benzetir ve o da bir nevi yazdıklarıyla Almanya'da ezilen Türkiyeli işçilerinin sesi olmaya çalışır:

“Ben de 1962 yılında Almanya'ya çalışmaya gittim. Benim de ismim Kunta Kinte'dir. Afrika'dan giden siyah adamla bir ayırımımız vardı: Onları kırbaçlayarak, zorla göturdüler. Bizler kendi isteğimizle, sevinçten uçarak, tıpış tıpış gidiyorduk. Aslanlar, ormanlarda avlanmıyordu çağımızda. Aslanların su içmek için gelecekleri

---

⁴⁵ Alex Haley, *Kökler (Roots)* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1978), s.9.

su başlarına kurulmuştu tuzak. Ekmek Almanya'daydı. Ekmeğe doğru göç böyle başladı işte.”⁴⁶

1933 Urfa doğumlu Bekir Yıldız, çocukluğunu Kastamonu, Gaziantep ve Adana gibi Anadolu'nun çeşitli illerinde geçirir. İlkokuldan sonra Mersin'de başladığı Sanat Enstitüsü öğrenimini İstanbul'da devam ettirir. İstanbul Matbaacılık Okulu'nun dizgi bölümünden 1955 yılında mezun olur.⁴⁷ Eserlerinin temelini genellikle doğup büyüdüğü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki insanlar ve Almanya'daki Türkiyeli işçiler oluşturur.

Evli ve iki çocuk babası olan Bekir Yıldız için 1962 yılı bir dönüm noktasıdır. Yıldız, bu dönemde çok fazla maddi sıkıntı içine girer ve çareyi işçi olarak Almanya'ya gitmekte bulur. Yıldız içinde bulunduğu zor durumu şöyle ifade eder:

“Türkiye'nin koşullarını zorlamış ve yapılması gerekli her şeyi yapmışım. Ama kazancım uçup gidiyordu. Bir türlü ekonomik yama kapanmıyordu. Son bir umutla Almanya'ya gitmeye karar verdim.”⁴⁸

Heidelberg'teki matbaa makineleri yapan fabrikaya meydancı olarak gönderilen Yıldız, burada belirli bir süre malzeme istifi ve dağıtımını yapmıştır. İki diploması olmasına rağmen matbaacı olarak değil de meydancı olarak işe başlaması Yıldız'a bir hayal kırıklığı yaşatır. Yaklaşık bir sene sonra eşi ve çocukları da Almanya'ya gelir. Yıldız, eşi ve çocuklarının Münih Garı'ndaki ilk hallerini acınası bulur: “Münih garındayım. Eşimi ve çocuklarımı bekliyorum. Tren durduğunda yüzlerce vesikalı dilenci gibi onlar da geldi. Ceplerinde “Avrupa Konseyi Üyesine” ait pasaportlarıyla Almanya'ya sığındılar.” diyen Bekir Yıldız, burada da olduğu kendi ailesi dahil göçmenleri hep acınası bir halde görür.⁴⁹

---

⁴⁶ Bekir Yıldız, *Yargılayan Zaman İçinde Röportajlar* (İstanbul: Everest Yayıncılık, 2012), s. 5.

⁴⁷ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, haz. Hilmi Yavuz ve Enver Ercan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2000), s. 401-402.

⁴⁸ Bekir Yıldız, *Papirüs Dergisi*, S.46 (1970), s.107.

⁴⁹ a.g.e, 108.

1964 yılında fabrikada montajcı olarak çalışmaya başlar. Yıldız, ne çalıştığı fabrikadaki yürüyen bant sisteminden ne de insanları sömüren bu düzenden hoşnuttur. *Türkler Almanya*'da analiz edilirken de görüleceği üzere Yıldız, bant sisteminin yansımalarını, işçilerin makine karşısında nasıl köleleştiklerini ve bundan duyduğu büyük rahatsızlığı sıkça dile getirir. *Papirüs Dergisi*'ne yazdığı otobiyografisinde Almanya'daki çalışma sisteminden bahseder:

“Montaj sanayiinde çalışıyorum. Ekmek paraları, bir motorla birbirine bağlanmış insanların arasındayım. Band dönüyor. Üzerinde makineler...bizler yürüyen banta, ağaca bağlanmış eşekler gibiyiz. Yularımız birkaç metreye kadar uzanıyor. Ve her işçi önünden geçen makinaya, başının üzerinde dönen banttın aldığı parçaları takıyor. Birisi dalga geçse, ondan sonraki çalışmıyor. Böylece işçi, işçiye kontrol ettirilirken, büyük bürolarda, mühendisler, direktörler, bantı birkaç saniye daha hızla döndürmek, dolayısıyla işçilerin solüğünü biraz daha tüketmek için planlar yapıyor.

⁵⁰

1965 yılında Yıldız, Almanya'da tercümanlık yapmaya başlar. Tercümanlık yaparken kapital sisteme karşı duran hippilerle tanışır. Otobiyografisinde hippilerin etrafında olup bitenleri, özellikle fabrikaların içinde ve dışında yaşananları anlamasına yardımcı olduğunu dile getirir.

1966 yılında matbaa makinesi için yeterli parayı toplayan namı diğer Kunta Kinte, istediği matbaa makinesini alarak ailesiyle Türkiye'ye kesin dönüş yapar. Almanya'dan getirdiği bu makine kısa süre içinde işlevselliğini yitirir; çünkü teknolojinin gelişmesiyle baskı ve dizgi makineleri çıkar. Yıldız, 1966 yılı içinde Asya Matbaası'nı kursa da çeşitli maddi sıkıntılar yüzünden matbaayı daha fazla işletemez. Almanya'da geçirdiği zorlu dört senenin ardından yurda dönüşle birlikte yaşadıklarını kaleme almaya karar verir ve böylece yaşamın sonuna kadar sürdüreceği yazın hayatı başlar:

“Almanya'da gördüklerimin, yaşanmışlığın verdiği doluluğun sıkışıklığını duyuyorum yüreğimde. Türklerin çoğu orada, çeşitli nedenlerle perişan olmakta, tükenmektedir. Bu tükenişle ilgili haberleri hemen herkes duymakta, fakat gerçek nedenlerini öğrenememekteydi. Sonuç beni “*Türkler Almanya'da*” isimli kitabımı yazmaya götürdü. Edebiyata ilk girişimdi bu.”⁵¹

⁵⁰Bekir Yıldız, *Papirüs Dergisi*, S.46 (1970), s. 109.

⁵¹ a.g.e, 110.

Kuruyazıcı, Almanya'daki "öncü yazarlar" başlığı altına koyduğu Yıldız'ın hayatı ve eserleri hakkında: "Bekir Yıldız, Türkiye'ye döndükten sonra da Almanya yaşantısını birçok yapıtına konu etmiş, ama tek yönlü bakışıyla Almanya'daki işçilerin gerçek sorunlarına uzak kalmıştır." der.⁵² İlk göç dalgasıyla Almanya'ya işçi olarak gelen ve geçmişinde yazarlık temeli olmayan Bekir Yıldız'ın, kendi şartları dahilinde değerlendirme yapıldığında Almanya'daki Türkiyeli işçilerin sorunlarına eserlerinde Kuruyazıcı'nın dediğinin aksine bu çalışmada da gösterileceği gibi hiç de azımsanmayacak derecede yer verdiği ve yakından ilgilendiği görülür.

Almanya'daki deneyim ve gözlemlerini roman ve hikâyelerinde işleyen yazar daha sonra odağını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yöneltmiştir. Bölgede görülen ağalık sistemi, kaçakçılık ve töre cinayetleri gibi konuları eserlerinde konu edinmiştir. Toplumcu anlayışla eserlerini veren Bekir Yıldız, 1998 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

---

⁵²Nilüfer Kuruyazıcı ve Mahmut Karakuş, haz., *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s.17.

2.2. TÜRKLER ALMANYA'DA ROMANINDA DIŞ GÖÇ: HAYALLER VE GERÇEKLER

(Harita 2: Heidelberg)⁵³

Türkler Almanya'da romanı altı bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin isimleri yoktur; fakat her bölümün başına bölümün içinde geçen bir kesit yazılarak başlanır. Bu epigraflar ana hatlarıyla bölümün içeriğini özetler mahiyettedir.

Eserin başkahramanı ve anlatıcısı olan Yüce, yaşanan göçün isteyerek değil, zorlayıcı insanî nedenlerden dolayı ortaya çıktığını belirterek daha romanın başında dış göçün “göçmen”lerin dünyasındaki konumunu dile getirir. Yolculuk İstanbul tren garında başlar. Yüce, yanında arkadaşı Nihat’la Sirkeci’den Almanya’ya gidecek olan treni bekler. Bu esnada gümrük araması yapılır. Nihat bir oyunla yüklü miktardaki parayı Yüce’nin cebine sıkıştırır. Trende yoksul Elazığlı Recep’le tanışır. Romanın bundan sonrasında kısmi geriye dönüş (flashback) yapılarak Recep daha geniş açıdan tanıtılır. Üvey baba elinde büyümüş olan Recep, hem eşinin hem de kendisinin yediği dayaklara dayanamaz ve bir gün Fadime üvey babasından dayak

⁵³ <http://ontheworldmap.com/germany/city/heidelberg/heidelberg-location-on-the-germany-map.html>
[Erişim: 05.10.2018]

yerken babasının elindeki sopayı alır. Üvey baba da “bana el mi kaldırıyorsun” diyerek tüm aileyi köyden kovar. Recep İstanbul’a gelir; ama iş bulamaz. Çareyi Almanya’ya göçte bulur.

Yüce, Almanya’nın Heidelberg şehrinde/kasabasında matbaa makineleri yapan fabrikada çalışacaktır. Nihat Recep ve Yüce Heidelberg’te aynı fabrikaya düşerler. Yüce ve diğer Türkiyeli işçiler fabrikanın yakınındaki barakalarda ikişer kişilik odalarda kalmaktadırlar. Türkiyeli işçilerden Kıvılcım adlı işçi fabrikaya beş kilometre uzaklıkta bir panayır keşfeder ve arkadaşlarını da oraya götürür. Alman kadınlarıyla tanışmak ve onlarla cinsel birliktelik yaşamak yegâne amaçtır. Bunu ilk yapan yine Kıvılcım olmuştur. Parkta on üç yaşında bir kızla tanışır, barakayı bırakıp pansiyona çıkar ve cinsel birliktelik yaşamaya başlar. Kızın bâkire olmadığını kendisinden önce başkalarıyla cinsel ilişkiye girmiş olduğunu ve her gün onunla birlikte olmak istemesini etrafında anlatır ve bu durum barakadaki yaşlı genç herkesin iştahını kabartır. Bir gün fabrikanın yakınlarında bir yere karnaval gelir. Barakadakiler on kişilik bir ekiple Recep’i de alarak karnaval için hazırlanırlar. Türkiyeli işçiler karnavalda Alman kadınlarının ilgisini çeker; çünkü Alman kadınları için Türkiyeli işçilerinin sergilediği yabancı davranışlar dikkat çekicidir. Onları eğlence maskotu olarak görürler. Yüce, Erika adında Alman bir kadınla dans eder ve Alman kadınlarının Türkiyeli işçileri eğlence objesi olarak görmesi konusunda onunla münakaşa eder. Alman bir kadınla öpüşüp eğlenen Garip Recep gece sarhoş olup yere yıkılır ve Yüce onu sürükleyerek barakaya götürür.

Daha sonra fabrikada ihtiyaç duyulan matbaacı pozisyonuna, yapılan sınavı da kazanarak Yüce geçer. Siyah gömleği çıkarıp beyaz gömleği giyince bir nevi sınıf atlar. Türkiye’de hayli sıkıntı yaşayan Yüce’nin eşi, kendisine bir mektup yazar ve Almanya’ya işçi olarak gelip çalışmak istediğini belirtir. Yüce de ikisinin çalışmasının aile ekonomisi için daha iyi olacağını düşünerek eşi ve çocuklarını Almanya’ya getirtmek için işlemlere başlar. Bu sırada yaşlı bir Alman’a cinsel tacizde bulunduğu için Almanya’dan gönderilen Nihat, çok isteyip hayalini kurduğu mavi Opel’le Türkiye’ye döner.

Nihat'ın gitmesinden bir hafta sonra Yüce; eşi ve çocuklarıyla kalmak için bir ev arayışına girer; fakat umduğu gibi olmaz. Nihat'ın yaptığı sapkınlık Almanya'da büyük yankı uyandırır ve Almanlar Türklere karşı tavır alırlar. Belirli bir süre ev bulamaz ve otelde kalırlar. Haftalar sonra bir odalı, bir mutfaklı mobilyalı bir ev bulurlar. Yüce'nin eşi konfeksiyonda çalışmaya başlar ve çocuklara bakacak kimse olmadığından çocuklar kilise denetimindeki kreşe verilir. Bir zaman sonra Yüce'nin eşi işten çıkartılır; çünkü pasaportunda bir mühür eksiktir. Bu eksikliği tamamlamak için kısa süreliğine tüm aile Türkiye'ye dönerler. Türkiye'ye dönüş yolunda gümrük memurlarıyla sorunlar yaşarlar. Yüce, Türkiyeli işçilerin gümrük kontrolcülerini karşısındaki hallerini büyük bir hayretle izler. Türkiye'deki işlemleri bitirip tekrar Almanya'ya trenle dönerler. Döner dönmez de yoğun iş temposuna başlarlar.

Yüce, Garip Recep'le görüşür, onun araba aldığını öğrenir. Ehliyeti olmamasına rağmen Recep otoyol trafiğine çıkar ve kaza yaparak ölür. Yüce bu duruma çok üzülür. Kısa bir süre sonra da amaçladığı parayı biriktirip matbaa makinesi alır. Almanya'ya gelme amacını gerçekleştiren Yüce, eşi ve çocuklarını da alarak Türkiye'ye kesin dönüş yapar. Sirkeci'den Münih'e giden trende bulunan Yüce, Nihat, Garip Recep, Sevim ve Ayşe'den sadece Yüce hayallerini gerçekleştirip Türkiye'ye dönebilmiştir. Romanın ana hatlarıyla özeti bu şekildedir.

Bekir Yıldız tüm eserlerinde olduğu gibi *Türkler Almanya*'da da sade bir dil kullanmış ve kronolojik düzlemde giden bir roman kurgusu oluşturmuştur. Bunun temelinde Yıldız'ın mesaj verme ve bir konu hakkında bilgilendirme amacı gütmeye yatar. *Türkler Almanya*'da romanı üzerine bir değerlendirme kaleme alan Behçet Necatigil, romanı işçi göçünün meydana getirdiği sorunları anlatmada bir başlangıç olarak görür:

“Kurulum ve anlatım basitliklerine rağmen, yerinde yapılmış gözlemleri ve eleştireci yönleriyle eser, Almanya'ya işçi göçünde karşılaşılan durumları, bu göçün ortaya çıkardığı sorunları düşündürmesi bakımından, bu doğrultuda derinleşebilecek Türk romanı için bir başlangıç noktasıdır.”⁵⁴

---

⁵⁴ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (İstanbul: Varlık Yayınları, 2000), s. 374.

2.3. BEKLENTİ VE HAYAL KIRIKLIKLARI

Almanya işçi göçünün meydana getirdiği çok kültürlü ve kimlikli yapının ayrıca erkek işçilerin ardından gelen ailelerinin farkına geç varır; çünkü Almanya için göçmen işçiler sadece bir iş gücüdür. Bu düşünceden dolayı da göçmenlere yönelik politikaları eksik ve 1970'lere kadar yabancılar için yazılı politikaları olmaz. Göçmenlere yönelik uygulamaların eksikliği ortaya hayal kırıklığı ve sorunları da beraberinde getirir. Romanda bunların pek çok örneği vardır.

Romanın ana kahramanı/kişisi Yüce'nin kafilesi fabrikaya geldiğinde Alman görevliler önce yemek ikram etmek isterler; fakat kafile aç olmadığını belirtir. Bunun üzerine Alman görevli o zaman birer şişe bira içebileceklerini söyler. Kafilenin çok az bir kısmı ikram edilen bu biralardan içer. Bu durum karşısında Alman yetkililer şaşırarak neden bira içmediklerini sorar. Yüce, içkinin günah olduğunu bu yüzden de içemeyeceklerini; ancak su içebileceklerini söyler. Buna karşılık Alman yetkilinin orada söylediği şu sözler Türklerin ilk hayal kırıklığı olur: "Fakat bira içki mi? Burada içilecek su yoktur. Biraz sonra sizi götürecekleri barakada bol su vardır. Fakat bu su içilmez, yıkanacaksınız onunla..." (TA, 22).

Yüce sınavı geçmiş olmasına rağmen genel bir kontrolden sonra makine parçalarının istif edildiği ambarda çalışacağı söylenir. Oysa Yüce, Almanya'ya gelirken ambarda ağır şartlar altında çalışacağını düşünmemiştir; çünkü buradan eğitim alarak gitmiş ve kendisini nitelikli bir insan olarak görmektedir. Bu duruma çok tepki gösterir: "Olmaz böyle şey, olmaz. İki diplomam var. Son diplomam Matbaacılık Okulu'ndan. Neden matbaalarında çalıştırmıyorlar?" (TA, 25). Aslında Yüce'nin iki diplomasına karşın Almanya'da beklediği bir iş pozisyonunun daha alt kademesinde bir yer teklif edilmesi onun hayal kırıklığından ziyade, Almanların kısmen eğitilmiş olan Türklere de bakışını örnekler.

Aynı şekilde Yüce'nin eşi, Almanya'ya geldiğinde eşinin ev bulamamasına, Almanya'da çalışma şartlarının ağır olmasına, hiçbir şeyin uzaktan görüldüğü gibi olmamasına şaşırıp kalır. Oysa Almanya'ya gelirken böyle hayal etmemiştir. İstanbul'da beğenmediği iki odalı evlerin çok daha kötülerini Almanya'da ona saray

gibi görünmeye başlar: “Şaka yapıyorsundur, şaka... sen muhakkak bir ev bulmuşsundur. Artık Almanya senin için yabancı bir yer sayılmaz ki ... aylardan beri buradasın, iyi dostların vardır.” (TA,77).

Yüce'nin yaşadığı hayal kırıklığının benzerini Türkiye'deyken tornacı ustası olarak çalışan bir Türk işçisi de yaşar. Almanlar tarafından sınava tabii tutulur ve gerekli belgeleri istenir. Almanlar beğenir ve bu işçi Köln'de otomobil fabrikasında çalışmaya başlar; ama umduğu pozisyonu bulamamıştır. Yüce gibi o da meslek kabiliyetinin aşağı görülmesine isyan eder: “Bu fabrikada torna tezgahlarında çalışacağımı zannediyordum, ne gezer... Beni otomatik banta verdiler. Kırk saniyede önümden geçen bir oto parçasına, iki kocaman vida takacaktım. İtiraz ettim. “Ben tornacıyım” dedim. “Türkiye’de iyi bir tornacı, burada ancak vida sıkabilir,” dediler.” (TA, 38-39).

Başka ülke aynı zamanda yeni bir hayat tarzı ve kültür demektir. Sosyal hayatın bir parçası da yaşamak olduğu gibi ölmek de bunun içindedir. Almanya’da ölen bir işçinin nasıl defnedileceği konusunda Almanlar tarafından yapılan öneriler de Türk işçilerinin şaşırıp kalmasına yol açar; çünkü birbirine hiç benzemeyen bir din anlayışı ve kültür vardır.

Yüce ve arkadaşları, Osman adındaki arkadaşları ağır çalışma şartlarına dayanamayıp ölünce başka bir milletten Müslüman bir işçi bulup ardından Kur’an okuturlar. Ölünün nereye gömüleceği sorunu ortaya çıkar. Bu sorun göçmen Türk işçilerin karşılaştığı dini sorunlardan biridir. Türkler o zamanlar misafir işçi statüsünde oldukları için Türk mezarlığı talebinde bulunmak akıllarından bile geçmez. Fabrika müdürü Alman kanunlarına göre ölünün üç gün içinde gömülmesinin ya da yakılıp küllerinin ailesine yollanmasının gerektiğini söyler. Türk işçiler ölünün yakılmasını İslami kurallara uygun olmadığından kabul etmez Aralarında para toplarlar ve cenazeyi Türkiye’ye memleketine yollamaya karar verirler; fakat cenaze işlemleri üç gün içinde tamamlanamadığı için Alman yasalarının sertliğine yenik düşerler ve Osman Bey Almanya’da bir mezarlığa gömülür. Cenazesi İslami koşullardan uzak bir şekilde gerçekleşir. Yüce bu hazin

süreç için: “Alman kanunları harekete geçmiş ve barakanın babası gözyaşları içinde toprağa verilmiştir. İslam dinine göre güneş batmadan toprağa verilmesi gereken ölümüz, karanlıkta toprağa indirilmişti” (TA, 48-49) der.

2.3.1. Konut Sorunu

Göç eden insanların en temel sorunlarından birisi de konuttur. Barınma problemi karşılandıktan sonra hayata tutunma, etrafı tanıma girişimleri başlar.

Bekir Yıldız’ın roman kahramanı Yüce, beklentilerin aksine Almanya’ya ilk geldiğinde konut sorunuyla karşılaşmaz; çünkü kalacağı yer çalışacağı Alman firması tarafından belirlenmiştir. Fabrikanın yakınında içi eşyalı iki kişilik barakada kalır. Çoğunlukla Almanya’ya gelen işçiler “heim” denilen yurtlarda kalmaktadır. Adıgüzel, Türkiyeli işçilerin kaldıkları “heim”larda ilk örgütsel birliktelik adımlarını attıklarını söyler:

“Türkler ortak ihtiyaçları ve sorunları için işçilerin barındıkları “heim” denilen yurtlardaki çay sohbetleriyle örgütlenmelerin ilk adımlarını atmaya başladılar. Türk işçilerin göçün ilk yıllarında fabrikalarda ya da fabrika yakınlığında kaldıkları “heim” denilen bu yurtlar, aynı zamanda ağır ve yoğun iş saatlerinden sonra rahatlamak ve memleket sohbetleri yapmak, hasret gidermek, bir anlamda sosyalleşmek için kullanılan ilk yerlerdi.”⁵⁵

Türkiye’de sosyalleşmek için gidilen mekânlardan kahvehanelerin yerini Almanya’da göçün ilk zamanlarında ‘heim’ların aldığı ve kahvehane kültürünün bu şekilde devam ettirildiği de düşünülebilir.

Yüce’nin konut sorunu eşi ve çocukları Almanya’ya gelmeye karar verince başlar. Ailesi için ev arama telaşı içine giren Yüce birçok zorlukla karşılaşır. Bunun başlıca sebeplerinden biri Almanların Türklere karşı önyargılı olmaları ve bu yüzden ev kiralamakta isteksiz davranmalarındır. Ayrıca Nihat’ın yaşlı bir Alman kadına cinsel tacizde bulunması da Türklere karşı alınan olumsuz tavrı arttırır:

---

⁵⁵ Yusuf Adıgüzel, *Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma Almanya’daki Türk Kuruluşları* (İstanbul: Şehir Yayınları, 2011), s. 15-16.

“Süratle ev bulmam icap ediyordu. Farikada ve Leimen’de bütün imkanlarımı harekete geçirdim. Kısa bir zamanda ev bulacağımı zannetmişim. Ne gezer ... Türklere karşı, bütün dost çehreler değişmiş, hatta yabancılar gelmeden önce kimsenin oturmaya tenezzül etmediği evlerini ateş pahasına veren Almanlar, belki de ilk defa parayı düşünmemiş, can korkusuna düşmüşlerdi. Ev arayan her Türk için, unutulmamış olan Nihat hadisesi büyük bir mani olarak karşımıza çıkıyordu. Bizlere, orduları içine sızacak bir casus gözüyle bakıyorlardı sanki.” (TA, 75).

İsmail Tufan Berlin’deki Türkler üzerine yaptığı araştırmada Almanların Türklere karşı sergilediği önyargılı tutum ve düşmanlık yüzünden Türklerin konut sıkıntısı çektiğini saptamıştır:

“Konut piyasasındaki kıtlık Türklerin konut değiştirme şanslarını iyice düşürmektedir. Kıtlıktan dolayı kiralar astronomik rakamlara ulaşırken, özellikle ev sahiplerinin Türk göçmenlere olan önyargıları ve yabancı düşmanlığı vatandaşlarımızın yeni bir ev bulmalarını hemen hemen imkansızlaştırmaktadır.”⁵⁶

Bekir Yıldız röportajlarını topladığı kitabında Almanya’daki yabancı işçilerin çocuklarıyla ilgili izlediği belgesel filmde bahseder. Filmin odağında Türk göçmen çocukları ve yaşadıkları harap içinde olan evler vardır. Göçmen Türk işçilerinin oturduğu evler genelde küçük ve bakımsızdır. Yazar, buna dikkat çekmeye çalışır. Filmdeki mekân İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Berlin’in Türklerin yoğunlukta olduğu göçmen mahallelerinden Kreuzberg’tir:

“Kamera, Berlin’in kenar mahallelerinden birinde. Sağlam kalabilmiş birkaç evin ara boşluğunda çocuklar oturuyordu. Sanki, Türk çocuğu oturup da, işten dönecek anasını, babasını bekleyebilsin diye, yerle bir edilmişti bu evler, bu evlerin boşlukları. Bombalanmış evlerin yüzleri gülüyordu gene de. İnsan vardı içlerinde çünkü.” (R, 43).

Almanya’ya göç eden işçilerin yaşadığı problemlerin başında gelen konut sorununun temelinde Almanların işçilere duyduğu önyargı ve “öteki”ni dışlama eylemi yatmaktadır.

---

⁵⁶ İsmail Tufan, *Almanya’daki Türkler ve Yaşlılık: Gözleme Dayalı bir Araştırma* (Berlin: 1995), s.49.

2.3.2. Çalışma Koşullarının Ağırlığı ve İş Ortamında Karşılaşılan Zorluklar

Batı kültüründe iş disiplini, zaman mefhumunu doğru anlama ve kullanma yaygındır ve oturmuş bir sistemdir. Almanlar disiplinli bir hayat yaşamalarıyla öne çıkmış milletlerdendir. Dakik olmak ya da bir işi belirlenen saate göre zamanında yapmak Alman kültürünün ya da disiplininin en bilinen özelliklerindedir. Oysa Akdeniz kültürüne mensup insanlar daha rahat olmalarıyla bilinirler. Yüce'nin Türkiye'de alışık olmadığı bu dakik olma sorunsalı Almanya'daki ilk iş gününde yüzüne buz gibi çarpar:

“Yanında çalışacağım Alman'ın yardımıyla, otomatik saate mühürledim. Vakit 6.58'i gösteriyordu. Genç Alman patavatsızca: “geç kaldınız,” dedi. Ben kendimden emin bir şekilde: “henüz iki dakika var,” diye söylendim. “İki dakika, soyunup işyerine gelmeniz için az bir zamandır. Saat yedide işbaşı olduğuna göre, bu saatte her şeyinizle çalışmak için ilk darbeye hazır olmalısınız.” (TA, 28).

Almanya'nın Türkiye'den işçi almasındaki ana etkenlerden biri Almanların iş seçmesi, kötü ve tehlikeli saydıkları işlerde çalışmak istememeleridir. Almanların bu istemedikleri işlere göçmen Türk işçiler çalıştırılır. Yıldız, bu duruma Osman Bey karakteri üzerinden dikkat çeker. İşçilerden elli iki yaşındaki Osman Bey'e Almanların yapmak istemediği çok ağır bir iş verilir. İş sağlığı ve güvenliğinden yoksun, zehirli bir ortamda çalışmak zorunda kalan ve kalp hastası olduğunu gizleyerek Almanya'ya gelen Osman Bey, kısa süre zarfında da soluduğu yüksek orandaki zehirden dolayı hayatını kaybeder. Osman Bey'in zehir dolu işte çalışmasının sebebi, para kazanmaktır: “Bu yeni işimde Almanlar çalışmıyorlarmış. Zehirli bir iş. Maskeyle çalışıyorum, bazen nefesim bitiyor, fakat parası iyi. İnsan iki senede toparlayacağı parayı bir senede tamamlayıp, savuşup gitmeli oğlum” (TA, 44).

Göçmen Türk işçileri Almanya'da kaldıkları süre zarfında birçok sorunun yanında dinî yaşamlarıyla ilgili konularda da pek çok problem yaşarlar. Bunlardan biri Türklerin kendi dini bayramlarında izinli olup olmayacakları sorunsalıdır. Bayramın ilk günü çalışmamak için fabrika yöneticisinden izin isterler. Yönetici Almanya'daki bayram günlerinden de faydalanıyorsunuz diyerek ilk başta izin vermez ama sonra zorla da olsa bir günlük ücretsiz izin verir; fakat işçilerin çoğu dini

bayramı yaşamak yerine çalışmayı tercih etmişlerdir. Yüce bu durumda bile birlik olamadıklarını düşünüp üzülür. (TA, 83-84).

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere göçmen Türk işçilerinin hakları konusunda birlik olamamaları ve sendikal faaliyetlere mesafeli oluşları iş ortamında işçilerin yaşadığı ayrı bir sorundur. Amaçları kısa sürede biraz para kazanmak ve yurtlarına dönmek olan işçiler gerek bu yolda sağlıklarından gerekse de haklarından vazgeçerler. Alman tercüman Henning, Yüce'ye Türklerle çalışırken karşılaştığı sendika üyeliğiyle alakalı ilginç bir durumdan bahseder. Henning, Türk işçilerde sınıfı bilincinin oluşmadığını ve sendikal faaliyetlerin neden ve nasıl yapıldığını bilmediklerini ifade eder:

“Bir Alman iki Türk işçisini sendikaya kaydetmiş. Bu iki Türk'ten sendika için aidat almak istenince kızılca kıyamet kopmuş. Bana geldiler: “Bu alman bizi dolandırmak istiyor.” dediler. Ben bu paranın sendika için istenmiş olduğunu söyleyince: “Biz bu kulüpten çıkıyoruz,” demesinler mi... Ben onlara sendikanın kulüp olmadığını her işçinin menfaatini koruyan bir teşekkül olduğunu mesela, bilhassa grev zamanında işe yarayacağını anlattım. Bu defa: “Grev ne zaman olacak?” diye sordular. Bunun ne zaman olacağını belli olmadığını söylediğim zaman: “Biz bu işten vazgeçiyoruz,” deyip sendikadan çıktılar. Onlar henüz sendikanın ne olduğunu bilmiyorlardı” (TA, 147).

Türkiyeli göçmen işçiler özellikle ilk göç dalgasıyla gidenler, Almanya'daki fabrikalarda ağır şartlar altında çalışmak zorunda kalmışlardır. İşçilerin çoğunun köy kökenli, eğitim seviyelerinin düşük ve kısa zamanlı çalışma planlarının olması yapılan hak ihlallerine karşı durmayı engellemiştir.

2.3.3. Dil Sorunu

İnsan dil üzerinden başkalarıyla iletişime geçer, sorunlarını dile getirir. Romanlarda Avrupa'ya göç eden Türklerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisi de dil sorunudur; çünkü Türk işçilerinin tamamına yakını buradan bir dil öğrenerek Avrupa'ya gitmez. Dolayısıyla buradan kaynaklanan sebepler romanlarda farklı açılardan yansıtılır; ancak sayısı çok fazla olmasa da dil problemi ile karşılaşmayan roman kahramanları da vardır.

Romanın başkarakteri Yüce, Almanya'ya geldiğinde dil problemiyle karşılaşmaz; çünkü Türkiye'deyken biraz Almanca öğrenir. Yüce, Almanya'daki barakalarına geldikleri ilk zamanlarda arkadaşlarının Almanca bilmemesinden dolayı onlara tercümanlık yapar: "Orta boylu bir Alman, içimizde Almanca bilen, bulunup bulunmadığını sordu. Kimse, hiçbir şey anlamamıştı bu insanın konuşmasından. Bense, okulda ve Almanca kurslarında öğrendiğim Almancama güvenerek: "Ben biliyorum," dedim." (TA, 22).

Almanya'ya giden göçmen işçilerin özellikle birinci ve ikinci kuşağın karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de yukarıda da bahsedildiği gibi yeterli ya da iyi derecede Almancayı bilmemeleridir. Belirli bir yaştan sonra yeni bir dilin öğrenilmesinin zorluğu, kısa süre sonra Türkiye'ye geri dönüş yapılacağı düşüncesi, yeni bir dil öğrenmek için yeterli zaman bulamama, Almanca gramerinin Türkçe ile uyumlu olmaması ve boş zamanlarda hep Türkiyelilerle zaman geçirme, Almancaya yeterli derecede maruz kalamama gibi nedenlerden dolayı ilk kuşak göçmen işçiler Almancayı iyi derecede öğrenemez. Abadan-Unat ilk kuşak göçmenlerin gurbette geçen zamanı askerlik hizmeti gibi geçici bir durum olarak algıladıklarını söyler.⁵⁷

Türkiyelilerin neden Almanca öğrenmedikleri hususunda yapılan araştırmada Türkiyeliler şu cevapları vermişlerdir: "-Zamanım yoktu (%29), -Çok yorgundum (%20), -Para kazanmak zorundaydım (%12.9)."⁵⁸ Yüce arkadaşlarının Almanca öğrenme konusundaki isteksizlik ve tembelliklerinden yakınır: "Arkadaşların yarısından çoğu, öğrendikleri üç-beş kelime Almancayla yaşıyorlardı. Çalışmak, uyumak, ekmek-cıgara, kadın, yorgunum... Böylece onlara göre lisan meselesi de halledilmiş, bu halleriyle kendilerini endüstri aspiratörlerine iyice kaptırmışlardı." (TA, 50).

Almanya'ya giden erkek Türk işçileri belirli bir zaman sonra ailelerini de yanlarına almaya başlar. Almanya'ya eşlerinden sonra gelen kadınlar ve çocuklar

---

⁵⁷ Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), s. 5.

⁵⁸ İsmail Tufan, *Almanya'daki Türkler ve Yaşlılık: Gözleme Dayalı bir Araştırma* (Berlin: 1995), s.53.

herkes gibi dil sorunuyla karşı karşıya gelir. Yüce'nin çocukları, annelerinin de çalışma hayatına girmesiyle kreşe verilir. Bir kelime bile Almanca kelime bilmeyen çocuklar Alman çocuklarının arasında kendilerini çok yalnız ve yabancı hissederler:

“Sevinerek onları çocuk yuvasına bakan rahibeye götürdük. Neticede bir tek kelime Almanca bilmeyen iki yavrumuzu 40-50 kadar Alman çocuğunun içine attık. Hele dört yaşını bile tamamlayamayan oğlum, hiç laf anlamadan arkamızdan acı acı ağlamıştı. Karım ağlayan yavrumuza gitmek isterken, ben onun kolundan tutarak gitmesine mâni olmuş ve, “işe geç kalacağız,” demiştim.” (TA, 81-82).

Şenol Yanar adlı gurbetçi Yıldız'a bir konuşmasında Türkçeye olan özlemine dile getirir “Hasretiz biz,” dedi. “Suya hasret bitki gibi, hasretiz Türkçe konuşmaya. Hanım işe gider, göremezsin. Sokaklarda yürürken, korkarsın çoluk çocuğunla Türkçe konuşmaya. Oh... oh be, ne rahatmış meğer, anadiliyle konuşması insanın.” (R, 23).

Almanya'ya giden Türk işçilerinin dil konusundaki tek sıkıntısı Almanca değildir. Belirli bir zaman sonra Türkçe konuşmak da onlar için sıkıntılı hale gelir. Küçük yaştan beri Almanya'da yaşayan ya da orada doğan işçi çocukları Almancanın etkisinde kaldıklarından Türkçeyi düzgün konuşamamaya ve unutmaya başlar. Bu çocukların Türkçeyi iyi konuşamamaları aileleri arasında iletişim problemine ve kendi öz dillerine hâkim olamamalarına sebep olur. Yıldız'ın röportaj yaptığı Abuzer Bozkurt bu konudaki sıkıntısını, “Almanya'ya kazanmaya geldik derken istikbalimizi kaybettik” sözleriyle dile getirir ve devamında “Bu çocuk, hemen hemen Müslümanlığı unutmak üzere. Ne kadar zorlasam nafile. Alman gazetesi, kitapları okuyor. Türkçe gazete okuyamaz. Kelimeleri çatıyor ama mana çıkartamıyor.” diyerek bu mevzuya değinir. (R, 54).

Bekir Yıldız, eserinde “heim” kelimesini kullanmaz; çünkü Yıldız, anlaşılır olmak adına eserinde çokça Almanca kelime kullanmaktan kaçınır. Kullandığı Almanca kelimeler için de kitabının sonuna küçük bir Almanca-Türkçe sözlük bölümü eklemiştir. Fakir Baykurt bölümünde de bahsedileceği üzere o da aynı anlayışla ilgili kitaplarının arkasına küçük bir sözlük koyar.

2.3.4. Parçalanmış Aileler

İşçi göçüyle Almanya'ya gelen Türkler vatanlarını, ailelerini ve sevdiklerini ardında bırakarak bir yolculuğa çıkarlar. Evin reisinin (baba) ya da kadınının (anne) uzun süre uzakta olması aile içinde de sorunlara; boşanmalara ve aile huzurunun bozulmasına yol açar. Ayrıca kadının iş hayatına dahil olmasıyla daha özgür ve aile içinde konuşma hakkının artıp daha görünür hale geldiği gözlemlenmektedir. Tufan, Berlin'deki Türkiyeli göçmen aileler üzerine yaptığı gözlemlerde şu sonuçlara varır:

“Aile fertlerinin göç nedeni ile birbirlerinden ayrı kalmaları ve Almanya'da ailenin uğradığı değişim, geleneksel aile biçiminin zamanla ortadan kalkmasına neden olur ve aile içinde çatışmaları da beraberinde getirir. Geleneksel aile biçiminde erkek ve kadınların aldıkları roller, aile bağları ve aile bağlarının da giderek değişime uğraması, fertler arasında güvensizlik, korku ve anlaşmazlıklara yol açar.”⁵⁹

Ayşe Hanım'ın yaşadıkları yukarıda alıntısı verilen gözlemin metinde şekil bulmuş halidir. Ayşe Hanım, Almanya'ya Yüce ile aynı trende gelmiş ve Yüce'nin eşinin de tanıdığıdır. Görüşmelerden birisinde Ayşe Hanım, Yüce'nin eşine dertli olduğundan bahseder. Eşiyile sorunlarının temelinde eşinin Türkiye'de kalması ve Ayşe Hanım'ın çalışmak için Almanya'da olmasıdır. Kocasını, Ayşe Hanım'ın Almanya'da kalmasını istemeyerek geri dönmesi için sürekli mektup yazmaktadır. Yüce'nin eşi Ayşe Hanım'ın kocasına bir mektup yazarak durumu anlattığını söyler: “Fakat kocası iyi bakmıyormuş Ayşe Hanım'a. Eve ekseriya sarhoş gelir ve her seferinde de dövermiş kadıncağızı. Ayşe Hanım burada rahat olduğunu, eski günlere dönmek istemediğini, hatta boşanmaya hazır olduğunu yazmış.” (TA,172). Ayşe Hanım'ın kocası Almanya'ya Ayşe Hanım'ı Türkiye'ye geri götürmek için gelir. Ayşe Hanım buna itiraz eder ve kocasını sokak ortasında bıçaklayarak katleder.

Bekir Yıldız, Kapıkule'de Türk işçileriyle yaptığı röportajlarda göçten sonra birçok ailenin parçalandığını ve Almanya'ya gittiklerine pişman olduklarını öğrenir. Pişman olan kişilerden biri Abuzer Bozkurt'tur. Dört çocuklu Abuzer Bozkurt yıllar sonra Türkiye'ye kesin dönüş kararı alır; fakat iki çocuğunu Almanya'da bırakarak

⁵⁹ İsmail Tufan, *Almanya'daki Türkler ve Yaşlılık: Gözleme Dayalı bir Araştırma* (Berlin: 1995), s.67-68.

Türkiye'ye döner. Abuzer Bozkurt Türkiye kesin dönüş kararıyla ailesinin parçalanmışlık halini Bekir Yıldız'a şöyle anlatmaktadır:

“Bölündük,” dedi. “Ailemiz parçalandı. Yandık. Buradan giderken parçalandık. Oradan dönerken parçalandık. Çocuklarımdan kalanlar oldu. Torunlarımda da hepsi... Perişanlık... yani pişmanım ki, hiç sorma. Şu memleketten gittiğime pişmanım” (R, 53-54).

Almanya'ya göç, ekonomik manada işçi ailelerinin kalkınmasını sağlasa da aile yapısının bozulmasına ve aile bireyleri arasındaki ilişkinin değişmesine sebep olmuştur. Bu yönüyle de göç yıkıcı sonuçlara sebep olmuştur.

2.3.5. Geride Kalan Aileye Duyulan Hasret

Maddi tasarruf yapmak zorunda oldukları için Yüce'yi Almanya'ya ilk gidişinde uğurlamaya eşi ve çocukları gelemeyiz. Bir süredir ailesinden ayrı olan Yüce; daha Almanya'ya gitmeden sevdiklerinin özlemini içinde duymaya başlar:

“O gün beni uğurlamaya, karım ve çocuklarım gelememişti. Onlar iki hafta önce karımın babası tarafından, Anadolu'nun ücra bir kasabasına götürülmüş ve böylece iki haftalık ev kirası tasarrufu hesaplanmıştı. Halbuki ben, karımın istasyonda olmasını, sıcak bakışlarıyla beni uğurlamasını, ne kadar isterdim. Ya çocuklarım...” (TA, 2).

Yüce ve ailesi pasaport işlemlerini tamamlamak için kısa süreliğine Türkiye'ye dönerken onları Münih tren istasyonundan uğurlamaya arkadaşları gelir. Türkiye'deki yakınlarına vermeleri için yanlarında getirdikleri hediyelik eşyaları onlara vermek isterler. Bir yandan da uğurlarken hüzünlü anlar yaşarlar: “Trenimiz istasyondan ayrılırken, bizi uğurlamaya gelenlerin çoğu ağlıyordu. Bu ağlayışta vatana hasret, yakınlarla olan ayrılık özleminin boşalışı vardı.” (TA, 98).

Emel Yanarlar adındaki göçmen Türk işçisi Bekir Yıldız'a verdiği röportajında ardında bıraktığı çocuğu için yaşadığı pişmanlık ve üzüntüyü anlatır:

“İlk çocuğum olduğunda, getirip dedesinin yanına bıraktık. Yani Türkiye'ye getirdik. O zaman iki elliydik. Ama şimdiki aklım olsa, tek elli de olsak, bırakmam çocuğumu. Hiçbir çocuğa benzemedi zavalılık. Baksanıza, bir köşeye sinip durur

hep. Yaşı sekiz. Ama ne o bana, ne ben ona alışabildim. Yabancı gibiyiz hala. Anne kız değil, sanki iki akraba.” (R,17).

Göçün ayrılığa sebep olması beraberinde hem göç edenin hem de göç edenin ardında bıraktıklarının duygu dünyasında değişmelere sebep olmaktadır. Her iki taraf da hasret duygusu içinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır.

2.3.6. Yeni Ortamda Kadın ve Çocuklar

Aile birleşimi: “Zorla ya da gönüllü göç nedeniyle birbirinden ayrı düşmüş aile üyelerinin menşei ülke dışında başka bir ülkede, yeniden bir araya gelmeleri süreci”⁶⁰ olarak açıklanır. Aile birleşimi hakkından göçmen Türkiyeli işçiler de yararlanarak eş ve çocuklarını da yanlarına almaya başlarlar. Almanya’daki eşlerinin yanına giden kadınlar Türkiye’de alışık olmadıkları yaşam tarzıyla karşılaşır. Almanya’da çalışma saatlerinin çok erken saatlerde başlaması eşlerinin kadar onların da yaşam düzenlerini değiştirir. Erken saatlerde yatıp erken saatte kalkmaya ve eşlerini yolcu etmeye başlarlar. Yüce, eşinin Almanya’daki değişimini kinayeli bir yolla anlatır:

“Ben çıkarken, belki de karım ilk defa sekiz seneden beri arkamdan söylediği sözleri bir papağan alışkanlığıyla tekrar etmedi. O her zaman: “Akşam erken gel, olmaz mı?” derdi. O sabah ilk defa erken geleceğimden yüzde yüz emindi. Böylece karım, dakikaların hesabı yapılan memlekette, saatler için tartışmak budalalığını göstermedi. Gene karım anlamıştı ki, burada erkek, yorgunluktan eve kendisini zor atıyor ve bunun neticesinden de şark kadınlarının en büyük derdi olan erkeğin muhafazası otomatikman mümkün oluyordu. Oh ne ala memleket...” (TA, 80).

Türkiye’deyken çalışma hayatına dahil olmayan birçok göçmen Türk kadını Almanya’da aile ekonomisine katkı sağlamak ve eşlerine yardımcı olabilmek için çalışmaya başlar. Kadının iş hayatına girmesi çocuğun da erken yaşta anne ilgisinden ve evinden kopmasına yol açar. Yüce ve eşi, çocuklarını işe giderken kreşe götürdüklerinden, çocuklar ebeveynleriyle sabahın erken saatlerinde yataklarından kalkmak zorunda kalır. Ayrıca anne babalarının iş dönüşü saatlerinin de geç

---

⁶⁰ Bülent Çiçekli, editör, *Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü* (Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009), s. 1.

olmasından dolayı çocuklar, anne ve babalarını saatlerce kreşin önünde beklemek zorunda kalır. Çocuklar da bu Almanya'daki kapital düzenin kurbanları haline gelir:

“Üç yaşını dolduranlara bile. Sabah uykusu yoktu bu endüstri memleketinde. Halbuki bizim memlekette, çocuklar şimdi ana koynunda mışıl mışıl uyumuyorlar mıydı? Bu, çalışan kadının yaptığı başka bir fedakarlıktı. Çocuğunu erkenden uyandırmak, sabah karanlığında okula gitmemek için direnen yavrusunu sürükleyerek okula götürmek ve akşama kadar çalıştığı terdeki banttaki hissesine düşen halkaları yaparken, canından kopmuş olan çocukları unutmak...” (TA, 83).

Kapıkule'ye gidip Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapanlarla röportaj yapan Bekir Yıldız, Şenol Yanarlar adlı göçmen işçi Türkiyeli çocukların okuldaki durumlarını şöyle anlatır: “Çocuklar okula başladıktan sonra, anne babalar paraya düşkünlükleri dolayısıyla, çocuklara gereken ilgiyi göstermiyorlar. Çoğu zaman Alman yöneticileri anne babayı arayıp, “Neden çocuklarınıza sahip çıkmıyorsunuz, neden okula verdikten sonra onları aramıyorsunuz?” diye yakınıyorlar.”⁶¹ Çocukların kimlik inşasında da her şeyde olduğu gibi yarım, bir nevi Türk ya da Alman olma ikileminde kaldıklarını yine aynı röportajda Şenol Yanarlar aşağıdaki gibi ifade eder:

“Zamanında okulların olmaması, paraya düşkünlükleri yüzünden [çocukları] Alman mı, Türk mü ayırmak mümkün değil. Almanlaşmak istiyorlar, Almanlar kabul etmiyor. Türklerle bütünlük sağlayamıyorlar. Bu çocukların çoğu Ne Mutlu Türküm!” sözünü bile bilmez. Hatta Atatürk'ü bile tanımazlar.” (R, 7).

Yıldız, Kapıkule sınırında 1971 yılında Almanya'ya işçi göçü ile giden Şevki ve Serap Yenidünya çifti ile konuşur. Henüz kesin dönüş yapmayan çift Türkiye'ye şimdilik eşyalarını ve çocuklarını getirmişlerdir. İki çocukları olan çift çocuklarının Almanya'daki eğitim hayatlarındaki başarısızlıklarını ve Türkiye'deki durumlarını şöyle anlatır:

“Efendim, büyük çocuğumuzu Almanya'da okula verdik. Başarısız bir üç ay geçirdi. Oğlum, neden başarısızsın diye sorduk. Baba, kaynaşamıyorum Alman çocuklarıyla, dedi. Sonra Türkiye'ye gönderdik. Sınıfının en başarılı öğrencisi oldu. Başarı belgesi aldı.” (R, 65).

Mekânın insan psikolojisi üzerinde çeşitli etkileri vardır. Almanya'ya göç eden çoğu köy kökenli kadınlar ve çocuklar Almanya'nın gelişmiş şehir sistemine uyum

---

⁶¹ Bekir Yıldız, *Röportajlar Yargılayan Zaman İçinde* (İstanbul: Everest Yayınları, 2012), s.7.

sağlarken büyük zorluklar çekmişlerdir. Bunun yanında Almanya'daki sosyal hayatın, eğitim sisteminin ve yasaların farklı oluşu göçmen kadın ve çocukların kendilerini Almanya'ya ait hissetmelerini ve uyumlarını zorlaştırmıştır.

2.3.7. Kültür Sorunu

“Her kültür kendi toplumsal alışkanlıklarının bir ürünüdür. Bir kültürü anlayabilmek için o toplumun alışkanlıklarının neler olduğunu ortaya koymak önemlidir.”⁶² Kültürlerin tezahür ettiği mekanlar vardır. Bunlardan birisi de kahvehanelerdir. Kahvehane kültürü de geçmişten gelip günümüzde de Türkiye’de devam eden genellikle erkekler arasında görülen bir alışkanlıktır. Nermin Abadan Unat kahvehaneleri, kültürel faaliyetler gerçekleştirilmeyen sadece sokağı seyretmeye, dedikodu yapmaya, tavla oynamaya yarayan mekânlar olarak gördüğünü belirtir ve kahvehane müşterilerinin hiçbir gaye gütmeksizin vakit öldürdüklerini, kahvehanelerin boş zaman değerlendirme etkinliklerinin en kötü örneği olduğunu vurgular.⁶³ Kısacası kahvehanelerdeki sosyalleşmenin içinde entelektüel kaygılar yoktur. Almanya'daki kahve içilen mekânlarda ise durum daha farklıdır. Yüce bu kültürel farklılığı görür ve gözlemini şöyle dile getirir:

“Benim en çok hoşuma giden, kahvelerde kâğıt, tavla gibi oyunların oynanmamasıydı. Ustaca dekorlarla süslenen salonlarda müzik dinleniyor, herkes birbiriyle ya sohbet ediyor veya gazete, mecbur okunuyordu. (TA, 34).

Yüce ve arkadaşları birkaç aydan sonra şehre inip alışveriş yapmaya başlar. Yürüyen merdivenlerle dolu büyük alışveriş merkezleri ilk kez gördükleri yapılardandır. Almanya'daki sistemli olma alışkanlığı bu alışveriş merkezlerine de yansımıştır. Fiyatların her yerde aynı olması ve pazarlık kültürünün Almanlarda olmaması Yüce'nin çok hoşuna gider:

“Alışverişte en çok hoşuma giden husus pazarlık usulünün olmayışıydı. Aldatmaca, oyalamaca yoktu bu memleketin kanunlarında. Mağazalarda bulunan her şeyin fiyatını gösteren kataloglar vardı. ... Böylece insan aldatılmadığından emin olarak

---

⁶² Burçak Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1996), s.7.

⁶³ Nermin Abadan Unat, *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961), s.78.

alışveriş yapıyor ve kendi işinde çalışırken de, aldattığı takdirde asla affedilmeyeceğini hissediyordu.” (TA, 36).

Yüce ve diğer göçmen Türk işçiler Almanya’daki iş ortamına bir zaman sonra ayak uydurmaya başlar. Zaten sistem öyle güçlü bir sistemdir ki hayatta kalmaları için kaideye uymak bir mecburiyete dönüşmüştür. Türkiye’deyken işbaşı saatleri çok erken olmadığından gece geç saatlere kadar evde oturma ya da uyumama alışkanlıkları burada değişir:

“İşe gitmek için, sabahları erken kalkmak gerektiğinden, tıraşımızı akşamdan oluyor, kahvaltı için yiyeceklerimizi gene akşamdan hazırlıyorduk. Artık herkes yavaş yavaş işine alışmış, en mühimi, yorulmadan para kazanmanın imkânsız olduğunu kavramıştı. Akşamları en büyük akıllılığı, yatağa erken giren yapıyordu. Böylece, ertesi günü daha rahat çalışılıyor, süratli iş temposu önünde perişan olunmuyordu.” (TA, 37).

Almanya’daki genç kızların ergenlikle birlikte cinsel hayata başlamaları ve bu konuda özgürce yaşamaları Türk işçilerini hayrete düşürür; çünkü bu Türk kültüründe nadir rastlanılan bir durumdur. Barakadaki 52 yaşındaki Osman Bey Alman genç kızlarının bu rahatlığı hususunda şöyle der: “Bizim zamanımızda, bir kadın evlendiği zaman, donunu bile indirmeye utanırdı. Hey gidi günler hey” (TA,43).

Türk kültüründe evli olan bir erkekle rahatça görüşmek yadırganırken Almanya’da bu sorun arz etmez. Erika, faşing (fasching) olarak adlandırılan karnavalın sonu Yüce’ye mektup yazar ve onunla buluşmak istediğini söyler. Bir kadından gelen böylesi teklife alışık olmayan Yüce bu durumu garipser; ancak buluşmaya giderken de hiç heyecanlanmaz. Görüştikleri sırada Erika’nın evli olduğunu öğrenir. Hatta faşingte kocasının da olduğunu ve başka kadınlarla eğlendiğini söyler. Yüce, anlatılanlar karşısında bir nevi kültür şoku yaşar. (TA, 64-65).

Almanya’ya ilk tren yolculuklarında tanıştıkları Sevim adlı Türk kadın Alman bir adamla evlenmiştir. Yüce, Sevim Hanım’ın neden bir Türkle değil de Almanla evlendiğini merak eder ve eşine sorar bunun nedenini: “Anlarsın ya... kızlık meselesi... Bir Türk, “evleniriz” diye kandırmış onu, sonra da savuşup gitmiş. Bu

defa bir Almanla düşüp kalkmış. Memleketine dönse kim alırdı onu, ama Alman için önemi yokmuş kızlığın. Evlendiler işte.” (TA, 172).

Yazar, Kapıkule sınır kapısında Gümrük Müdürü Nihat Bey’le konuşur. Nihat Bey, göçmen işçi çocuklarının kültür ve din bakımından değişime uğradıklarını ve kimliklerinin daha çok melez hale geldiğini şöyle ifade eder:

“Bugün Almanya’da, bir iş savaşı değil, bir kültür savaşı var. Genç kuşak, bu savaşta yenilmiş durumda. Onların istenmeleri bundan işte. Kolay Almanlaşıyorlar: “Müslüman mısın diye sorulduğunda, “Müslümanım,” diyor. Ama nasıl? Haç çıkarak...” (R, 28).

Türk ve Alman kültürünün birçok noktada birbirinden ayrışması hem Türkiyeli işçi göçmenler hem de Almanlar için iki milletin birbirine uyumu hususunda sıkıntılar meydana getirmiştir. Diğer taraftan zamanla Alman toplumuna ayak uyduran göçmen çocuklar ile ebeveynleri arasında kuşak çatışması yaşanmaya başlamıştır.

2.3.8. Beslenme Sorunu

Kültürü oluşturan unsurlardan birisi de yemek kültürüdür; çünkü aynı kültür içinde büyüyen insanların beslenme ve yemek yeme zevkleri de ortaktır. Bu bağlamda farklı bir kültürle karşılaştığı zaman doğal olarak ortaya çıkacak sorunlardan birisi de beslenme yani yemek sorunudur. Bu sorunun kökeninde sadece zevk, alışkanlık değil, çeşitli sebeplerden kaynaklanan sınırlamalar, yasaklamalar da söz konusudur.

"O, size sadece meytayı (kesilmeden ölmüş hayvanı), akmış kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olanı haram kılmıştır. Kim darda kalır da birinin hakkına saldırmadan ve ihtiyaç sınırını da aşmadan bunlardan yerse, günaha girmez. Çokça bağışlayan ve iyiliği bol olan Allah'tır."

Bakara suresinin 173. ayeti domuz etinin Müslümanlara haram kılındığını söyler. Bu ayete istinaden de Müslümanlar zorda kalmadıkça domuz eti yemez; fakat Hristiyanlar için domuz eti yemek olağan bir şeydir. Bu yüzden de dana etinden çok domuz etini tüketirler. Yüce, Almanya’daki iş hayatının ilk gününde ilk yemek paydosunda domuz eti sorunuyla karşılaşır. Yemekhanenin menüsünde domuz eti ve patates püresi vardır. Yüce istemeyerek domuz etini yer ve kendini suçlu hisseder:

“Sarışın bayan, temiz bir kaptan tabağıma bir parça et ve kenarınaysa bolca patates püresi koydu. Daha önce tespit edilen yerime oturdum. Tabaktaki etten bir lokma aldım. Tadı bir tuhaftı. Yanımdaki Alman’a sordum: “Bu ne eti?” Alman başını kaldırmadan, “domuz eti,” diye cevap verdi. Böylece “ilk” defa domuz etinden istemeyerek bir lokma yemiş ve kendimi günahkâr hissetmişim. Tabağımdaki eti yiyemeden bıraktım ve aç karnına yaktığım cıgaramı içerek işyerime geldim. (TA, 32).

Sandra Vlasta, *Contemporary Migration Literature in German and English: A Comparative Study* adlı eserinde teorisini yazara ve yazarın hayatına odaklamak yerine seçilen metinlerde temalara ve motiflere bakar. Böylece göçmen yazını ve özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Vlasta’nın odaklandığı motiflerden biri beslenme ve yeme içme kültürüdür. Yeme içme alışkanlıklarının ve yemek yapma tarzının metinlerde motif olarak ele alınarak bunların kimlik ile kimlik arayışının göstergesi olduğu tezi üzerinden çalışma yürütülür:

“Beslenme elzemdir ve ayrıca hem kültürle hem de kimlikle bağlantılıdır. Bu sebeple metinlerde kimliği korumak ya da yok etmek için çeşitli unsurlarla oynanarak bunlar ortaya çıkartılır ya da tamamen ortadan kaldırılır. Yemek ve beslenme ile [hasret duyulan] memlekete bir köprü inşa edilebilir ya da [karşılaşılan] yeni hayat içselleştirilebilir. Beslenme alışkanlıkları da aynı dil gibi nesiller arasındaki farklılıkları gösterir. Hatta bazı eserlerde nesiller arasındaki uzaklık da yemekle gösterilir.”⁶⁴

Vlasta beslenme ve yeme alışkanlıklarını kimliğin dışavurumu olarak açıklar. Bu alışkanlıkların devamı da kültürle birlikte kimliğin de devamını sağlar. Yine benzer şekilde Türklerin Almanya’da domuz eti yemekten kaçınması ve bu konuda hassasiyet göstermeleri kimliklerini koruduklarını gösterir. Almanya’daki göçmen Türklerin nesiller arasındaki farkları ya da farklılaşmayı da yine domuz eti üzerinden örneklemek mümkündür. Almanya’daki ilk kuşak dediğimiz nesil Almanya’ya Türkiye’den gelen işçilerdir. Bu neslin Almanya’da doğan çocukları da Almanya’da ikinci ve üçüncü kuşakları oluşturur. Almanya’da doğan işçi çocuklarının içine doğdukları Alman kültürü onları bir şekilde etkiler; çünkü bu durum kaçınılmazdır. Beslenme alışkanlıklarının değişmesi de Vlasta’nın da işaret ettiği gibi bir etkilenmedir. Yukarıdaki alıntıda kimliğin korunmasına ilişkin domuz eti yememe

---

⁶⁴ Sandra Vlasta *Contemporary Migration Literature in German and English A Comparative Study* (The Netherlands: Brill/ Rodopi, 2015), s.52.

meselesi söz konusuken aşığıdaki alıntıda beslenme alışkanlığının değişmesiyle iki kuşak arasında oluşan farklılaşma ve kimlik değişimi yine domuz eti meselesi üzerinden görülebilir.

Almanya'daki ikinci ve cnc kuşak artık Almanya'ya ve Alman kültürüne uyum sağlamaya başlar; nkn bu kuşak bu kültürün içinde doğmuştur. İkinci kuşağın "Almanlaşması" Türk kültürünü devam ettiren ilk kuşakla çatışmayı da beraberinde getirir. Bekir Yıldız'ın konuştuğu Sinoplu Mustafa, aile arasında yaşanan domuz eti meselesini şöyle anlatmaktadır:

"Vallahi, Almanlar gençleri istiyor," dedi. İhtiyarları kim ister? Baba ananın bile hükmü yok. Geçenlerde domuz eti meselesi yüzünden, bizim orada baba oğul kavga etti. Baba bir tokat attı oğluna. Vay beyim vay... Sen misin tokat atan. Eyalet ayağa kalktı. Polise telefon edildi. Polis o saat babayı attı hapse. Sonra sınırdışı" (R, 72-73).

2.3.9. Cinsel Sorunlar

Beslenme, barınma ve uyku gibi cinsellik de temel fizyolojik ihtiyaçların başında gelir ve hem beden hem de ruh canlılığını sağlamaya yardımcı olur. Maslow'un ihtiyaçlar piramidinin temel basamağında yer alan ve psikolojik⁶⁵ ihtiyaçlar kategorisine konulan cinsellik göçmen Türkiyeli işçilerin sıkıntı çektiği konulardandır. Evli ya da bekr olan Türk erkeklerini Alman kadınlarının rahat giyim tarzları ve güzellikleri cezbetmiştir. Yüce ve arkadaşları diğer Türk işçiler, karnavala giderler. Türk erkekleri Alman kadınlarının güzelliğinden etkilenirler: "Dışarıda kar yağarken salonda açık saçık gördüğümüz beyaz ve tombul Alman kadınlarının bacakları aklımızı başımızdan almış, adeta Almanya'nın bütün sıkıntısını bize unutturmuştu." (TA, 51).

İlk kez bir karnavala giden Türk işçiler nasıl davranacaklarını bilemediklerinden masalarında oturup etraflarında olan bitenleri merakla izler. Türklerin bu durumu Alman kadınlarının hoşuna gider ve onlarla dans etmeye başlarlar. Yüce, bu durumu

---

⁶⁵ Bk: Abraham. H. Maslow, "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 50 (4)(1943): 370-396.

Türklerin Almanların elinde eğlence aleti olması gibi değerlendirir: “Eğlenmek bizim hakkımız değil, ancak eğlendirmek vazifemizdir. Hatta eğer istemezseniz, biz aç bile kalırız, öyle değil mi? Fakat bu son dansım olacak ve bundan sonra hiçbir Alman kızının eğlence aleti olmayacağım” (TA, 55).

Cinsel açlık, köyden Almanya’ya çalışmaya gelen Garip Recep üzerinde daha açık görülür. Garip Recep okuma yazma dahi bilmemektedir. Eğitim seviyesinin yok denecek kadar az olması onu Alman kadınları karşısında ilkel davranmaya iter. Alman kadınlarını gören Recep, onları eşi Fadime ile kıyaslar: “Sal beni burdan,” dedi, sal da gidem” burası olsa olsa cennet ola. Işıklardan yanıyor her yan. Şu avratlar aklımı kurcalıyo. Bunlar mı avrat, bizimkiler mi? Bunlar avratsa benim Fadimem maymun ola. Demek biz şimdiyecek maymunla yatmışık kardaş...” (TA, 51).

Romanın cinsellik hususunda en dikkat dikkat çeken karakteri Nihat’tır. Bastıramadığı cinsel arzusu Nihat’ı Almanya’dan sınır dışı ettirir. Nihat, işte yorulmaktadır ve aklında fikrinde kadın vardır. Yüce’ye “Sen ne dersen de, kadınsız olmuyor işte?” diye veryansın etmektedir. (TA, 69). Nihat, yaşlı bir Alman çiftin evine oturmaya gider ve yaşlı Alman kadına cinsel saldırıda bulunduğu için karakola götürülür. Nihat, temel güdülerinin baskısına dayanamayıp genç yaşlı demeden bir kadına cinsel saldırıda bulunur. Yüce, tercümanlık yapması için çağrılır. Mahkemeye sevk edilen Nihat, sınır dışı edilir. Yüce de evli olmasına rağmen Erika ile bir ilişkiye başlayacaktı; ama düşünce bazında anlayamayınca arkadaşlıkları başlamadan biter: “Birbirimize kaynaşamadık. Kan gruplarımız ayırdı. Sonra, ben kadında seksten önce kişilik ararım.” (TA, 69). Yüce daha eğitilmiş olduğu için temkinliken diğer Türkiyeli işçiler öyle değildir. Yüce karakteri lise seviyesinde eğitim görmüştür. Diğer göçmen Türkiyeli işçilere oranla romanda aydın rolünü üstlenmiştir. Yüce, Almanya’da devamlı sisteme dair eleştiriler öne sürmekteyken diğer işçiler sadece temel ihtiyaçlarını karşılayıp para biriktirmek derdindedir.

Yüce, Alman kadınlarının neden cinsel ilişki için Alman erkeklerini değil de Türkiyeli erkekleri seçtiğinden bahseder. Gün boyu çalışan Alman erkeği eve yorgun

gelir, gücünü cinsel ilişkide harcamak istemez, çünkü diğer gün de işe gidecektir. Eğer bir ilişki yaşayacaksa da bunu kadına bir lütfmuş gibi yapar:

“Çünkü sevişme zamanında Alman erkekleri onlara erkeklik kudretini büyük bir hasislik içinde verirken, hak sahibi olmanın intikamını da böylece kadından almış olur. Halbuki Almanya’daki yabancı erkekler, kadınsız geçen senelerin hırsıyla kadına koşarken, kadına her şeyini, büyük bir cömertlik içinde veriyor” (TA, 115).

Yeme-içme alışkanlıklarının bir toplumun kültürel ve kimliksel özellikleri hakkında bilgi edinmemize yardımcı olduğu görülmektedir.

2.4. ARABA MERAKI

Almanya’ya işçi olarak giden Türkiyelilerin çoğu köy kökenlidir. Ülkelerindeki şehir hayatını görmeden direkt farklı bir kültürün ileri düzey şehir hayatına geçmek göçmen Türk işçileri için kolay olmaz. Türkiyeli işçiler Almanya’nın çalıştıkları ileri düzey sanayileşmiş kentlerinde gördükleri kendi ülkelerinde olmayan araba ve elektronik aletlere büyük oranda ilgi göstermişlerdir. Araba ve diğer elektronik aletlerin üretim yerinin Almanya olmasından ve fiyatlarının Türkiye’ye oranla çok ucuz olması sebebiyle Türkiyeli işçiler bu ürünlerden alıp memleketlerine götürme isteği içine girerler. Hatta birçok işçi bu işi ticarete dökmeye başlamış ve bazıları da ülkeye kaçak mal sokmaya çalıştıklarından gümrüklerde ceza yemiştir. Göçmen işçiler, kimsenin modern araba ya da elektronik alete sahip olmadığı köylerinde bunlara sahip olduklarında sosyal statülerinin ve saygınlıklarının artacağını düşünür. Bekir Yıldız gerek *Türkler Almanya*’da romanında gerekse de diğer öykülerinde göçmen Türk işçilerinin maddeye olan ilgisini konu edinir ve eleştirir.

Almanya’daki Türkiyeli işçiler arasında araba merakı yayılır. Çoğu işçi canla başla çalışıp para biriktirip araba almaya çabalar. Durum öyle bir hâl alır ki ehliyeti olmadan araba almaya kalkışanlar bile olur:

“Leimen’in köhne benzincisinde ehliyet almak için Türkler sıraya girdi. Bu benzinci üç yerine beş alarak müracaat edenlere önce ehliyet aldı, sonra da araba sattı. Barakanın önü arabalarla dolarken, benzinci de cebini Türk dövizleri ile dolduruyordu. Bu arada bizimkilerin bazıları sabırsızlıklarını o dereceye kadar götürmüşlerdi ki, ehliyet almadan araba alıp barakanın önüne çektiler ve ehliyetli olanlara sürdürüp başladılar caka satmaya. (TA, 87).

Bu araba sevdasına Garip Recep de tutulur: “Şöyle bir arabaylan köy meydanına varmak ne demek... Hasedinden çatlar bütün köy.” (TA, 87). Garip Recep’te de görüldüğü gibi işçiler para biriktirip bir araba alıp Türkiye’ye götürüp akrabalarına hava atma isteği içindedir.

Yüce, trende adı Henning olan Alman bir çevirmenle tanışır ve Almanlar ve Türkler hakkında konuşmaya başlarlar. Henning, Türklerin lükse ve yabancı malına olan merakına bir eleştiride bulunur:

“Bana Türkiye’nin fakirliğinden bahsetmişlerdi. Oysaki Türkiye’de gördüğüm Amerikan arabaları gecekondulardan büyük... Biliyorsun Almanya’da arabalar ne kadar ucuzdur. Buna rağmen herkes küçük arabaları tercih eder. Siz hiç Amerikan arabası kullanan bir Alman gördünüz mü? Halbuki ben Almanya’da Amerikan arabası kullanan çok Türk gördüm.” (TA, 108).

Yüce, ailesiyle Türkiye’ye yaptığı tren yolculuğunda Türkiyeli işçilerin valizlerinin Almanya’dan aldıkları birçok elektronik eşya ile dolu olduğunu görür. Oysa bu işçilerinin çoğunun köyünde elektrik bile yoktur. Amaç Garip Recep’in de yaptığı gibi komşu ve tanıdıklara hava atmaktır. Böylece göçmen işçiler toplum içinde farklı bir statüye geleceklerine inanmaktadırlar.

2.5. TÜRK’ÜN GÖZÜNDEN ALMANYA’DAKİ TÜRKLER

Bekir Yıldız’ın hayatından izler taşıyan *Türkler Almanya’da* romanındaki Yüce karakterini yazarla özdeşleştirebiliriz. Bu yüzden yazar bir nevi kendi hayat hikayesini anlattığından bu romanda Yüce karakterini diğer göçmen Türk işçilerinden ayrı tutar. Yüce, eğitilidir ve sorgulayan bir kişidir. Romanda da Yüce’nin Alman ve Türk kültürlerini karşılaştırmaları, düşünceleri ve özeleştirileri çokça yer tutar. Bu bölümde bunlara yer verilecektir.

Türkiyeli işçilerin gittiği karnavala arkadaşları tarafından zorla götürülen Garip Recep orada içki içmeye ve Alman kadınlarıyla dans etmeye başlayıp sarhoş olur. Sonunda da sarhoşluktan yere yıkılıp kalır. Yüce, bu durumu kendi içinde değerlendirir:

“Peki öyleyse, Almanya’nın çalışma hayatına neden kızıyoruz da, kadın mevzularına hiç itiraz etmiyoruz? Demek ki, Almanya iş mevzusunda insanı çivilediğinden sesimizi çıkaramıyor, zoraki bir çalışkanlık örneği veriyoruz. Yani, mecbur edildiğimiz için ancak çalışmaya boyun eğiyor, fakat üzerimizdeki baskı kalkınca, ne mal olduğumuzu ortaya koyuyoruz. İşte Garip Recep’in hali umar mıydın ondan bu cıvıklığı?” (TA, 57).

Yukarıda bahsi geçen faşingte Yüce, Erika adlı bir Alman kadınla dans etmeye başlar ve bir yandan da pişmanlık hissederek ailesini düşünür. Alman kızları Türkiyeli işçilere hayvanat bahçesinde eğlendirici hayvanlar görmüş gibi değişik bir şekilde bakarlar. Türk işçilerinin bu yabani halleri Alman kızlarının dikkatini çeker ve sonrasında da Türkiyeli işçiler Alman kadınlarının bir nevi oyuncuğu konumuna düşerler. Bu durumdan Yüce rahatsız olur. Hem Erika ile sözlü münakaşaya girer hem de kendisini bir iç muhasebeye çeker:

“Utanmıyor musun... Seni büyük bir sadakatle bekleyen, senin kaderine ortak olmuş iki yavrun, gecenin bu saatinde seni rüyalarında böyle mi görüyorlar sanki?...Ya anan? Seni doğurduğunda kaç gün evvelinde aç olan anan? Şimdi senin için dua ediyorlardır muhakkak... Şu anda vatanında binlerce işsiz insan, buraya gelmek için İşçi Kurumlarında birbirlerini didiklerken, sen geçmişsin Alman kızının karşısına Twist yapıyorsun... Senden önce veya senden sonra buraya gelenler de senin gibi böyle yapabilirler. Ama senin onlara uymaman, hele şu Alman kızını hiç eğlendirmemen lazım...” (TA, 55).

Türkiyeli işçilerin topluca katılım gösterdikleri eğlencenin ertesi günü sanki o eğlenceye hiç gidilmemiş gibi Türkiyeli ve Alman işçilerin sabah yine işlerini her zamanki ciddiyetle icra etmesi Yüce’yi şaşırır:

“Bize göre faşingin arkasından, işyerinde bir gevşeme bir palavra curcunası olacaktı. Halbuki durum öyle olmamış, sanki hiç kimse bu fabrikadan faşinge gitmemişti. Oysa ki bizi memlekette durum tamamen tersi olmaz mıydı? Bizler işyerinde akşamki eğlencemizi, eğlence zamanlarında da çalışma hayatımızı anlatmaz mıydık? Demek ki, Almanya’da her şeyin hakkı zamanında veriliyordu” (TA, 58).

Yüce, Almanya’daki fabrikada matbaacı olarak çalışmaya başladıktan sonra matbaacılık sergisinde yaptığı işler sergilenir. Sergiye gelen ziyaretçiler arasında Türkler de bulunmaktadır ve Yüce’nin ortaya koyduğu işlere hayran kalırlar. Türklerin kendi milletinin gücünü aşağı görmelerine içerleyen Yüce bunun üzerine şöyle der:

“Bense onların bu halini görünce acı acı düşünmüştüm. “Bunları sizin Almanya’ya amele olarak gönderdiğiniz insan yaptı. Bu ve buna benzer hallerimizle, gözündeki gözlüğü yerlerde arayan bir ihtiyarcık durumuna düşmüş olmuyor mu toplum...” (TA, 62).

Yüce’nin eşinin pasaportunda bir mühür eksik diye işten çıkışı verilir. Mührü tamamlamak için Türkiye’ye gitmeleri gerekmektedir. Türkiye’ye gitmeden önce Almanya’daki Türk konsoloslughuna giderler; fakat buradaki memurlar çok yavaş çalışmaktadırlar. Yüce, bu durum karşısında söylenir:

“Almanya’da çalışmak, salgın bir hastalık halindedir ve bu bütün Almanların ruhuna işlemiştir. Hatta bu sari hastalığa yabancı işçiler de tutulmuşken, konsoloslughumuzun ilkel ve miskin çalışma sisteminde ısrar etmesi, vatandaşlarımızı çok üzüyordu. ... "Yerli hastalık burada da karşımıza çıktı.” diye hayıflanıyorlardı. (TA, 94).

Yüce’nin kardeşi ona Almanya ve yaşam standartları hakkında sorular sorar. Nasıl para biriktirdiklerini merak eder. Bunun üzerine Yüce Almanya’daki yaşamları hakkında şunları söyler:

“Biz Almanya’da bir Alman gibi değil, Anadolu’dan İstanbul’a, inşaatlarda çalışmaya gelen ameleler gibi yaşıyoruz. İnşaatda çalışan amele doğru dürüst yemiyor, içmiyor, gezmiyor, giyinmiyor yani kendini çalışmanın dışında mahzene kilitliyor. Sonra da biriktirdiği parayla bir inek alıp köyüne dönüyor.” (TA,128).

Yazar, Yüce karakteriyle kendini özdeşleştirmektedir. Yıldız’ın biyografisine bakıldığında kitapta geçen çoğu olayın yazar tarafından bizzat yaşanıldığı görülecektir. Bu sebeple Yüce karakteri taraflı bir şekilde karakterize edilmektedir: Yüce diğer göçmen işçiler gibi hatalar yapmaz ve diğer işçilerin aksine Almanya’daki düzeni sorgular.

2.6. ALMANYA’DAN / HAPİSHANEDEN KESİN DÖNÜŞ KARARI

Yüce, ailesiyle Almanya’da geçirdiği dört yılın ardından Türkiye’ye kesin dönüş yapmaya hazırlanır; çünkü Almanya’ya gelme amacı olan matbaa makinesini almış ve biraz da para biriktirmiştir. Yüce, Türkiye’ye dönme vakitlerinin geldiğini gurur ve mutlulukla şöyle anlatır:

“Otuz beş yaşına kadar yaptığım hayat mücadelesinin sermayesi sadece bedenimdi. Fakat bundan sonra Almanya’da aldığım makine ile kendime yeni bir sermaye kazanmışım. Bu da deniz yoluyla Türkiye’ye varmak üzere iken, ben de iktisadi göç mücadelesini paylaştığım karım ve iki çocuğumla beraber, Almanya’ya vedaya hazırlanıyordum” (TA, 193-194).

Bekir Yıldız, Kapıkule sınırında soyadları Şenoğlu olan ve on beş yıl Almanya’da işçi olarak çalışan üç erkek kardeşe röportaj yapar. İçlerinden Ali Şenoğlu, Almanya’dan dönüşlerini hapishaneden tahliye olma olayına benzetir: “Kat’i söyleyebilirim. Biz esasen Almanya’dan değil, hapishaneden geliyoruz. On beş yıl yatılmış bir hapishane. Tırımızın plaka numarası da, mahkumiyetimizin sicil numarasıdır” (R, 59). Üç kardeş de hem işten hem de yapışan yabancı düşmanlığından yılmışlardır. Almanya’daki zorlu çalışma koşullarından dolayı otuzlu yaşlarda olmalarına rağmen kardeşler elli yaşlarında göstermektedir.

Almanya’dan Türkiye’ye kesin dönüş yapan Türkiyeli işçilerin çoğu ya akıl ya da beden sağlıklarını yitirmişlerdir. Yapılan birçok araştırmada da bir kısım işçilerin Almanya hastalığı veya paranoyası olarak bilinen akıl hastalığına yakalanarak döndüğü tespit edilmiştir. Almanya hastalığı Bakırköy Akıl Hastanesinde çalışan Dr. Niyazi Uygur yurtdışından akıl hastası olarak dönen Türkiyeli yüz beş hasta üzerinde çalışma yapar ve sonuçlar şöyledir:

“Gidenlerin yüzde kırk üçünün orijinini köy oluşturmaktadır. Doğrudan doğruya köylerden gitmişlerdir. Bunlar, bu akıl hastanelerine gönderilen kişiler, gene de şanslı sayılırlar. Bu hastaların en belirgin özellikleri, korku, şüphe, endişe, huzursuzluk, sıkıntı ve buna ilişkin düşünceler. Bu düşünceler marazi olduğu için, hasta; korku, şüphe, endişe nedeniyle hiçbir sosyal hakkının peşinde düşmeden, kaçarcasına; belki birisini öldürmek üzere köyüne, evine gitmektedir. Sonrası da hazindir.” (R, 29).

Almanya’daki göçmen işçi ailelerin çoğu Almanya’daki hayatlarını hapishanede ya da askerlikte geçirilen günler olarak görür ve bu günlerin bir gün biteceğine inanır. Kısacası, hep yurda geri dönüş düşüncesi içindedirler. Diğer taraftan uzun yıllar çeşitli yönlerden farklı bir ülkede yaşamak ve zorlu şartlar altında çalışmak yurda dönen göçmenler arasında ruhsal bozukluklara sebep olmuştur.

3. FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ

3.3. GÖÇÜN ÖZNESİ OLARAK FAKİR BAYKURT

1929 yılında Burdur'da doğan ve asıl adı Tahir olan Fakir Baykurt, Köy Enstitüsü'nü bitirerek öğretmen olmuş ve Anadolu'nun birçok ilinde öğretmenlik yapmıştır. Mesleki hayatı süresince edebiyatın birçok dalında eserler yazarken diğer yandan da sosyalist kimliğiyle sendikal faaliyetlerde de bulunmuştur. Fakir Baykurt'un yazın yaşamının iki dönemden meydana geldiği görülmektedir. Bu iki dönemden ilkini 1970'lerin sonlarına kadar devam eden köy hikâyeciliği ve romancılığı oluşturuyorken ikinci kısmını da 1979'dan itibaren Almanya'ya göçüyle birlikte Almanya'daki göçmen Türk işçi ve ailelerini konu alan eserleri oluşturmaktadır. Baykurt, Almanya'daki yazınsal hayatının nasıl şekillendiğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Almanya'da 10 yıldır göçmen işçiler arasında yaşayan, politik sürgün bir yazarım artık. Olanaklar elverse üç yıldan fazla kalmazdım buralarda. Çalışmalarımı yurt dışında, Duisburg'ta sürdürdüm ister istemez, olabildiği kadar. Bu süre içinde yazıp yayımladığım yedi kitap, bence 1979'a kadar yurtda yazıp yayımladıklarımın birer süreğidir. Acılar Duisburg'ta yazdığım her satıra, dizeye karışmış, romanlarımın, öykülerimin içeriğine sinmiştir; yakın okurlarım duyumsayabiliyor.”⁶⁶

Yarım asırlık ömründeyken Almanya'ya gelen Baykurt'un ana amacı Almanca “gastarbeiter” olarak adlandırılan konuk Türk işçilerinin hayatlarını kaleme almak ve sonrasında Türkiye'ye dönmektir. Baykurt; Almanya'ya göçünü meslekî, siyasal ve maddi sebeplerden ötürü gerçekleştirdiğini ifade etmektedir:

“Birinci neden mesleksel. 1963'te Amerika'dan dönerken Frankfurt'ta kendime söz verdim. Buradaki bizim işçilerin yaşamını izleyip romanlar yazmak istiyorum. İkinci neden politiktir. O zaman yurtda işçilere, aydınlara kurulan tuzaklar doruğa çıkmıştı. Ben de seçilmiş hedeflendim. Birkaç kez ölümden kurtuldum. Birtakım devletlilerin hakkımda birikmiş önyargısı yüzünden aylarca, hatta yıllarca cezaevine kapatılmaktansa, yurt dışında kalmak, acı da olsa doğru göründü bana. İki neden saymıştım yukarıda. Üçüncüsünü eklemeliyim: Geçinecek iş! Her insan geçim için

⁶⁶ Mehmet Fetih Yanardağ, aktaran, “Fakir Baykurt'un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine bir İnceleme”, (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2005), s. 16.

bir işte çalışmak zorunda. Bugün Alman dilinde on kitabım var, ama para getirmiyor.”⁶⁷

Türkiye’deki askeri darbeden dolayı yurda dönüş yapamayan Baykurt, 1979 yılında başladığı Almanya serüvenine yirmi yıl devam eder ve 1999 yılında Almanya’nın Essen şehrinde hayata gözlerini yumar.

3.2. YÜKSEK FIRINLAR, KOCA REN VE YARIM EKMEK ROMANLARINDA DIŞ GÖÇ

(Harita: Kuzey Ren Nehri, Ruhr Havzası, Duisburg)⁶⁸

3.2.1. Yüksek Fırımlar

Yüksek Fırımlar (1983), Fakir Baykurt’un "Duisburg Üçlemesi" diye anılan üç yapıtının yayımlanan ilk kitabıdır. *Yüksek Fırımlar* ve üçlemenin diğer kitapları

⁶⁷ a.g.e, 15-16.

⁶⁸ <http://ontheworldmap.com/germany/state/north-rhine-westphalia/map-of-north-rhine-westphalia-with-cities-and-towns.html> [Erişim: 05.10.2018]

kendi içlerinde bölümlere ayrılmıştır ve her bölümün kendine özgü bir başlığı bulunmaktadır. Bu başlıklar bölümlerde geçen olayları özetler niteliktedir. Üçlemenin her kitabının sonuna romanda geçen Almanca kelimeleri açıklamak için Baykurt, Almanca-Türkçe sözlük koymuştur. Yine her üç romanın en başında “Alınlık” diye bir bölüm bulunmaktadır. Alınlık kelimesinin sözlükte; Yunan mimarisinde girişleri gizleyebilmek için çatının önüne ve cephe duvarının üstüne yapılan üç köşe duvar ve pencere ve kapı üstlerine yapılan süs gibi çeşitli anlamları bulunmaktadır.⁶⁹ Yazar en yakın manasıyla “giriş” kelimesinin yerine kendine has üslubuyla “alınlık” sözünü kullanmıştır. Bir nevi “alınlık” bölümüyle kitabının ön cephesine bir süsleme yapmıştır. Alınlık bölümünde, romandaki başkarakterlerden biri Almanya’ya göç serüvenlerini ve Almanya’da yaşadıklarını birinin anlatmasını ya da yazmasını istemektedir. Elif Mutlu, hikayelerinin anlatılmasını/yazılmasını istemektedir. Bu istek *Yüksek Fırımlar*’ın alınlık bölümünde geçmektedir: “Ben kendim anlatayım diyorum; sözcüğüm yok. Hem de kafamın içi bildiğin gibi değil, karanlık. Sen anlat.” (YF, 1) Bu karakterlere ses olan Fakir Baykurt’tur ve bir nevi romanın yazılış serüvenini ya da amacını ortaya koymaktadır.

Romanın başkahramanlarından olan İbrahim Mutlu, Türkiye’nin Burdur ilinin Hacılar köyünden Almanya’nın Kuzey Ren- Vestfalya eyaletine bağlı sanayi bölgesi olarak da bilinen Duisburg şehrine işçi olarak göç etmiştir. Baykurt, üçlemedeki karakterleri Burdur ve bu bölgeye yakın yerlerden seçerek kurgulamıştır. Yazar: “Benim alt bilincim Burdur izlenimleri, Burdur malzemesiyle dolu... Adeta köy romanı yazmaya mahkumum. İstesem de şehir romanı yazamam. Yazarsam özenti olur” diyerek bu konudaki tutumunu belirtir.⁷⁰

Memleketinde pehlivanlık yapan namı diğer Koca İbrahim, Duisburg’taki büyük Alman fabrikalarının birinde 1800 derecede demir eritmektedir. Elif adında hamile bir eşi ve Gülten adında bir kızları vardır. Yapılı bir pehlivan olmasından ötürü İbrahim’e Koca İbrahim diye lakap takılmıştır. Koca İbrahim, Almanya’ya ilk geldiğinde Elif’le evli değildi. Köyünden başka biriyle evliydi; fakat Almanya’dayken karısının başka bir adamla ilişkisinin olduğunu öğrenince onu

---

⁶⁹ İlhan Ayverdi, haz., *Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007), s.37.

⁷⁰ Turhan Tükel, *Beş Romancı Tartışıyor* (İstanbul: Düşün Yayınevi, 1960), s.4.

boşayıp Elif’le evlenir. Boşandığı eşi Meryem güzel ve alımlı bir kadındır. Koca İbrahim, Elif’le sadece namuslu olduğu ve eline erkek eli değmediği için başlık parası vererek evlenir. Elif güzel ve uzun boylu olmadığı için de ona “köstebek” ismini takmıştır. Koca İbrahim’in aklı hep boşandığı eşi Meryem’dedir; çünkü cinsel arzularına karşılık veren Elif değil Meryem’dir. Bu yüzden ilk fırsatta Elif’i boşayıp cinsel isteklerine karşılık veren biriyle evlenme peşindedir. Koca İbrahim:

“İşte en Almanya burası! Kaba Türkçe böyle denir: bundan ötesi yok! Fabrikamız Ren’in yanı başında. Üç bin beş yüz kilometre geldim köyden. Evet; kaç kez ölçtüm kavat yolları! Bir kez bile kısalmadı. Yarım gün geç kalmayayım diye deli gibi ileri ittim otomobili. Koştura koştura geldikten sonra girip çalıştığım iş bu! Arkadaşlarım işte bunlar! Dünyada kismetime düşen karı da bu! Şimdi gene gebe. Aya varmaz doğurur. Gene kız doğurursa, dünyada soyum sürmeyecektir demektir. Kız doğurdun; atayım başımdan! Boylu boslu, Almanlardan daha kanlı canlı bir kız alayım. Adamakıllı seçeyim bu kez. Parayla değil mi? Biraz *Überstunde* yapıp para biriktireyim. Gideyim yaylalardan seçeyim. Basarım parayı, birazcık doyrayım garip gönlümü!”

Elif’le evlendikten sonra Koca İbrahim, kızı Gülten doğmasına rağmen Elif’i ve kızını Almanya’ya götürmez; çünkü Elif köyde İbrahim’in babasına bakmaktadır ya da İbrahim bunu bir bahane olarak kullanmaktadır. İbrahim babası ölünce cenaze işlemlerini yapmak için köyüne gelir. Dönüşte de Elif, “biz burada yalnız kalacağız” diye İbrahim’e Almanya’ya birlikte gitmekte diretir ve ısrarında başarılı olur. Köyden ayrılacakları son gece zorunluluktan aynı odada kalırlar ve Elif ikinci çocuğuna hamile kalır.

Yukarıdaki alıntıda da geçtiği gibi Koca İbrahim, soyunun devam etmesi için erkek çocuk istemektedir. Aksi halde Elif’i boşayacaktır; fakat işler İbrahim’in istediği gibi gitmez. Elif erken doğumla bir erkek bebek dünyaya getirir. Bebeğin erken doğması Koca İbrahim’de şüphelere neden olur ve çocuğun başkasından olduğuna, yine aldatıldığına inanır. Romanın büyük bir bölümü İbrahim’in bu şüphesi üzerinden yürümektedir ve romanda ana mesele olarak fabrikalarda ağır şartlarda çalışan göçmen işçilerin sorunlarının yanında alttan alta bir namus meselesi de işlenmektedir.

Elif, doğumdan sonra belirli bir süre hastanede kalırken Koca İbrahim sarhoş olarak onu öldürmeye gelir; ama hastaneye ziyarete de gelmiş olan ve aynı zamanda İşçiler Derneği baş üyelerinden Sabahat Doğan Mönsch ve Osman Hoca onu engeller. Olay polise yansımada üstü kapatılır. Aksi halde Koca İbrahim sınır dışı edilmek gibi büyük ceza alacaktır. Sonrasında Sabahat, İbrahim'e kan testiyle kafasındaki şüphelere son verebileceğini söyler ve ona bu konuda yardımcı olur. Elif'in ise Koca İbrahim'in takındığı bu tuhaf hallerden haberi yoktur. Bunları öğrendiğinde Koca İbrahim'e namusundan şüphe ettiği için şiddet uygular. Oysa Elif Mutlu, namusuna leke gelir diye tedirgin olup kapısının önünde yabancı erkeklerin araba tamir etmelerine bile izin vermeyen biridir:

“Şurda Linden sokak var ya! İşte oranın adamları, bilirsın Kütahyalılar! Toplanmış bunlar. Önlerinde bir çürük araba, kakalayıp getirdiler. Tam bizim evin önünde motor indirecekler. Takımlarını çıkarmışlar. Karşıda Pepo'nun biraevi. Giren çıkan belli değil. Millete seyir gerek. Bir sürü erkek toplanacak. Kimi kapıya, kimi pencereye bakacak. Karnı almayan biri de Koca İbrahim'in kucağına kar suyu kaçırarak. Ondan sonra ayıkla pirincin taşını! Bağırırım: Burası namuslu ev önü! Kendi Strasse'niz nereyse, oraya defolun!” (YF, 23).

Eşinden dayak yiyen Koca İbrahim, bir nevi şoka girer, o günden sonra Elif'e karşı davranışları değişir, Elif'e dayak atmayı bırakır ve içine kapanır. Koca İbrahim'in sönüşü Elif'in yeniden doğmasını sağlar. Elif, okuma yazma öğrenmeye başlar, hastanede tanıştığı Alman ve Türk kadınlarla dostluk kurar ve sosyal bir kadın haline gelir ki romanın sonunda Elif'in bir işçi grevine katıldığına da şahit olunmaktadır.

3.2.2. *Koca Ren*

1986 yılında yayımlanan *Koca Ren*, Duisburg üçlemesinin ikinci kitabıdır. *Yüksek Fırınlar*'da (1983) olduğu gibi bu romanını da yazar başlıklardan oluşan bölümler halinde yazmıştır. Kitabın “Alınlık” bölümünde Fakir Baykurt'tan yazmasını isteyen Salim Sarıkaya, romanın ana ekseninde olan Adem'in babasıdır. Salim Sarıkaya, Fakir Baykurt'a şöyle seslenir: “Bu Ren boyunda içine pislenecek derecede acayip bir okulda okuyan oğlum Adem'in öyküsüne batır kalemimi Fakir Baykurt! *KOCA REN* tıpkı *YÜKSEK FIRINLAR* gibi Türkiye'nin Duisburg'tan görünüşü olsun” (K.R. 1).

Roman, Türkçede Ren olarak yazılan orijinal adı Almancada “Rhein” olarak bilinen Ren ırmağının yakınında geçer. Romanın başkahramanı Burdur’dan Almanya’ya göç eden Türk işçi ailesinin on dört yaşındaki oğulları Adem Sarıkaya’dır. Türkiye’deyken dersleri çok iyi olan ve hatta Kur’anı küçük yaşta hatim eden Adem, Alman eğitim sisteminin Türkiye’dekinden farklı olması, uyum, dil problemi ve Türklere karşı yapılan önyargı ve ayrımcılıklardan dolayı okulda başarısız duruma düşer. Adem’in bu başarısız durumu öğretmenleri tarafından ailenin okula defalarca çağrılmasına da sebep olur. Adem okulda karşılaştığı problemleri ne Türk ne de Alman arkadaşlarıyla paylaşamaz. Ailesinden de destek görmemesi onu bütün derdini Ren Irmağına anlatmaya sevk eder. Ren artık Adem’in tek dostu haline gelir.

Sarıkaya ailesinin tüm fertleri (Hacer, Aydan, Adem ve Fatih) oğulları Adnan Sarıkaya dışında Almanya’ya göç edebilmiştir. Eğitim Enstitüsü’nde okuyan ve öğretmen olması beklenen ağabey Adnan solcu gruplara üye olup ve solcu faaliyetlerde aktif rol aldığından hapse atılır; çünkü o dönemde Türkiye’de darbe olmuş ve sıkıyönetim başlamıştır. Adnan’ın davasıyla ilgilenen Avukat Orcan Bey, yüklü miktarda sürekli para ister. Hem Adnan’ın işleriyle yakından ilgilenmek hem de avukatın istediği bu parayı götürmek için Hacer Sarıkaya Türkiye’ye gider. Hacer Sarıkaya’nın Türkiye’ye gidişi romanın başında olur ve dönüşü de romanın bitişine denk gelir. Evin kadınsız kalmasından ötürü Salim Sarıkaya evde annelik rolünü üstlenir ve oğluyla baş başa kalır.

Salim Sarıkaya, hem annelik hem de babalık rolünü üstlenip Adem’in Almanya’ya uyum problemini çözmek için onu uzaktan hemşehrileri Kenan’la tanıştırır. Ancak Salim Sarıkaya, Kenan’ın kadın ve uyuşturucu satma gibi kirli işlerde çalıştığından haberdar değildir. Adem, Kenan ve arkadaşı ile vakit geçirmeye ve Kenan’ın kirli işlerine bizzat şahit olmaya başlar. Bu sırada Kenan’ın hem sevgilisi hem de para karşılığı erkeklere pazarladığı kadınlarla ve hâlihazırda başkasıyla nikâhlı olan Gül ile tanışır. Gül, Adem’i çok sever ve aralarında yaş farkı olmasına rağmen gizli bir çekim başlar. Gül, hamile kalır; ama kimden hamile kaldığı belli değildir. Kenan için “altın yumurtlayan bir tavuk” konumunda olan Gül’ün hamileliği sıkıntı yaratır ve Almanya’da çocuk aldırma yasak olduğu için Hollanda’ya giderler. Kürtaj işlemleri uzun sürdüğünden Hollanda şehir merkezinde

yalnız kalan Adem, tek başına Duisburg'a dönmeye çalışır. Adem, yaşadığı bu zorlukların neticesinde Kenan'dan uzak durması gerektiğini anlar.

Adem okul hayatındaki güçlükleri tek başına baş etmeye çalışırken okulda yapılan veli toplantısı sonrası Salim Sarıkaya oğluna hak vermeye başlar; çünkü Salim Sarıkaya, bu toplantıda Alman öğretmenlerin yaptığı ayrımcılığın farkına varmış ve Türk öğrencilerin başarılı olmamaları için önüne engel konulduğunu görmüştür. O günden sonra Salim Sarıkaya, Adem'e karşı arkadaş gibi olur ve aşağılamak yerine onu motive etmeye başlar. Adem, babasını karşısında değil yanında görmeye başlayınca okuldaki işlerini biraz da olsa düzene koymaya başlar. Gül'ün verdiği öğütler sayesinde de okuldaki sıra arkadaşı ve aralarında büyük bir çekişme olan Alman Melanie ile aralarındaki buzları eritir ve hatta sevgili olurlar. Yine Gül'ün tavsiyesiyle kendine Alman bir nine bulur ve derslerinde ondan yardım alır. Adem de yavaş yavaş ergenliğin etkisiyle de cinsel duygular uyanmaya başlar. Bunu en yüksek noktaya taşıyan da Gül'dür. Gül, kürtajdan uzun bir süre sonra Adem'i evde yalnızken ziyaret eder ve onunla cinsel ilişkiye girer.

Koca Ren, yukarıda da bahsedildiği gibi Hacer Sarıkaya'nın Türkiye'den dönmesiyle sona yaklaşır. Hacer Sarıkaya, Duisburg'a umut dolu bir şekilde gelmiştir. Adem'in kendine hem Alman bir nine ve sevgili edinmesi Hacer Sarıkaya'yı ayrı bir mutlu eder. Roman, kirli işlerle uğraşan Kenan'ın polislerden kaçarken arabayla nehre dalıp ölmesiyle biter.

3.2.3. Yarım Ekmek

Duisburg Üçlemesinin son kitabı olan *Yarım Ekmek* (1998), *Koca Ren*'den on iki yıl sonra yayımlanmıştır. Kitabın yayımlanmasından bir sene sonra da Fakir Baykurt vefat etmiştir. Fakir Baykurt, üçlemenin ilk iki kitabında yaptığı gibi bu kitabı da bölümlere ayırmış ve her bölüme de konuyla ilgili bir başlık vermiştir. *Yarım Ekmek*'in "Alınlık" bölümünde romanın baş kadın karakteri Kezik Acar, Baykurt'tan kendi hikayesini yazma isteğini şöyle dile getirmektedir: "Hangisinden başlasam?"

Düzgün bir sıra da bilmem! En iyisi baştan alayım. Yada ben karman çorman anlatayım, kendin sıraya sok!” (YE, 1).⁷¹

Yarım Ekmek, erken yaşta dul kalmış bir kadının, Kezik Acar’ın Almanya’da çocuklarıyla verdiği yaşam savaşını anlatır. Kezik, eşi Demiryolcu Mustafa’nın tren kazasında vefat etmesinden sonra köyünde kalıp biriyle evlenmeyi kabul etmez. Bunun yerine küçük yaştaki Halil, Emine ve Ayşe adlı üç çocuğunu da alıp Almanya’ya bulaşıkçı olarak göç eder. On iki yıla yakın bulaşıkçı olarak çalıştığı yaşlılar yurdunda biriktirdiği parayla kelepirci üç katlı bir ev alır ve iki dairesini *Koca Ren*’deki Salim Sarıkaya ve onun damadına kiralar. Kezik, her ne kadar Almanya’da ev olsa da daima Türkiye’ye dönme hayali ve planları içindedir; ama bu hayali gerçekleştiremez; çünkü çocukları küçük yaşta Almanya’ya geldikleri için yaşadıkları ortama ve kültüre uyum sağlamış ve hatta Almanlaşmaya başlamışlardır. Kezik’in oğlu Halil, Alman Petra ile birlikte. Resmi nikahları olmasa da kendi aralarında verdikleri yemekle evli olduklarını ilan ederler. Emine, evlidir. Evin en küçüğü Ayşe, Almanya’nın gelecek vadeten iyi okullarından *Gymnasium* onuncu sınıfa gider. Kezik’in vatanına dönme hayalleri Ayşe’yi Alman sevgilisi Detlef’le sokakta öpüşürken görmesiyle son bulur. Kezik artık çocuklarının Almanya’ya ait olduğunu yurda dönmenin manasız olduğunu anlar.

Kezik Acar, yurduna dönüşün zor olduğunu anlar anlamaz geceleri rüyasına giren rahmetli eşi Mustafa’nın kemiklerini Almanya’ya getirip gömmeye karar verir. Kezik, ilk olarak tanıdık kişileri toplar ve bu kararını onlara açıklar. Bir ölünün kemiklerini Türkiye’den Almanya’ya getirme fikrini duyan insanlar şaşırıp kalırlar; ama namı diğer Deli Kezik’in kafasına koyduğuna kimse karşı gelemez. Kezik’in bu akıl almaz isteğiyle Almanya’da Türkler için bir mezarlık olmadığı ve buna önceden de hiç ihtiyaç duyulmadığı görülmüştür. Böylece anlaşılıyor ki, göçmen Türk işçileri artık ölüleriyle dirisiyle Almanya’ya kesin olarak yerleşmeye misafir işçilikten kalıcı vatandaşlığa geçmeye başlamışlardır.

Almancayı doğru dürüst bilmeyen Deli Kezik, Duisburg belediye başkanıyla görüşmek için randevu alır. Uzun uğraşlar sonucu belediye başkanıyla görüşür ve

---

⁷¹ Fakir Baykurt, “Duisburg Üçlemesi”nde “ya da” bağlacını ayrı değil birleşik olarak “yada” olarak kullanmaktadır.

talebini açıklar: Türklere ait bir mezarlıktır. Belediye başkanı bunu meclise taşır ve Türklere mezarlık için belirli bir yer tahsis edilir. Kezik Acar, hayalini gerçekleştirme yolunda ilk adımını atmış olur. Demiryolcu Mustafa'nın kemiklerini Burdur'dan alıp Duisburg'a götürmek üzere Kezik, Halil, Petra ve Ayşe arabayla yola çıkarlar. Köy ahalisi dini hassasiyetlerinden dolayı Kezik'e yardım etmek istemez ve onu dışlar. Eşinin kemiklerini Kezik ve oğlu gece vakti mezarı kazıp alır ve götürür. Köydekilere de bu işten vazgeçtiklerini söylerler. Almanya'ya dönüş yolunda Alman polisine yakalanma korkusuyla kemikleri gümrükte çalışan köylüleri Ramiz'e teslim ederler. Ramiz de tanıdığı tırcılar vasıtasıyla kemikleri gümrükten geçirmeyi başarır.

Demiryolcu Mustafa Acar'ın kemikleri aile içi bir törenle belediye tarafından tahsis edilen mezarlığa gömülür. Kezik Acar, bir kadın olarak zoru başarmıştır. Bu başarıyı kutlamak için gömme işlemi sonrası hemşerilerini (*Yüksek Fırınlar*'daki Koca İbrahim ve ailesi ile *Koca Ren*'deki Salim Sarıkaya ve ailesi) ve Ayşe'nin sevgilisi Detlef'in ailesini davet ederek evde içkili bir yemek düzenler. Sofrada kadehini kaldırırken köyündeki hemşerilerine de göndermede bulunur: “Sofular haram demiş! Hepinize helal olsun!” (YE, 363).

Romanda çarpıcı şekilde dile getirilen mezarlık konusuyla Almanya'da kalıcılığa geçiş, anayurt olan Türkiye'den kopuş ve yeni yurda bağlanış simgelenmektedir.

3.3. BEKLENTİ VE HAYAL KIRIKLIKLARI

Elif Mutlu, “Alınlık” bölümünde güzel köyünü bırakıp Almanya'ya geldiğine pişman olduğunu dile getirir: “Yüksek yaylalardan Almanya'daki fabrikaların pisliğine geldik. Köyümüz gümüş gibiydi. Ondurmuyor ama öldürmüyordu” (YF, 1). Oysa diğer göçmen Türk işçileri gibi Mutlu ailesi de Almanya'ya bir iki yıl çalışıp dönmek için gelmişlerdi; fakat hiçbir şey hesapladıkları gibi olmaz.

“Elif haklı: Şu yolları, otomobilleri, tıkr tıkr işleri olmasa, Almanya çekilir mi? Bir buçuk yıl önce kesin dönüş yapmayı koydu kafasına. Acentadan yeni çaktı bunu. Yılların birikimiyle, borçla, krediyle, tırak saydı parayı. “Üstünden iki yıl geçti; dönemedik ne yapalım? Artık dönemeyiz de! Konuşuyor kendisiyle. “Niçin

döneyim? Burda kıcıma kazık mı batıyor? İkinci sınıf diyorlar. İsterse on üçüncü sınıf olsun karnım doyuyor ya. Kimseye muhtaç değilim ya. Birkaç bin mark borcum var; ama o da mal karşılığı! İşte kız gibi Opel altımda!” (YF, 12).

Koca Ren'de Adem'in babası Almanya'ya gitme hayalini şöyle açıklar: “Göreceksin Adem orda çok iyi okuyacaksın. Çok mutlu olacaksın. Hepimiz, birlikte mutlu olacağız. Zaten ben bu Almanya'nın yoluna mutluluğu için düştüm!” (KR, 4-5). Oysa hiçbir hayali gerçekleşmez Sarıkaya ailesinin. Uyum problemi yaşayan Adem, arkadaşları tarafından dışlanır ve bunun sonucunda da düşük notlar alır.

Sarıkaya ailesinin köylülerinden otuzlu yaşlardaki Kenan, Almanya'da uyuşturucu satarak ve bir doyumevinde (lokanta) çalışırken kendine aşık ettiği sevgilisi evli Gül'ü de Alman erkeklerine para karşılığında pazarlar. Yaptığı yasadışı ve kirlili işlerden yüksek meblağlar kazanır. Kenan, bu işlerle uğraşmasının kendi seçimi değil sistemin hatası olduğunu ve Almanya'daki beklentilerinin hiçbirinin Türklerin ayrımcılığa uğramasından dolayı gerçekleşmediğini söyler:

“Elimde olmadan cüzdanimızı düşünüyorum. Bizi buralara getiren, bu yollara sokan, yazgı demiyorum asla; ama birileri, birçokları var; onlara hınç duyuyorum. Onlara karşı durabilmek için cüzdanimızı düşünüyorum. Koca bir ay 900 marka insan çalıştırmak insanlık mı? Gerçi şimdi bu da bulunmuyor. Biliyorsun durumları. İşsizliği ve benzer bunalımları kasıtlı yaratıyorlar. Bizi yurttan uzaklaştırıp, nere gittikse, yurtsuz, yuvasız koydular. Onların doğru dediği yollardan düşerimizin bir teki gerçekleşmedi. (KR, 77).

Sivas'ta tren kazasında ölen Mustafa'nın eşi Kezik Ana'ya devlet tarafından maaş bağlanır; fakat verilen bu para devalüasyon neticesinde erir ve sıkıntıların yaşanmasına sebep olur. Diğer taraftan etrafındakiler ona evlenme baskısı yaparlar. Kezik Ana ise eşini çok sevdiğinden ondan sonra kimseyle evlenmek istemez. Tek başına daha fazla hayatta mücadele edemeyeceğini anlayınca Almanya'ya bulaşıkçı olarak yazılır. Bir sene sonra sırası gelir ve üç çocuğunu da yanına alarak Almanya'ya gider: “Bulaşıkçı yazıverin madem! dedim. Bir yıl geçmedi sıra geldi. ‘Kezik çocukları götürme; belki dönersin’ dediler. ‘Elbet döneceğim, kalıcı gitmiyorum; ama üç yıl sonra!’ der. Kezik Ana'nın amacı Almanya'da üç yıl çalışıp geri dönmektir; ama bu üç yıl neredeyse on üç yılı bulur. Kezik Ana'nın tüm planları

geri dönme odaklıdır; fakat Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapamayacağını anlayınca da eşinin mezarını Almanya'ya taşıma gibi zor ve çılgınca bir işe kalkışır.

3.3.1 Göçmen İşçilerin İlk Evleri Olarak “Heim”lar

Sözlükte ev ve yurt anlamlarına gelen Almanca ‘heim’ kelimesi Almanya'ya göç eden işçi Türklerin artık dillerinden düşürmedikleri barınakları haline gelmiştir. ‘Heim’lar şimdiki öğrenci yurtları gibi düşünülebilir. Bir odada birçok insanın uyuduğu, ortak banyo ve mutfaka sahip mekânlardır. Koca İbrahim, ‘heim’da kaldığından bahseder; ama ayrıntılı bir şekilde anlatmaz. Sadece ‘heim’da kaldığında birçok insanla yaşadığı için giderlerinin, kirasının az olduğunu ve daha kolay para biriktirebildiğinden bahseder. Elif ve kızı Gülten de Almanya'ya gelince kaldığı ‘heim’dan çıkar ve bir eve taşınır. *Koca Ren ve Yarım Ekmek*’te karakterlerin heim denilen yurtlarda kalıp kalmadığına dair bilgi yoktur.

3.3.2 Ev Meselesi

“Bizi çalıştırmaya çağırınlar
gerçekten istiyor musunuz bizi?
Belki dilinizi anlamıyoruz öyle iyi
Ama tavrınızı
Saraylar istemedik sizden
Ama başımızı sokacak bir çatı”⁷²

Türkiyeli işçiler Almanya'da bir “öteki” olarak görüldüklerinden her alanda ayrımcılığa maruz kalır ve Almanların onlara karşı önyargılı olması hayatlarını daha da zorlaştırır. Köylerinden dilini bilmedikleri yabancı bir ülkeye gelmenin şaşkınlığını üzerinden atamadan daha büyük sorunlarla karşılaşır. Dışlanmışlık duygusu Türkiyelilerin birbirlerine sarılmalarına, küçük gruplar şeklinde gettolarda yaşayıp kendilerini Almanlardan soyutlamalarına sebep olur. Aslında yaptıkları zor şartlar altında yaşam savaşı verme bir nevi kendi kimliklerini korumadır. Kuruyazıcı,

---

⁷² “Almanların Hayvan Sevgisi” adlı şiir Yüksel Pazarkaya'ya aittir. Bk: Ali S. Gitmez, *Dış Göç Öyküsü* (Ankara: Maya Yayıncılık, 1979), s.15.

Berlin'in günümüzde popüler turistik mekanlarının başında gelen ve bu popülerlikten dolayı kiraların çok yüksek olduğu Kreuzberg mahallesinin eski halinden bahseder:

“Karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmek için önceleri birbirlerine sarıldılar, içlerine kapalı küçük topluluklar oluşturdular. Özellikle de Almanların yaşamayı reddettikleri yerleri, örneğin Berlin’de koruma altına alınmış, yıkıntı halindeki Kreuzberg bölgesini seçmişlerdi. Orada en kötü koşullarda yaşasalar bile birlikte olmaktan güç alıyorlardı.”⁷³

O zamanlar göçmenlerin ikamet etmeye zorlandığı Kreuzberg Mahallesi göçmenlerin meydana getirdiği çokkültürlülük sonucunda değer kazanarak daha sonra sanat ve eğlencenin sosyal bir merkezi haline gelir.

Koca İbrahim, Almanya’ya ilk geldiğinde işçi olduğu ve Almanya’da ailesi olmadığı için “heim” denilen yurtlarda kalır; fakat Elif ve kızı Gülten’i de Almanya’ya getirince ortaya konut sorunu çıkar. Türkler, ev bulma konusunda birçok sorun yaşar; çünkü Türkler Almanya’da yabancı konumunda ve de Almanlar tarafından kendilerine önyargıyla yaklaşılan bir millettir. Almanya’daki çoğu Türk gibi Koca İbrahim de bundan yakındır:

“Bize ev yok! Duisburg’ta ev bulup oturmak ölüm! Birinci neden, kiraya verilecek evlerin az olması. İkinci neden, ev arayan yerlinin, yabancıların çok olması. Üçüncü neden, biziz. Çünkü Türk’üz, yurttan dışarıda ciddi milletiz. Şaka bilmeyiz. Ufacık bir sorunda bıçağı çekeriz. Bu yüzden ev vermezler.” (YF, 33).

Koca İbrahim bir iç konuşmasında Duisburg’a kök salma hayalinden bahseder; çünkü Koca İbrahim Almanya’nın rahatlığını ve lüksünü sevmiştir. Bu yüzden Türkiye’ye dönme niyetinde değildir; fakat Türklere yapılan ayrımcılıktan dolayı da değil bir ev düzgün bir bahçeyi bile bulamaz:

“Ama hani Duisburg’ta bize toprak? Tabanımız işçi! Götiçi kadar bir ‘küçük bahçe’yi bile çok gördü dürzüler. Firmaların fabrikalarında terini durma dök, sorma dök! Ondan sonra da paranı al sus! (YF, 124).

---

⁷³Nilüfer Kuruyazıcı ve Mahmut Karakuş, haz., *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s.5-6.

Göçmen işçiler Alman işçilerden daha çok ağır şartlarda çalışmasına rağmen ikincil sınıf vatandaşı olarak görüldüklerinden çeşitli konularda yaşadıkları gibi barınma isteklerini karşılama hususunda da ayrımcılığa maruz kalırlar.

3.3.3. Göçmen İşçi Ailelerinin Evleri

Türk milletinin Avrupa milletlerinden farklı bir kültür ve geleneğe sahip olması ve Alman kültürüyle birçok noktada çatışması göçmen işçilerin sosyal yaşamdaki uyumunu olumsuz yönde etkiler. Bu uyum problemi birçok alanda olduğu gibi konut bulma hususunda da Türk işçilerinin karşısında bir engel olarak çıkar. Türklere karşı duyulan önyargı sebebiyle Alman ev sahipleri evlerini Türklere kiraya verme konusunda çekince duyarlar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da yeterli barınma yerinin olmamasının yanında Türklere karşı takınılan tavır Türk işçilerini zor duruma düşürmüştür. Para kazanmak umuduyla Almanya'ya gelen işçiler maddi durumlarının yetersizlikleri ve zor bulunan evler neticesinde küçük ve imkanları kısıtlı evlerde sayıca fazla bir şekilde yaşamak zorunda kalmışlardır. İşçilerin evlerinin genel özelliklerine bakıldığında çoğunlukla bu evlerin küçük, dar ve tuvaletlerinin dışarıda olduğu görülmektedir.

Koca İbrahim'in Krefeld'deki evi de üç kişinin zorla yaşayabildiği bir ev durumundadır: “Evin salon denilen küçük odasıyla yatak odası arası aşevi. Kapılar birisine açılıyor. Ama daracık bir yer” (YF, 2).

Türk işçiler Türk tanıdıklarına yakın bina ya da çevrelerde oturmaya özen gösterirler. Böylece Almanya'da da komşuluk kültürünü devam ettirmiş olurlar. Mutlu ailesinin üst katında Ziyet- Ziya çifti oturur. Yakın mesafede de Osman ve Dudu Aydemir ailesi yaşar. Elif komşularıyla devamlı iyi iletişim halindedir. Komşuları hem doğum öncesi hem de doğum sonrası süreçte ona her zaman yardımcı olur. Üst komşusu Ziyet Abla da bunlardan biridir: “Otur aman Ziyet Abla! Ziya Ağabey'im uyur, uyanır, gene yapar banyosunu. Taze çay yapayım sana. İkincin alışverişe gidelim” (YF, 22).

Adem ve ailesi Duisburg'ta yaşar. Dört nüfuslu bir aile için oldukça küçük, banyosu olmayan, mutfağının kullanışsız olduğu derme çatma eşyalarla dolu çatı katında bir evde ikamet ederler:

“Burası, pencereleri yukarı açılan bir çatı katı. Fatih, Wuppertal'a gideli, küçücük bir odada yalnız yatıp kalkıyor. Aşevi düdük kadar bir yer. Banyo yok. Babasıyla anasının yattığı odayla aşevi arasına ufacık bir hela konulmuş. Aşeviyle odaların arasındaki dar, ince bir boşluk güya oturma odası. Uzun alçak bir sehpa ile Almanların atıntısı iki koltuk, bir divan, o küçücük yeri temelli kıpırdanmaz yapıyor” (KR, 59).

Adem, çevresindeki Türk işçilerin oturduğu evlerin bakımsızlığından bahseder. Bu evlerin bakımsız olmasından dolayı da Almanlar hoşnut değildir:

“Dar beton bir yol. Bir buçuk katlı, arka bahçeli, küçük işçi evlerinden. Duvarın üstüne yeşillik saldırmışlar. Bu evlerin kimi ne bakımsız! Hele bizim oturduklarımız! Bu yüzden kimi Alman sevmez bizi. “Gelip mahallemizi çirkinleştirdiler!” Bence dedikleri doğru. Çok bakımsızdır oturduğumuz evler, evlerin çitleri, pencereleri” (KR, 248).

Duisburg'un Hochfeld adı verilen mahallesinde ikamet eden Kezik Ana ve çocukları üç katlı bir evde oturur. Hochfeld'de bir zamanlar bakır fabrikası olduğundan Almanlar buraları terk eder; çünkü fabrika olduğundan hem gürültü hem de kirlilik vardır. Almanların gitmesiyle boşalan yerlere de ucuz diye Türk işçileri gelir. Kezik Ana da buradan ev alanlardandır. Fabrikanın kapanmasıyla da mahalle değerlenir. Türklerin başına özellikle de Kezik Ana'nın bir nevi talih kuşu konmuş olur:

“Satın aldığı üç katlı ev 1907'de yapıldı. Her katta bir daire. İki sokağın kesiştiği köşede olduğu için arsa o kadarına olanak vermiş. Şehir bütçesinden onarım kredisi çıktı. Onun aldığı, savaşta yıkım görmeyen ender evlerdendi. Kısa tarihli ülkede 1907'de yapılan ev, anısal yapı sayıldı; korunması gerekiyor” (YE, 1).

Göçmen işçi ailelerinin evlerinin göçün ilk yıllarında kötü şartlarda olduğu görülürken yaşanan mekanların zamanla iyileştiği ve hatta göçmenlerin evsahibi konumuna geldikleri romanlarda görülmektedir.

3.3.4 İş Ortamı ve Çalışma Koşulları

Türk işçilerinin Alman fabrikalarında çok ağır şartlarda çalıştığı romanlarda sıkça dile getirilir. Bu fabrikalar işçiler için korkulacak koca canavarlar gibidir. Bacalarından zehirli duman tüter ve işçiler bu havayı devamlı solur. Koca İbrahim Almanya'nın ünlü firması Thyssen'nin fabrikalarında çalışır. Ona Nerede çalışıyorsun diye sorduklarında “Ateşte, yüksek fırınlarda çalışıyoruz” der. Koca İbrahim'in çalıştığı fırınların sıcaklığı bir insanı bir buçuk saniye yakacak kadar yüksektir. Onu, şefi dikkatli çalışması hususunda devamlı uyarır: “Dikkatli! Her zaman çok dikkatli siz, Abraham Kollege'm!” diyor Konrad. “Dikkatli olmak var! İlyas Kollege gibi bir buçuk saniyede uçup gitmek yok! Yüksek fırın çalışmak çok dikkatli!” (YF, 17).

Koca İbrahim çalıştığı fabrika bölgesinin uzağında bir ev tutar ve buradan işine arabayla gidip gelir. İş yerine uzak ev tutmasının sebebi olarak da bu bölgenin havasının çok kirli olmasını gösterir:

“Buraların havasını görmüyor gibi konuşuyorsun, değil mi Herr Mutlu? Şu kabaran bulutlara bak! Kükürt dioksit, karbondioksit; hepsi dioksit! Bizim fırınlardan çıkıyor. Fabrikada yuttuğum yetmiyor, bir de evde yutacağım, öyle mi?” (YF, 14).

Fabrikaların içi bir arı arı kovanı gibidir. Herkes çalışmakta ve vardiya değişimleri saniyeler içinde yapılmaktadır. Alman şefler hızlı çalışmaları gerektiğini tembihliyor. Koskoca fabrikanın vardiya değişimi bile yarım dakika içinde gerçekleşir

“Alman'ı, Türk'ü, Yunan'ı, Yugoslav'ı, İtalyan'ı; Çoban Vardiyası'nın işçileri bırakıyor, Paşa Vardiyası'nın işçileri alıyor. Fırınlar aksamadan kaynıyor. Yukardan ray üstünden çelik küpler gelip gidiyor. Zincirlerini salıp aşağı iniyor, çelik dolup gene ray üstünden, dışarda bekleyen vagonlara, oradan da dökümevlerine yollanıyor hızlıca.” (YF, 16).

Türk işçileri senelerce çalışsa da yine işçi olarak kalır ve şefleri hep Alman çalışanlar olur. Bu da Türklerin uğradıkları ayrımcılığın açık bir göstergesidir. *Yüksek Fırınlar*'da Koca İbrahim'in şefi Alman Brühl, “meister” denilen usta şefi de Alman Helmut'tur. Almanlar yerine Türk işçiler hep kirli ve tehlikeli işlere verilir. Alman

işçiler çoğunlukla üst ya da yönetici konumundadır. Koca İbrahim 1800 derece ısının altında demir eritmektedir. Bir gün yanlışlıkla bu ateşe düşüp yok olmaktan çok korkmaktadır; çünkü Türk işçi arkadaşlarından biri bu ateşe düşerek ölmüştür.

Alman milletinin en bilindik özelliklerinden biri dakik ve çalışkan olmalarıdır. Dakiklik mevzusu Almanya'nın tüm birimlerinde sosyal, idari ve çalışma hayatın temellerindedir. Türk işçiler Almanların dakik olma alışkanlıklarına uyum sağlarken zorluk yaşamışlardır. Özellikle iş hayatında dakik olmak çok önemli ve işe beş dakika bile geç kalmak işten Almanya'da atılma sebebi olarak görülmektedir. Koca İbrahim'in işe geç kalma korkusu Elif'e aceleyle bağırırken hissedilmektedir. Koca İbrahim: "Çabuk ver çantayı! Tam ikide kart basacağım!" (YF, 11).

"Kapının önünde saat tık etti. Sondan üçüncü dakikayı atmıştı. Kartları basıp Soyunma Bölümü'ne koştular. İş giysileri daracık demir dolapların içinde. Bir ona, bir buna vuruyor kıpırdarken. Anahtarı sokup açtı kendininkini. İki dakikada soyunup, giyinip, işinin başına varması gerekiyor. Vurduğunu, çarptığını düşünemez. Çıkardı sırtındakileri. Bir solukta çizmeleri ayaklarına geçirdi. Çelik başlığı taktı. Köyde, her zamanki çift çubuk işinde değil, çok eski, ta atlı, oklu dedeler gününde taşla, kemikle yapılan bir yarışta gibi hızlı işliyor eli, kolu, gözü, parmakları. Bir dakikanın içinde yarışı kazanacak yada yitirecek. Saniyelerin yaşamsal önemi var." (YF,15).

Kart basmak fabrikalarda önemli bir işlemdir. Fabrikada her şey bir düzen içinde planlandığından işçilerin giriş çıkışları elektronik kartlarla kontrol edilmektedir. Her şey saniyeler içinde meydana gelir. Bu yüzden Almanya'da saniyelerin bile değeri vardır.

Koca İbrahim, Sancılanan Elif'i hastaneye götürdüğünde arkadaşı Buldanlı Bahri ile karşılaşır. Bahri sendika ile uğraşır. Karşılaştıkları zaman da aceleyle fabrikaya gitmeye çalışır. Bahri'yle yaptıkları kısa evrak konuşmasından sonra Bahri konuyu fabrikalarda çalışan Türk işçilerinin düşük ücretle köle gibi çalıştırılmasına getirir. Ayrıca Koca İbrahim'in sendikal işlerle ilgilenmemesinden yakınır:

"Türkiye'de arkadaşlar yüzde 100, yüzde 200 alıyor! İbrahim Ağabey bu davalarla ilgilenmez; ama bizi köle yerine koydu bu kavatlar! Bugün yaşam ayda yüzde 6 pahalanyor! İşveren ortalama yüzde 8 isteğimize keçi gibi direniyor! Bu patronlar insan olmaz valla!" (YF, 68).

Almanya'daki kapital düzen her yerde olduğu gibi insanlara devamlı çalışmayı zorunlu kılar. Bu yüzden işçiler işyerinden kolayca izin alamaz. Aksi halde fazla izin ya da rapor alan hemen işten çıkartılır. Koca İbrahim baba olunca doğum belgesi işlemlerini halletmek için ekstradan bir gün ister şefinden ve ondan aldığı yanıt şöyledir:

“Meister Helmut, “şaka değil bu! diye bağıyor. “Kimi koyacağız yerine? Vaktinde gel işini al! Gelmeyeceksen, haber ver! Biz de Personel Bölümüne haber verelim; çıkışını hazırlasınlar!” (YF, 123).

Koca Ren'de Adem'in babası Salim Sarıkaya farklı milletlerden sekiz bin işçinin çalıştığı bir demir çelik fabrikasında çalışır. Babasının çalışma ortamı Adem'in gözünden şöyle anlatılır:

“Nerede çalışıyorsun Salim? Koca Halle'de” Halle nedir Salim? “Almanlar Halle diyor; çok geniş!” Kocaman karınlı fırının yüksek bacalarından ikisi, sanki tren bir yokuşa gelmiş de zorlanıyor gibi, kırmızı alevli dumanlarını kabartıverdi. Dumanları evlerin, insanların çayırların üstüne salmaya başladı. Adem şaşırdı, hem de korktu. Alevli dumanlar üstüne iniyor.” (KR, 27).

Almanya'ya giden göçmen Türk işçileri her alanda olduğu gibi çalıştıkları ortamlarda da ayrımcılığa maruz kalır. Uzun yıllar aynı işyerinde çalışmalarına rağmen kıdem olarak işçi kalmaya mecbur bırakılırlar. Adem'in babası işinde iyi olmasına ve uzun senelerden beri aynı fabrikada çalışmasına rağmen ustabaşı olamaz. Oysa Adem'in sıra arkadaşı Alman Melanie'nin babası kolayca ustabaşı olur:

“Melanie'nin babası Horten mağazasının ambar şefi. Yükçülükten şefliğe yükselmiş. Benim babam nasıl işçi geldi, hala işçi! Önce dört yıl Walsum'da kömür söktü. Sonra demir eritmeci olarak bu firmaya geçti. Ustabaşı olmadı. Ustabaşılar Almanlardan...” (KR, 33).

Kenan'ın hem sevgilisi hem de pazarladığı Gül, Almanya'da geçim şartları zorlaştığı için Ahmet'le evlendiği zaman balıkevinde bir işe girer. İşyerindeki çalışma koşulları ağır ve maaş düşüktür. Almanya'da iş bulmanın eskiye oranla zor olduğunu bilen Gül iş zor olsa da bu işte çalışmaya başlar: “Para az, saatler uzun, hız çok! Beş çift çizme gelse, dördü Almanlara biri Yugoslavlara! Hepimiz suda çalışıyoruz. On çift eldiven gelse, altısı Almanlara üçü Yugoslavlara, biri en yağcı Türk, Manavgatlı

Münire'ye! Hepimiz buz gibi suda çalışıyoruz. *Halle*'ler soğuk hava deposu gibi” (KR, 140).

Yarım Ekmek'te Kezik Ana, on iki yıldır yaşlılar yurdunda bulaşıkçı olarak çalışır. İşi gereği elleri devamlı kaynar deterjanlı sudadır. Kimyasal içeren suyun buharı Kezik Ana'nın gözlerine zarar vermiştir. Gözleri devamlı yaşardığından onu görenler ağlıyor sanır:

“Bulaşık pirillerinin, cıvık sabunların buğusundan hastalanıp sürekli yaşaran gözleri bu filmleri izlemeye pek dayanamadığı halde hiçbirini kaçırmaz Kezik. Gözleri daha çok yanar. Gözlerinin hastalığını bilmeyenler, onun içlenip ağladığını sanır” (YE, 3).

Almanya'da her şey saniyelere göre ayarlanır. Kısacası her şey bir plan içindedir ve bu dönen çarkın aksamaması için her şey yapılır. Alman disiplini bunu gerektirir. Kezik Ana'nın mezarlık işlerini görüşmek için belediye meclisine gitmesi gerekir. Şefi Alman Marion Hanım'dan gün içinde iki saatlik bir izin ister; fakat izin kullanacağını iki gün önce belirtmediği için Marion Hanım, Kezik Ana'ya izin vermez. Kezik Ana bu duruma oldukça sinirlenir: “Hiç anlayışlı olmayacak mısınız? Kaç yıldır tek bir kez hasta yazılmadım. Gözlerim bunca yaşarmalı, geldim çalıştım. İlk kez de şimdi, iki saat izin istiyorum!” (YE, 80).

3.3.5 İşçi Faaliyetleri

Almanya'daki fabrikalarda Türkiyeli işçilerinin çok ağır şartlar altında çalışması işçi derneklerinin oluşmasını, sendikal faaliyetlerin artmasını ve yine bu çatı altında Türkiyelilerin dayanışmasını sağlamıştır. *Yüksek Fırınlar*'daki Koca İbrahim, sınıf bilincinde olmayan, bir işçi olarak haklarının aramayan, ayrıca patronları ne derse onları yerine getirmeye çalışan biriyken etrafındaki insanlar belirli bir sınıf bilinci ve gayesi olan insanlardır. Bunların başında uzun süre kömür ocaklarında çalıştıktan sonra tekrar öğretmen olan Osman Aydemir, on sekiz yıldır kömür ocaklarında çalışan İmam Mahir Çelik ve İşçi Derneği yönetim kurulunun tek kadın üyesi Sabahat Doğan ve Buldanlı Bahri gelmektedir. İşçi hakların savunması çalışma saatlerinin fazlalığı, düşük maaş, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksun çalışma ortamı için sendikal faaliyetler yürütmektedirler. Koca İbrahim arkadaşlarının bu

faaliyetlerini destekleyen biri değildir ve arkadaşlarının faaliyetlerine karşı olduğunu şu cümleyle ortaya koymaktadır: “Bunlar ekmek yediği tekneye sıçan kavatlar! Patron düşmanı” (YF, 66).

İşçi Derneği'nin çatısı altında toplanan Osman Aydemir, Buldanlı Bahri, Mahir Çelik ve Sabahat Doğan Mönsch işçi haklarını iyileştirmek için çabalar ve bir grev hazırlığı içine girerler. Derneğin Başkanı Edip Toksöz, Osman Aydemir'e Alman sendikasına yazılmak üzere mektup taslaklarını verir. Dernek başkanı işçi sınıfının yükselmesinde aydın ve öğretmenlerin desteğinin önemini vurgular:

“Sana akıl öğretecek değiliz Hocam. Alman sendikasını sıkıştırmak için mektupları biraz daha sertelt! Türkçe ve Almancalarının temize çekilmişlerini yarın alalım. Aydınların ve özellikle değerli öğretmenlerin desteği olmadan işçi sınıfı tarihsel görevini başaramaz, değil mi Hocam?” (YF, 89).

Romanın sonlarına doğru Koca İbrahim'de sınıf bilincinin yavaş yavaş oluşmaya, etrafındaki işçi hak ve sorunlarıyla ilgilenen arkadaşlarına hak vermeye başladığı görülmektedir; çünkü İbrahim, ağır şartlar altında çalışır ve bir gün şefinden izin istese vermezler, hemen işten çıkartırlar. Bunun yanı sıra çalıştığı fabrikadan iki yüz işçi arkadaşı çıkarılır ve sekiz yüz işçinin yapacağı işin altı yüz işçi tarafından yapılması dayatılır. Aksi halde kalan işçiler de kovulma tehdidiyle karşı karşıya geldiklerinden seslerini çıkartamazlar. Koca İbrahim, şefinden izin almada sorun yaşayınca iş arkadaşı Emro'yla konuşur ve şunları der: “Anladık be Emro! tamam, sömürülü bir düzende yaşıyoruz. Kurtulmak için sınıf bilinci gerek. El ele, can cana bir dayanışmayla savaşım verip kurtuluşa kadar, anladın mı, savaşımı sürdürmek gerek; tamam!” (YF, 283). Oysa ki Koca İbrahim başta arkadaşlarına “kavat” deyip patronların yanında dururdu. Düşüncelerini değiştiren Koca İbrahim, arkadaşlarının düzenlediği ve patronların emek sömürüsüne karşı olan grevde işçi arkadaşlarının yanında her ne kadar fiziksel olarak olmasa da fikren yer alır:

“Biz Türkler, birimiz nerdeyse, hepimiz orda, grevden yana oy verip, Alman işçi sınıfıyla dayanışmamızı artıralım. Yakında başlayacak grevde, Alman işçi sınıfıyla yan yana yerimizi alalım. Bu konuda sarışın Alman sendikasını uyaralım, henüz sınıf bilinci bulamamış arkadaşlarımızla birlikte gücümüzü gösterelim.” (YF, 284-285).

Kezik Acar'ın oğlu Halil sol görüştendir. Odasının duvarlarında Johann Wolfgang von Goethe, Bertolt Brecht, Sabahattin Ali ve Yılmaz Güney gibi solcu kişilerin afişleri asılıdır. (YE, 36) Halil, Türkiye'de cezaevine atılan gençler ve DİSK davası için afiş hazırlayıp imza kampanyaları düzenler. İşçiler için önemli bir gün olan 1 Mayıs etkinliklerinde de insanların yürüyüşe katılmalarını sağlayarak aktif rol oynar:

“1 Mayıs yaklaştı. Afiş asıp duyuru dağıttılar. Duisburg'taki iki alanda kutlama yapılacak. Alman Sendikacılar Birliği ile Sosyal Demokrat parti bir yandan, Yeşiller bir yandan, alanlara daha çok insanın toplanmasını, yürüyüşe katılmasını sağlamak istiyor. Türk işçilerini kutlamalara katmak, Halil ile arkadaşlarının görevi oluyor. Yorulup düşesiye koşuyorlar” (YE, 75).

Kendisi de sendikal faaliyetlerde aktif rol alan Baykurt, romanlarında işçi faaliyetleri konusuna yer vererek göçmen işçilerin haklarını araması gerektiğine dikkat çekmektedir.

3.3.6 Sınıf Bilinci

Marksist anlayış olayların ekonomik alt yapı ve toplumdaki sınıf çatışmalarıyla ilişkilerini belirterek bunların nedenlerini ortaya koyar. Sosyal yapı, sınıf farklılıkları, çatışan güçler Marksist anlayışın değer ölçütleridir.⁷⁴ “Marx ve Engels, [*Komünist Manifesto*'da] küreselleşmiş piyasa güçlerinin saltanatını sürdürdüğü, neden oldukları insani hasara karşı duyarsız olduğu ve zengin ile yoksul arasındaki uçurumun aşılabilir biçimde genişlediği bir dünya”dan bahsetmektedir.⁷⁵ Marksistler de bu dünyada ezilen işçi sınıfının haklarını savunmaya çalışmaktadır.

Baykurt'un ‘Duisburg Üçlemesi’ metinlerinde Marksist anlayışa sahip, işçilerin hakları savunan, sınıf bilincini aşılamaaya çalışan ve böylece kimliklerini göç ettikleri yerde devam ettirmeye çalışan karakterler vardır. *Yüksek Fırınlar*'daki Sendikacı Hikmet bu karakterlerden biridir. Sendikacı Hikmet Türklerin Almanya'daki bulunuş sebeplerini Marksist temelli bir anlayışla arkadaşlarına açıklar:

---

⁷⁴ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), s.87-88.

⁷⁵ Terry Eagleton, *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s.13.

“Yapılar yapılırken, köşe taşları, yapıtaşları gerekir. Aralara çakıl ister. Taşla taşın arasını yalnızca harçla dolduracak değilsin. Yapı kof düşer. Çakıl gerekir o yüzden biz geldik. 1800 derecede demiri çorba gibi kaynatıp, kırmızı su gibi akıtıyoruz çok ucuza! Bölüm şefi Herr Brühl ile Meister Helmut ağamızın buyruğunda çelik döküyoruz” (YF, 26).

Sendikacı Hikmet’in dediklerine içinden karşı gelerek şöyle der Koca İbrahim: “Şunun şurasında güzel güzel çalışmak varken, işin içine illa bir siyaset sokacaklar! Sokmadan duramaz bizim arkadaşlar!” (YF, 26). Baykurt, ikili zıtlıklarla metnini oluşturur; sınıf bilinci sahibi olan Hikmet’e karşılık benzer kaygıları olmayan Koca İbrahim gibi. Zıtlıklar da çatışmaya sebep olur ve metin böyle ilerler.

Koca İbrahim her işini rüşvetle halleder. Almanya’ya bile sırasının çıkması rüşvetle olur. Hiçbir zaman hakkını aramaz, aksine rüşvet yoluyla hak çalar. Sisteme itiraz etmez, sistemin kölesi olur. Askerlikten sonra traktör almaya niyetlenir ve rüşvetle traktörü kolaylıkla aldığından bahseder: “Terhisten sonra meramım bir traktör. Satıp, savdım, bir etek rüşvet verdim. Her zaman veririm. Düş görmeyi bir, rüşvet vermeyi iki, derinlere dalıp daldan dala düşünmeyi üç, çok severim. Verdim; en başına yazıldım sıranın.” (YF, 29).

Koca İbrahim Türkiye’de hiçbir işin rüşvetsiz yapılabileceğine inanmaz. Bu yüzden kimse istemeden bolca rüşvet verir. Bolca rüşvetin onu bolca sıkıntıdan kurtaracağına inanır. Bir yandan da Almanya’da rüşvetin geçerli olmadığını; ama yine de işlerin düzgün bir şekilde yapıldığını da söyler: “Almanya’da rüşvet yok; biliyorum. Onlarda olmasa, fayda var mı? Orda da işimizi kitabına uydurup, iki buçuk günde çıkıp geldik” (YF, 32).

Osman Aydemir Hoca Marksist görüşte bir solcudur. Kendini köyünü kalkındırmaya adanmış idealist bir öğretmen olarak sendikal faaliyetlerde bulunur. Koca İbrahim ve diğer başka köylülerin Almanya’ya işçi olarak gitmesinde yardımları olur. Yardımların karşılığı olarak yine kendisi için değil köyü için talepte bulunur. Koca İbrahim, Osman Aydemir’i aşağıdaki gibi anlatır:

“Güya Almanya’ya gelince onar bin yollayacağız; o da kooperatifi canlandıracak. Sonra köylüleri uyandıracak, ekonomik yönden yoksullarımızı güçlendirecekti. İki şeye çok düşküncü yurttayken: sendika bir, kooperatif iki. Bu yüzden ilçedeki solcuların önde geleniydi. Her sözün başında ‘ekonomik yönden’ derdi” (YF, 36).

Koca Ren'de Salim Sarıkaya'nın arkadaşı Alman Achim Türklerin sınıf bilincinin olmadığına ve bu konuda da kendilerini geliştirmek için hiçbir çaba sarf etmediklerine dikkat çeker:

“Burda eskiden kömürde, demirde kırmızı güllü, bilinci gürül gürül, çok güzel günleri oldu işçi sınıfının. Siz çok çocuk yapıp, çok para biriktirip ev, arsa, dükkân, tarla, toprak alıp kendi sınıfınızı altta bırakarak yukarı çıkacağınızı sanıyorsunuz. Bunu o kadar çok kişi istiyor ki, ancak binde biri hayır hayır, milyonda biri çıkabilir. Çoğunluk çıkamaz. Nasıl çıksın? Yukarda daha çok insanın durmasına yer yok ki! Ja ja, guta guta kadarcık bir Almanca ile kaldınız. Daha ilerisine çaba göstermediniz. Belki de gösteremediniz. Almanca'yı tam bütün öğrenip Rur Havzası'nın kırmızı güllü şehirlerinde boğulan işçi başkaldırılarını biraz okusaydınız, mavi çelik bilincin acı öyküsünü de öğrenirdiniz...” (KR, 97).

Baykurt'un metinlerindeki karakterler genelde sağcı-solcu, eğitilmiş -eğitimsiz dindar-inanmayan ve sınıf bilincine sahip- sınıf bilincine sahip olmayan gibi zıtlıklar üzerinden çizilmektedir. Sınıf bilinci olmayan karakterlerin işveren tarafından ezildiği belirtilmektedir. Yazar, çoğu köy kökenli olan göçmen işçilerin sınıf bilincinden ve haklarını arama uğraşından yoksun ve de hayatlarının sadece para kazanmak odaklı olduğunu dile getirmektedir.

3.3.7 Dil Sorunu

“Yaban elde bir işçi
Adı yabancı
Üçe bölünmüş yüreği
Biri memlekette çarpar
Biri pasaportunda
Ormanda yitik bir çocuk öbürü
Gözleri elleri acemi
Önünde ne çok duvar
Ne çok ipilti, dilini bilmediği ...”⁷⁶

⁷⁶ “Yabancıydı Adı” adlı şiir Mehmet Başaran'a aittir. Gültekin Emre, *Yarım Damla: Almanya'daki Türk Şiiri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), s.60.

Yüksek Fırınlr'daki başkarakterlerden Koca İbrahim yıllardır Almanya'da yaşamasına rağmen birkaç Almanca kelime dışında Almancayı doğru dürüst öğrenememiştir. O, işiyle ya da devletle ilgili bir durum olduğunda Almancası olmadığından çevirmenden yardım talep eder. Bir gün babasının öldüğünü söyleyen bir telgraf alır. Babasının cenazesine gitmek için çalıştığı şirketten izin alması gerekmektedir. Gelen telgrafı kendisi Almanca'ya çeviremediği için tercümandan yardım alır: “Yıllar akıp, uçup gitti. Almanca'yı doğru dürüst öğrenemedi. Bir derece anlayabiliyor, yarım derece anlatabiliyor. Firmanın öz çevirmenine telgrafın çevirisini yaptırıldılar...” (YF, 28).

Türk işçileri yeterli Almanca bilgisine sahip olmadıklarından Alman şefleriyle iletişim kuramaz. Koca İbrahim'in izinli olmasından dolayı yerine işçi koymayan Alman şefinin arkasından işçi Can Ali söylenir. Diğer Türk işçiler de bunu yüzüne söylemesi gerektiğini söyler; fakat Can Ali'nin Almancası yeterli düzeyde değildir: “Can Ali homurdandı” madem izinli sayacaktın, neden yedek arkadaş vermedin, sarı şeytan?” “Öyle ardından homurdanma loo! Yüzüne söyle!” “Yüzüne söyleyecek kadar Almancam yok, Emro Dayı! Onun için ardından idare ediverdim.” (YF, 97).

Havalimanlarında yapılan anonslar genellikle o ülkenin diliyle beraber uluslararası geçerliliği ve bilinirliği olan İngilizce olarak da yapılır. Ancak Almanya'da Türk nüfusunun çok fazla olması ve Türklerin Almanca bilmemesi göz önüne alındığından Düsseldorf Havalimanı'nda bazı anonslar Türkçe yapılır. *Koca Ren'de* bu durum şöyle ifade edilir: “Az sonra Türkçe bir duyuru yapıldı: “Sayın Ankara, İstanbul yolcuları! Uçuş güvenliği bakımından, tanımadığımız yolculardan çanta yada bavul almayınız!” (KR, 17).

Salim Sarıkaya, Adem'in okuldaki veli toplantısına gider. Okulun müdürüyle konuşurken müdürün konuşması hızlı olduğundan konuşmayı tam anlayamaz. Bunun üzerine müdür de ‘anlamıyorsan çevirmen getir’ diye onu azarlar. Salim Sarıkaya, bu duruma hem içerlenir hem de sinirlenir. Türklerin Almancaya iyi şekilde hâkim olamaması Almanların Türklere karşı önyargılı ve aşağılayıcı davranmasına da neden olur:

“Bir dakika Sayın Müdürüm! Ortada çevirmen getirmeyi gerektiren bir durum yok! On yedi yıldır bu ülkedeyim. Temeli dil profesörü olmadımsa da, bir okul

müdürünün normal konuşmasını anlayabilirim. Sandığın kadar hayvan değilim. Demek istediğim, biraz yavaş ve açık konuş ki değerli uyarılarının hepsini anlayıp, gereğini yapabileyim...” (KR, 92).

Adem’in okulundaki veli toplantısı için velilere gönderilen çağrı mektupları hem Almanca hem de Türkçe olarak hazırlanır. Türk öğrenciler fazla olduğu için onların velileri için ayrı bir gün belirlenir. Türk velilerin çoğu Almanca’yı ya çok az bilmekte ya da iyi bilmemektedir. Bu yüzden de toplantıda problemler yaşanır:

“Ortak yapılan toplantılarda Türk ana babalar sürekli susuyor. Bu yüzden katılanların sayısı düşüyor. Alman ana babaların ve öğretmenlerin konuşmalarını anlamadıkları için, hem de Türkçe konuşmak zorunda kaldıklarından, Almanca sözleri Türkçeye, Türkçe sözleri Almanca’ya çevirmek korkunç zaman alıyor. Bu yüzden toplantılar aşırı uzuyor.” (KR, 102).

Almanca’ya tam hâkim olamama sonucunda da Türkçe ve Almanca’nın karışık kullanıldığı bir dil ortaya çıkmıştır. Yapılan bir röportajda ikinci kuşaktan 34 yaşındaki erkek bir göçmen E.K. bu konuda şunları söylemiştir:

“Bizim anadilimiz değil yine iyi konuşuyoruz. Ama çok zor Almanca, çok ekler var, hepsini öğrenmek çok zor. Önemli olan anlamak ve derdini anlatmak, bizde de bu var. Türklerle aramızda konuşurken karışık konuşuyoruz. Almanca -Türkçe karışık konuşuyoruz. Bunu da Almanlar aleyhimize kullanıyorlar. “Türkler tuhaf bir dil konuşuyor” diyorlar.”⁷⁷

Almanya’da yaşayan Türkiyelilerin dil konusunda yaşadıkları problemlerin daha çok iş bulamamak hususunda ya da yazılı evraklara cevap verememek olduğu görülür. Birinci kuşaktan 62 yaşındaki kadın göçmen H.G. ise bu konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Ben iletişim kuracak kadar Almanca biliyorum, burada çalışırken öğrendim ama evrak işleri çok zor. Almanca okuma yazma da bilmek gerekli. Eve bir şey geldiğinde hemen çocuklara telefon ediyorum gelip bakıp hallediyorlar.”⁷⁸

Kezik, aşağı yukarı on üç seneden beridir Almanya’dadır; ama Almancası yeterli değildir. Mezarlık meselesini belediye meclisinde görüşmeye giderken yalnız

---

⁷⁷ Birsen Şahin, *Almanya’daki Türkler* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), s.210.

⁷⁸ a.g.e, 200.

gidemeyeceğini hemşerilerine belirtir; çünkü Almancasının yeterli olmadığını bilir. Ardından da Türklerin Almanca öğrenmemesini eleştirir: “Dil önemli! Ama ona bakarsan içimizdeki kimsenin dili yeterli değil. Türk kahvelerine verdik vakitleri. Boş vaktimizin yarısını Almancaya versek, şimdiye profesörleriyle tartışırdık. Çok ayıp ettik” (YE, 56). Yazar, burada işçi Türklerin kahvehanelerde boşa vakit harcayıp Almanca öğrenmediklerine eleştiri getirir.

Kezik’in çocuklarında Almanca problemi görülmez. Halil’in Alman eşi vardır ve üniversiteye gider. Ayşe’nin de dersleri iyi olduğundan *Gymnasium*’a gider ve Alman sevgilisi vardır. Baykurt, *Koca Ren*’den on iki yıl sonra yazdığı kitabında Türk çocuklarının yavaş yavaş da olsa Almancaya vakıf olmaya başladıklarının mesajını vermektedir.

Dil problemi göçmen işçiler için öncelikli sorunlar arasındadır. Almanya’ya göç eden ilk neslin Almanca öğrenme konusunda çok istekli olmamalarında eğitim düzeylerinin düşük olmasının etkisi bulunmaktadır; ancak ikinci ve üçüncü nesil için bu durum böyle değildir.

3.3.8 Aile Bireylerine ve Memlekete Duyulan Özlem

Türkiye’den Almanya’ya giden işçilerin giderken akıllarında tek bir şey vardı: yurda *geri dönmek*. İşçilerin çoğu belki de hepsi Almanya’nın bilmedikleri şehirlerine birkaç yıl Almanya’da çalışıp para biriktirip memleketlerine dönme hayaliyle göç ederler. Göç ettikleri bu şehirlerde ailelerinden uzakta yaşayan işçiler kendilerini yarım hissetmişler ve özlem içinde kalmışlardır. Fakir Baykurt, işçilerin kabul edilmeyen “göçmen” olma durumlarını *Yüksek Fırımlar*’da şöyle dile getirir:

“Almanya Türkiye’den getirdiği işçilere “Gastarbeiter” dedi. “Konuk işçi” anlamına gelen bu sözde bir kandırmaca saklı. Gerçeği yansıtmaktan uzak. Osman Aydemir’e göre, onlar göçmendir. Ama Almanya bir “göçmen ülkesi” olduğunu kabul etmiyor. Türkler de göçmenliği şanlarına yakıştıramıyor. Bu sözde, yaşadıkları muhtaçlığın adının konulması gibi, bir tür aşağılama buluyorlar. “Hayır biz göçmen değiliz güzel yurdumuza döneceğiz” diyorlar.” (YF, 40).

Koca İbrahim evliliğinin ilk yıllarında Almanya’ya gider. Onun amacı Almanya’da birkaç sene çalışıp para biriktirmek ve sonra yurduna geri dönmektir. Koca İbrahim,

Almanya'ya giderken eşi Meryem'i köyde bırakır. Eşinden ayrı kalan İbrahim günlerini eşine duyduğu hasretle geçirir. Koca İbrahim eşi Meryem için özlemini şöyle ifade eder:

“Gerçekten mis gibi karıydı. Bir buçuk yıl ancak kullanmıştım. Kaya gibiydi; iyi olmaya çok iyiydi. Beni üstünde yeldeğirmeni gibi döndürüyordu. Almanya'ya geldim, özlemeye başladım. Hemen ev bulacağım, izne gideceğim, onu alıp getireceğim.” (YF, 59).

Koca İbrahim'in eşine olan özlemi sadece cinsellik temellidir. Üçüncü eşi Elif'i cinsel açıdan çekici bulmadığından onu ilk fırsatta boşama isteği içindedir.

Elif Mutlu eşinden sürekli fiziksel ve sözel şiddete maruz kalır. İbrahim eşini sevmediği için onu köstebeğe benzetir ve hiçbir yere gezdirmeye götürmez. Elif, köyünden akrabalarından uzakta yalnızdır ve özlem içindedir. Doğum için hastanede bulunduğu sürede Renata'ya köyüne olan özleminden bahseder:

“Almanların Lilien dediği boynu bükük zambaklara Kargalı'da 'öksüzoğlançığı' derler. Aynı öyleyim burada. Yarenim, yoldaşım, obam çok uzakta. Garibanım yabanelde. Elin yurdunda her şey başka her şey acayıp!” (YF, 202).

Koca Ren'de Adem'in babası Salim Sarıkaya Almanya'ya gittikten bir süre sonra eşini ve çocuklarını da yanına alır. Salim Sarıkaya ailesini Almanya'ya getirene kadar Adem, geride kalan babasına büyük bir hasret duyar. Çocuk kalbiyle babasından ayrı kaldığı sürece annesiyle devamlı ağlar. Adem, Almanya'ya gittikten sonra da köylerinde kalan dedesini özlemeye başlar:

“Babam beni ata bindirirdi. Kucağına alır okşar, başının üstüne kaldırır, hoplatırdı. Dedemin kucağına kaydım babam gidince. Dedem en çok beni severdi. Şimdi de ben en çok onu özlerim. Ama babamı da çok özledim. Onun özleminden ne kadar çok ağladım, kimse bilemez. Anam da ağladı. Çünkü o da geride kaldı bizimle. Aydan Ablam da ağladı. Acılar ağlatıyor Koca Ren; hele ayrılık acıları!” (KR, 3).

Adem köyde doğduğu ve çocukluğunun en güzel zamanlarını burada geçirdiği için Almanya'dayken köyüne hep bir özlem duyar. Adem, havuzda görüp beğendiği sarışın yarı Alman kıza Meryem ismini koyar ve ona rüyasında çocukluğa mahsus hayalleriyle köyüne yani doğaya olan özlemini anlatır:

“Şu tepelerin üstünden çıvvvv! Sadık Dede’min çift sürdüğü tepenin göğsünden uçalım, uçalım, köyün güneyindeki harman yerine konalım!... Ordan, tam kofaların olduğu yerden, su kaynıyor. Nasıl kaynıyor, biliyor musun? Büngüldüyor! Çevresindeki çayırcıklar. Minna minna yapraklarıyla bizim otlar. Kurbağalar çamura konup kalkıyor...” (KR, 61).

Yarım Ekmek’te Kezik Ana köyüne hasretle beraber daha çok ölen kocasına özlem duyar. Eşinin Burdur’daki mezarına gidip onunla konuşamaması onu derinden etkiler. Eşi Mustafa’yı devamlı rüyasında görür. Kezik, eşinin her gece rüyalarına girdiğini çocuklarına keder içinde anlatır: “Ben ölüyorum üzüntüden; mahcupluktan yerlere batıyorum! Demiryolcu Mustafa’yı gördüm gene düşümdede! Babanızı gördüm!” (YE, 31).

Göçle birlikte çoğu insanın özlem duygusu içine girdiği görülmektedir. Bu özlem eşe ve çocuklara olduğu gibi vatana da duyulmaktadır. 1950’li yıllardan sonra ilk defa yurtdışına çıkan Türkiyeli işçiler de romanlarda farklı örneklerle anlatıldığı gibi içlerinde hep bu özlem duygularıyla Almanya’daki hayata uyum sağlamaya çalışmıştır.

3.3.9. Yeni Ortamda Çocuk ve Gençlerin Durumu

Almanya’ya göç eden işçiler, bir zaman sonra aile birleşimi hakkıyla ailelerini de yanlarına almaya başlar. Küçük yaşta Almanya’ya gelen işçi çocukları ve orada doğan çocuklar Alman kültürü ve Türk kültürü arasında kalır. Bunun sonucunda iki kültürden de birer parça olarak büyürler. Yapılan bir araştırmaya göre göçe ve bu çok kültürlü ortama uyum sağlamanın çocukluğun erken yaşlarında daha kolay olduğu görülürken ergenlik yaşlarında çocuklarda kimlik ve davranış bozukluğuna sebep olduğu ortaya çıkar.

“Uzmanlar, ergenlik çağında Avrupa’ya gelenlerin sorunlarının daha çok olduğunu belirtiyor. Gözlemlerine göre, göçten kısa bir süre sonra bu çocuklar kimliklerine, geleceklerine ilişkin ani bir seçim yapmakla karşı karşıya: Ya Avrupalı olacaklar ya da Türk kalacaklar. Ancak birinci şıkkı seçenler, dil öğrenmekten Avrupa davranışlarını taklide kadar ne kadar çaba gösterirlerse gösterebilirler, kendilerini bir türlü kabul ettiremiyor, bir yandan Avrupalılar içinde yabancılıklarıyla iyice göze batarken, bir

yandan da Avrupalılaşıma çabalarından ötürü kendi yurttaşları tarafından reddediliyorlar.”⁷⁹

Sonuçta görülüyor ki her iki taraftan da kabul görmeme Türk ve Alman kültürü arasında bocalama ortaya psikolojik sorunları çıkarır. Yapılan başka bir araştırmaya göre de Almanya’daki Türk işçi çocuklarının Türkiye’dekilere kıyasen tırnak kemirmek ve akşam yatağı ıslatmak gibi davranış bozukluklarının daha fazla olduğu ortaya çıkar.

Farklı bir kültür içinde büyümek göçmen çocukların birçok zorlukla karşılaşmalarına neden olur. Almancanın öğrenilmesinde yaşanan güçlüklerin yanı sıra devamlı Almancaya maruz kalan çocuklarda da Türkçeyi iyi konuşamama problemi ortaya çıkar. Bu problemle karşılaşanlardan biri de Sabahat’in oğlu Ali’dir. *Yüksek Fırımlar*’da göze çarpan kadın karakterlerden işçi derneği baş üyelerinden Sabahat Doğan, ilk evliliğini Türkiye’deyken zengin bir adamla yapmış ve bir zaman sonra bu adamla anlaşamadığını fark etmiştir. Bu evliliğinden Ali adında bir çocuğu olur; fakat kocasına artık dayanamadığından Almanya’ya kaçmaya karar verir ve işçi olarak Siemens’te çalışmak için Almanya’ya gider. Almanya’dayken zorlu bir şekilde ilk eşinden boşanır, Ali’nin velayet hakkını da alır. Almanya’da ikinci evliliğini Peter adında bir Almanla yapar. İki buçuk yaşında Almanya’ya gelen oğlu Ali evde devamlı Almanca konuşulmasından ötürü Türkçe konuşurken problem yaşar. Küçük yaştan beri devamlı Almancaya maruz kalan Ali Türkçeyi düzgün bir şekilde konuşamaz ve bu durum oğlunu çok seven Sabahat’i üzmektedir: “Ali’nin Sabahat’i üzen tek bir yanı Türkçesi. Çocuk Türkçesini bir türlü geliştiremiyor. Türk müziğini de hiç sevmiyor. ...Uzaktaki Türk çocuklarıyla arkadaşlık kuramıyor” (YF, 213).

Yüksek Fırımlar’da Koca İbrahim’in küçük kızı Gülten’in yaşlı Alman komşuları Gerda ile yakın ilişkileri Gülten’in küçük yaşlardan itibaren Alman kültürünün içinde büyümesini sağlamıştır. Türk kültüründe ve İslam’da hoş karşılanmayan hayvan olarak bilinen domuz, Hristiyan Avrupa dünyasında sevimli bir hayvandır. Türkler domuzu ne kadar hayatlarından çıkarmışlarsa Hristiyanlar da o kadar dahil edip

---

⁷⁹ Gündüz Vassaf, *Daha Sesimizi Duyurmadık: Avrupa’da Türk İşçi Çocukları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), s. 93-94.

sevmişlerdir. Bu sevilen hayvanın çocuklar tarafından sevilmesi için de domuz biçiminde çeşitli oyuncaklar yapılmıştır. Bu oyuncaklardan biri de domuz şeklindeki kumbaralardır. Hristiyan kültürünün bir parçası olan bu domuz kumbarasının yaşlı Alman komşu Gerda tarafından Gülten'e hediye olarak verilir. Domuz şeklindeki kumbarayı gören İbrahim şaşırır: “Bu elindeki ne?” “Kumkum!” “Kim verdi?” “Oma Gerda verdi. Aymağan!” Domuz yavrusunu çocuğunun eliyle birlikte tutup salladı. (YF, 9).

Almanya'daki çocuklar televizyon ve dış çevreden cinsellik konusunda etkiye daha çok açık ve bu konuda çocuklara getirilen bir kısıtlama da yoktur. Ergenliğin ilk yıllarında Alman kız ve erkek çocukları cinsel deneyimlerini yaşamaya başlarlar; çünkü bu Alman kültüründe yasak olmayıp aksine desteklenen bir durumdur. Cinsel ilişkiye girmenin insana katkısı olduğu düşüncesindedirler. Alman kızları ya da erkekleri karşı cinsten arkadaşlarının evlerine gidip odada birlikte müzik dinleyip zaman geçirirler. Sabahat'in oğlu Ali annesine bu konuda yakınır:

“Yahu anne bu kız beni sömürüyor!” Sık sık bize gelir. Oturup müzik dinler ikisi. “İrene senin neyine sömürüyor oğluşu?” “Erkekliliğimi, anneciğimi!” demez mi? Daha küçük oysa! On dört yaşında! Irene biraz erken gelişti. Aynı yaşta. Fakat bu televizyon var ya, büyük okul! Hem iyi, hem kötü okul. Bir şey hem iyi, hem kötü olur? Diyalektik olarak olur. Çocukların yüzünü yırtıyor. Kadınla erkek resmen çırılçıplak sevişiyor. Çocuk bakıyor; sen de bakıyorsun, kapatamıyorsun! Kapatsan neye yarar? Odasında var.” (YF, 214-215).

Almanya gibi her açıdan farklı olan bir ortamda Türk işçi çocuklarının beslenme alışkanlıkları da değişir. O çocuklar, okuldan, çevreden ya da arkadaşlarından gördükleri besinlerden tüketirler. Osman Aydemir'in büyük oğlu Cemal de Almanya'da bir alışkanlık olan kahve içmeye başlar. Türklerin genelde çay içme alışkanlığının Almanya'da Alman kültürünün etkisiyle kahve içmeye döndüğü görülür: “Dudu aşevine geçti. Büyük olan Cemal Almanların içtiği kahveye alıştı. ... Bir fincan da ona katıp götürdü.”

Koca Ren'de Kenan'ın arkadaşlarından uyuşturucu bağımlısı Cemal'in havuzda sarışın bir kız dikkatini çeker ve onu Alman sanarak sözlü olarak taciz eder. Sarışın kız da Cemal'e sinirli bir şekilde “eşşekoğlu eşşek” der. Adem sarışın kızın düzgün Türkçe aksanından dolayı Türk olduğunu iddia etse de Cemal Türk kızlarının havuz

ortamında bulunmayacağından emin olarak onun Türk olmadığını söyler: “Türk kızının ne işi var burda? Onlar ana babaları tarafından eve kapatılmayı bilir. Bir de başlarını örtüp Kuran kursuna gitmeyi. Sarı fıstık asla Türk kızı olamaz!” (KR, 42) Fakir Baykurt, burada Türk kızlarının Almanya’da evlere kapatılmasına ve daha modern ortamlar yerine dini ortamlara yönlendirilmesinin eleştirisini yapar.

Adem, okul hayatında mutlu değildir. Bunun sebepleri arasında Alman öğretmenleri ve sınıf arkadaşları tarafından dışlanması ve ayrımcılığa uğraması vardır. Sıra arkadaşı Alman Melanie, devamlı Adem’i öğretmenleri karşısında küçük düşürmeye çalışır. Her zaman yaptığı gibi Adem’e sataşır ve ona pis koktuğunu söyler. Aralarındaki husumeti öğretmenleri Frau Platte duyar. Adem’e kendisini ifade etme fırsatı vermeyen öğretmenleri Melanie’nin tarafını tutar ve şu sözleri söyler: “Çoğunuz kokuyorsunuz! Çünkü düzenli yıkanmıyorsunuz” (KR, 84). Adem’in öğretmeni onun üzerinden bir nevi “öteki” saydıkları Türklere ve yabancılara olan nefretini dışa vurur. Yine şu da aşıkardır ki Frau Platte gözünde ya da Batı’nın gözünden Türkler ya da Doğu pistir ve pis kokar. Yazar, göçmenlerin ötekileştirilmesini temizlik kavramı üzerinden gösterir. Abdullah Şengül’ün “Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında ‘Öteki’” makalesinde ele aldığı haber Batı’nın gözünden “öteki”yi açıkça ortaya koymaktadır.⁸⁰ Lübnanlı direnişçinin Amerikalılar tarafından öldürülmesi üzerine gazetede, Irak köylüsü kılığına giren ajanların tanınmamak için ter losyonları kullandıkları haberi yapılır. Ece Temelkuran da köşesinde, Batı’da yoğun bir şekilde “pis ve karanlık Ortadoğulular” propagandası ile yapılan “ötekileştirme” kampanyasının bir parçası olduğunu belirterek, bunun düpedüz “*Biz onlardan değiliz! Biz kokmuyoruz! Biz kapalı değiliz!*” telaşı olduğunu yazar.”⁸¹

Okullarda Alman çocuklarla Türk çocukları genelde kaynaşmaz sadece kendi milletlerinden olan arkadaşlarıyla grup olurlar. “Havadan çekilen resimlerine bakıldığında açık açık görülebilir: Okul bahçesinde ayrı ayrı öbeklenmiş Alman, Türk çocukları birer yapışkana tutulmuş sinekleri andırıyor.” (KR, 87).

---

⁸⁰ Abdullah Şengül, “Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında ‘Öteki’” *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:15, Güz 2007, s.104.

⁸¹ <http://www.milliyet.com.tr/-iran-dekolte-manyagi--/ece-temelkuran/guncel/yazardetayarsiv/11.06.2006/160290/default.htm> [Erişim: 10.09.2018]

Kenan, ergenliğe yeni giren ve cinsel isteklerin yavaş yavaş uyanmaya başladığı Adem'e Türk milletinin cinsel ihtiyacın giderilmesinin gerekliliğini anlamadığını söyler. Oysa Alman ebeveynlerin kızına erkek, oğluna da kız bulduklarını söyler. Konu Adem'e gelince de onun Alman bir sevgili yapamayacağını; çünkü Alman erkeklerinin kızlara Türk erkekleriyle ilişki kurmamaları konusunda baskı yaptığını belirtir. Türkler, birçok konuda olduğu gibi cinsel ilişki hususunda da çemberin dışına itilir:

“On dört yaşındaki insanın seks gereksinimi de vardır. Ama bulamıyorsun. Neden bulamıyorsun? Alman kızları, yabancısınız diye artık sizin en filantanıza bile dönüp bakmıyor. Dönüp bakacak olsalar da, Alman oğlanları, kara kafalı Türklerle ilişki kurmayın, diye onlara baskı yapıyor” (KR, 147).

Koca Ren'de on beşine yeni giren Adem'in çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi anlatılır. Bu yönüyle roman gelişimin temel alındığı “entwicklungsroman”⁸² yani gelişim romanı olarak da adlandırılabilir. Adem çocukluktan ergenliğe geçerek kendi cinsine has özelliklerini fark eder ve ilk cinsel deneyimini yaşar. Yazar, Adem'e küçük yaşta cinsel deneyim yaşatarak bir nevi eleştirdiği Türklerin erken yaşta cinsellik yaşamama olayını gerçekleştirir. Adem, kendinden yaşça büyük olan ve para karşılığı erkeklerle birlikte olan Gül Abla'sıyla birlikte olur. İlişkiye girmeyi Gül ister; çünkü Adem'den hoşlanır:

“Fena diye değil iyi olası diye yapıyorum. İyi olmayı bilmiyor musun? Yalnız başına kaldığında aklından iyi şeyler gelmiyor mu hiç? Yoksa yaşamdaki en iyi şeylere sen de fena mı diyorsun erken? Hem konuşuyor hem okşayıp öpmesini sürdürüyor.”

Adem, Gül'ün öğütleri neticesinde devamlı çatışma içinde olduğu Alman Melanie ile barışır ve de sevgili olur. Bir nevi iki azılı düşman, birbirinden nefret eden iki farklı milletten insan dost, hatta sevgili olur. Adem'in arkadaşlarıyla olan ilişkisinin düzelmesi eğitimdeki başarısına da yansır. Adem derslerinde başarılı olmaya başlar.

Baykurt, Alman ve Türk milletinin ilişkilerinin dostluk, anlayış ve sevgi ile daha iyi olacağına inanır ve romanını pozitif bir şekilde sonlandırır. Romanın kötü

---

⁸² Gürsel Aytaç *Edebiyat Yazıları I* (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2005), s. 276.

karakteri, eğitimsiz ve kirli işlerle uğraşan Kenan romanın sonunda polisler tarafından kovalanırken arabasıyla nehre uçar ve ölür. Masallardaki gibi kötü karakter cezalandırılmış olur. Gül, Kenan'ın ölümüne üzülmez; çünkü umudu Adem'dir. Yazar, *Yüksek Fırınlar* romanını Elif'in kadın olarak toplumda daha aktif rol almaya başlamasıyla bitirmesi gibi bu romanını da umut ve mutlulukla gençlere inanarak bitirmektedir.

Yarım Ekmek'te Kezik Ana'nın Halil, Emine ve Ayşe adında üç çocuğu vardır. Almanya'ya on iki sene önce geldiklerinde Halil dokuz, Emine yedi ve Ayşe ise beş yaşındadır. Şimdi genç olan bu üç kardeş Almanya'ya uyum sağlamış gibidir. En büyükleri Halil, üniversitede okur ve Alman bir kızla evlenir. Aslında aralarında resmi nikah yoktur. Aile arasında bir yemek vererek evlenmişlerdir. Kezik Ana, Halil'in bir Almanla evlenmesinde sakınca görmez; çünkü o bir erkektir. Halil, on iki senedir yaşadığı Almanya'nın yaşam tarzına ve düşünce yapısına uyum sağlamaya çoktan başlamıştır. Bunda küçük yaşta Almanya'ya gelmenin ve erken yaşta bu kültüre maruz kalmanın etkisi büyüktür:

“Petra'yla nikahsız yaşıyorlar. Buna şimdi “arkadaşlık” diyorlar. Halil düğün istemiyor. “Ne gerek var para savurmaya?” Petra nikah istemiyor.” Deneyelim altı yedi yıl! Eğer anlaşamazsak, ‘Tschüs’ demesi kolay olsun! Birbirimize ayak bağı olmayalım...” (YE, 13).

Kezik Ana, kızı Emine'yi de köylüsüyle erkenden evlendirir; çünkü kız çocuğunun sorumluluğu erkeğinki gibi değildir ağırdır ve erkenden evlendirmek gerekir. Emine'nin eşi askeredir ve Mustafa ve Murat adında iki çocuğu vardır.

En küçük çocuğu Ayşe de Gymnasium denilen Almanya'nın en saygın liselerinden birinde onuncu sınıfa gider. Ayşe'nin bu okula gitmesi Almanya'daki Türk çocuklarında yaşanan değişimi işaret eder. Kezik Ana, çocuklarını dini eğitim almaları konusunda zorlamaz. Ayşe “sabahları Alman sınıflarında kayıtlı olup da, öğleden sonraları Kuran kursuna gidip gelen işçi kızlarının yüzlerini” sevmediğini söyler ve annesinin onu kursa gitmesi için hiç zorlamadığını “Bizi hiç sıkıştırmadı şu cahil kadın!” (YE, 18) diye ekler. Ayşe'nin diğer Türk işçi kızlarına göre daha serbest ve seküler olması onun Almanya'ya ve Alman kültürüne uyumunu kolaylaştırır. Daha seküler olmasının Alevi olmalarıyla da bağlantısı vardır. Alman

kültürüne uyum sağladığının en büyük göstergesi sokak ortasında Alman erkek arkadaşı Detlef’le öpüşmesidir. Kezik Ana, Ayşe’yi Detlef’le öpüşürken görür: “...Uzun bir oğlanla, tıpkı Alman kızları gibi, tıpkı televizyondaki sevdalılar gibi, sarılmış öpüşüyor” (YE, 7) Bu duruma şahit olan Kezik Ana artık Türkiye’ye kesinlikle kesin dönüş yapamayacağını ve ailesinin tüm bireylerinin Almanya’ya ait olduğunu anlar.

Ayşe’nin Alman Detlef’le öpüşmesini Halil, sadece dışarıda öpüştüğü için onaylamaz. Kendisinin de Alman sevgilisi olduğundan birbirlerinin evlerine gidip gelmelerinde sakınca görmez. Aşağıdaki alıntıyla Türk genci Halil’in düşünce yapısının ne kadar değiştiğini ve Alman kültürüne çokça uyum sağladığını bir kez daha gösterir:

“Züppe Alman kızları gibi sokakta öpüşmek yok Detlef’le. Avrupa’nın batısında yaşıyoruz; ama ne olsa Türk’üz. Türklüğümüzü unutmadan, adam adam al getir arkadaşını. Tanışalım görüşelim. Öpüşmek isteyince de, odaya çekilir öpüşürsünüz bizim gibi...” (YE, 19).

Göçmen çocuk ve gençler karşılaştıkları yeni kültür ve kendi kültürleri arasında ilk başlarda bocalama dönemi yaşamışlardır. Bu dönem zamanla yerini yeni kültüre uyuma bırakmıştır. Böylece, bu çocuk ve gençlerin Almanya’daki sosyal hayatlarında daha mutlu olmaya başladıkları romanlarda görülmektedir.

3.3.10 Almanya’daki Eğitim Sistemi⁸³

Federal Almanya’da “okul öncesi eğitim” (Vorschulische Erziehung) denilince altı yaşından önceki çocukların eğitimi söz konusudur. Bu eğitim zorunlu olmadığından devlete bağlı değildir. Bu okul öncesi kurumlar kilise, sendika ve firmalar gibi özel girişimler tarafından işletilir. 3-6 yaş aralığındaki çocukların gittiği ‘Kindergarten’lar okul öncesi eğitim kurumlarından biridir. Altı yaşından itibaren de çocuklar, yasalar gereği ilkokula başlamak zorundadır. Bu okullara “temel okul” (Grundschule) denilir. Bedensel ve zihinsel yönden özel eğitime ihtiyaç duyan ilkokul çağında

---

⁸³ Federal Almanya’daki eğitim sistemini özetleyen tablo için bakınız Ek 1. Kemal Aytaç, *Federal Almanya’da Okul Sistemi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1979), s.25.

çocuklar da “özel okullar”a (Sonderschule) gönderilir. Dokuz yıllık eğitimi içeren “baş okullar” (Hauptschule) yanında ilkokulla lise arasında tampon bir eğitim sağlayan ortaokullar (Realschule) vardır. Baş okuldan sonra gidilebilecek çıraklık öğrenimi görüp meslek edinmek isteyenler için de meslek okulları’ (Die Berufsschulen) vardır. Ortaokuldan sonra da on üçüncü sınıfa kadar eğitim veren ve sonunda üniversiteye daha kolay gidilmesini sağlayan liseler (Gymnasium) vardır.⁸⁴ Baykurt, Almanya’daki okul sisteminden metinlerinde özellikle Türk çocuklarının Almanya’da yaşadığı eğitim problemlerini merkeze alan *Koca Ren*’de çokça bahseder. Aşağıda bu konu hakkında nasıl bahsedildiğine dair metinlerden bazı örnekler bulunur.

Elif doğum için hastanede yatarken Renata adlı yeni doğum yapmış Alman bir kadınla tanışır. Elif’in oda arkadaşı olan Renata’nın eşi mühendis bir Türk’tür. Renata, eşinin sayesinde Türkçeyi iyi derecede öğrenir. Elif, Renata’nın akıcı Türkçesi sebebiyle onu Türk sanır. Hastanede kaldıkları sürece bolca sohbet eden ikili güzel bir arkadaşlığın tohumlarını atmış olur. Elif, Renata’dan Almanya hakkında çok şey öğrenir. Bunlardan biri de Almanya’daki eğitim sistemidir. Renata Almanya’daki eğitim sisteminin Türkiye’dekinden farklı olduğunu: “Burda bizim Türkiye gibi değil, Elif Hanım! Biz burda kızlar hep okuruz. Almanya’da en az dokuz yıl zorunlu okumadır. Sonra meslek öğrenimi başlar...” (YF, 103) sözleriyle açıklar.

Doktor Şefik Gürcan, Türkiye’ye dönmek istememesinin sebeplerinden birini Almanya’daki eğitim sisteminin Türkiye’dekinden iyi olması olarak gösterir. “Bak burda çocuklar anaokuluna başladı. Almancadan başka Latince, İngilizce, Fransızca öğrenecekler. Dönersen onların da geleceği baltalanmış olacak.” (YF, 107).

Almanya’daki okullardaki not sistemi Türkiye’dekine benzemez. Almanya’da en yüksek not birden başlar ve beşe kadar düşerek gider. Oysa Türkiye’de en yüksek not beşten başlar ve bire kadar düşerek gider. Fakir Baykurt *Koca Ren*’de bu farklılığa dikkat çeker ve Adem’in yardımıyla okuyucuya bu bilgiyi iletir:

---

⁸⁴Ayrıntılı bilgi için bakınız a.g.e. s. 43-55.

“[Melanie] öğretmen tahtadan yana döndü mü, bir bana bir solundaki Manfred’e bakıyor. İki sözcük yazıyor. Böylece kâğıdın yarısını doldurdu. Düşündüm gene bana 4 gelecek; ona 2 yada 1! Burda notlar tersine: 5 en zayıftır!” (KR, 34).

Adem’in arkadaşı Cemal havuzdaki sarışın Alman kız hakkında konuşurken Almanya’daki eğitim sisteminden de bilgiler verir. Cemal, Almanya’daki eğitim sisteminde cinselliği öğreten derslerin de bulunduğunu söyler: “Bu Alman kızları, biliyorsun okullarda seks eğitimi görüyor. Çok teknik bilirlir.... Biz bu seks eğitimi dediğim aşamaya daha yüz yılda gelemeyiz” (KR, 40).

Almanya’daki eğitim sisteminin erken yaşlarda çocuklara dil ve cinsellik eğitimi vermesi gibi çeşitli yönlerden Türkiye’dekinden farklılıklar göstermesi ve kız çocuklarının zorunlu ilkökul eğitimine tabii tutulması romanlarda vurgulanmaktadır.

3.3.11 Eğitim Sorunları

Almanya’ya göç eden Türkiyeli işçilerin çocuklarının karşılaştıkları en büyük problemden biri eğitimidir. Gerek Almanya’nın yürüttüğü yanlış ve dışlayıcı uygulamalar gerekse de Türk hükümetinin bu konuya yeterli derecede hassasiyet göstermemesi ya da geç göstermesi sebebiyle Türkiyeli işçilerin çocukları özellikle ilk göç dalgasındakiler çok büyük sorunlar yaşadı. Birçok neden yüzünden Türkiyeli çocuklar eğitimde başarısızlık yaşar. Başarısızlığa sebep olan unsurlar bazı araştırmacılar tarafından şu şekilde ortaya konur:

“Türk çocuklarının Alman Eğitim sistemindeki başarısızlık nedeni için Gogolin (1994) anadilin okul sisteminden dışlanması faktörünü ön plana çıkarırken (Monolingualer Habitus), Weber (2003) okul başarısızlığının temelinde Alman eğitimcilerin yabancı öğrencilere karşı dışlayıcı tutumlarını göstermektedir. Benzer şekilde Gomollo ve Radke (2002) yabancı öğrencilerin sistem ve kurumlarca dışlanmasını, yani kurumsal dışlanmadan söz etmektedirler. Alman eğitim sisteminde uygulanan çatal eğitim sistemi yabancı ve Türk çocukların okul sisteminde başarısız olmalarına neden olabileceği de kabul edilen görüşler arasındadır. Eleme ve seçmeye dayalı bu sistem (monolingual) Alman öğrencilere göre tasarlanmıştır. Öte yandan Dirim (2007) başarısızlığın nedeni olarak Alman Okul Sisteminin heterojen yapıya karşı çözüm üretememesini göstermektedir. İkincil nedenler ise 80’li yıllara göre Türk ailelerinin eğitim konusunda bir bilinçlenme ve eğitime karşı ilgileri artsa da anne babanın eğitim seviyesi ve Almanca bilgilerindeki eksiklikler okul başarısına olumsuz etki

etmektedir. Özellikle son yıllarda Türk göçmenler arasında artan işsizlik de çocukların okul başarısına olumsuz şekilde yansımaktadır.”⁸⁵

Yüksek Fırımlar'da eğitim sorunları öğretmen Osman Aydemir aracılığıyla okuyucuya iletilir. Osman Aydemir Almanya'ya işçi olarak gelir; ancak bir zaman sonra ihtiyaç duyulunca öğretmen olarak çalışmaya başlar. Almanya'daki eğitim sisteminin içine dahil olan Osman Aydemir göçmen çocuklara verilen eğitimdeki sorun ve aksaklıkları fark eder:

“Okul yöneticileri, bunca çocuğun başına Türk öğretmenler atamayı çözüm saydı. Geçten geç hükümetler arası görüşmeler oldu. Türk hükümetleri, kendi eğilimine uygun öğretmenleri seçip yolladı. Çoğunluğu Almanca bilmiyor. Öğrenmeye de çalışmıyorlar. Çünkü iki yıl kalıp geri çağırılıyorlar. İşçi olarak gelenler arasında epeyce öğretmen vardı. Alman okul yöneticileri bunlardan yararlanmayı düşündüğü zaman artık vakit geçti.” Osman Aydemir böyle öğretmen olanlardan” (YF, 41-42).

Füruzan, fabrikalarda çalışan işçilerden asıl meslekleri öğretmenlik olanların Alman yöneticiler tarafından Türkiyeli çocukların eğitimi için okullara gönderildiğini ve bunun temel amacının “Türk çocuklarını disipline edip kendilerinden uzak tutmak” olduğunu söyler.⁸⁶ Alman yöneticilerin pragmatik düşüncelerle uygulamalarda bulunduğu ve bunun tek amacının “öteki” olan Türkiyeli göçmenleri kendilerinden ayrı yere koymaya çalıştıkları açıkça görülür.

Ailenin diğer birçok etken gibi çocuğun okul başarısında etkisi yadsınamaz. Çocuğuyla yakından ilgilenen ebeveynlerinin çocuklarının eğitim hayatları diğerlerine göre daha iyidir. Almanya'daki Türk göçmen işçi çocuklarının eğitimdeki başarısızlığının sebeplerinden biri bu çalışmanın birçok yerinde de bahsedildiği gibi Türk ebeveynlerin eğitim düzeylerinin ve çocuklara olan ilgisinin düşük olmasıdır. Diğer taraftan başarı seviyesi bir nebze daha iyi olan ‘Realschule’ denen okullara giden Türk işçi çocukları da vardır. Öğretmen olan Osman Aydemir'in oğulları Cemal ve Bülent bu profile örnek teşkil eder. Osman Aydemir, eğitilmiş ve bilinçli bir baba olduğundan çocuklarının eğitiminde aktif rol oynar.

---

⁸⁵ M. Murat Erdoğan, editör, *Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum* (Ankara: Orion Kitabevi, 2009), s. 359.

⁸⁶ Füruzan, *Yeni Konuklar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 2012), s. 53.

“Bu arada Cemal ile Bülent, kendi çocukları, önu Gymnasium kadar olmasa da ileri okullara bir parça açık olan Realschule’de sınıfta kalmadan okuyor. Eşi ve kendisi çaba harcadı; çocuklar başarılı oldu. Çocukların başarısında ana babanın etkisi büyük. Türk işçi çocuklarının yüzde 99’unun Sonderschule denilen özel okullarda Hauptschule denilen, önu işçiliğe açık Alman ortaokullarında toplanmasının sorumlunu biraz da Türk ana babaların ilgisizliğine bağlaması burdan geliyor. İkinci olarak da sistem diyor Osman Aydemir. (YF, 42).

Yukarıdaki parçada da görüldüğü üzere Fakir Baykurt, “Duisburg Üçlemesi” olarak anılan bu üç kitabında da Türk işçi ailelerinin çocuklarının eğitime olan vurdumduymazlığından sıkça bahseder ve bunun nereden kaynaklandığını da açıklar. Diğer taraftan aileleri tarafından ilgilenilen Türk işçi çocuklarının sisteme rağmen bu okullarda başarılı olabildiklerinin de altını çizer.

Adem ve diğer Türkiyeli çocuklar Almanca derslerinin yanında Türkçe olarak din ve dilbilgisi dersleri de görürler; fakat gördükleri bu Türkçe eğitim çocuklara bir şey katmaz. Adem, aldıkları Türkçe dilbilgisi dersinin aynı şeyi tekrardan ibaret olduğunu söyler: “Türkçe olarak yalnızca üç saat okuyoruz. Din dersi. Dilbilgisi dersi. Tekil, çoğul, -e hali, -de hali, -den hali. Bunları yineleyip duruyoruz.” (KR, 33). Türk çocuklarının sayıca fazla olmaları sebebiyle ders müfredatlarına Türkçe derslerinin konulduğu görülür. Göçmen Türk işçilerinin Almanya’ya gelmesi akabinde eş ve çocuklarını yanlarına almaları bu işçilerin Almanya’da kalıcı olmalarını başlatır. Türk işçi çocukları ilk başta tamamıyla Almanca derslerini okurken oluşan talep neticesinde Türkçe derslere de ders programına girer; fakat derslerin nitelikli olarak işlenmemesi Almanya’daki Türk işçi çocuklarının Türkçe bilgisini yetersiz kılmaktan öteye gidemez. Bunun sonucunda da Türkçeyi konuşamayan ya da Almanca Türkçe karışık bir dil konuşan nesil ortaya çıkar.

Adem Türk olduğu için okulunda ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalır. Arkadaşı Alman Melanie sınavlarda ondan kopya çekmesine rağmen Adem düşük not alırken Melanie yüksek alır. Kısacası öğretmeni Adem Türk diye ayrımcılık yapar. Melanie yapılan ayrımcılığı açıkça Adem’in suratına vurur: “Sana bakıp yazdım; notum seninkinden iyi gelecek! Bu kara kafa sende oldukça Frau Platte sana not vermeyecek; boşuna uğraşma! Saçlarını sarıya boyatırsın, belki...” (KR, 34).

Almanya'ya gelen işçi Türkiyelilerin eşleri de onlar gibi çoğunlukla ya ilkokul mezundur ya da okuma yazma bile bilmez. Eğitim seviyeleri düşük olan Türk eşler/anneler Almancayı da iyi bilmezler; çünkü devamlı aynı evin içindedirler ve iletişim kurduğu kişiler, örneğin komşuları Türk'tür. Almanca bilmediklerinden dolayı da birçok alanda geri kaldıkları gibi çocuklarının eğitimiyle de yakından ilgilenemezler. Bu ilgisizliğin yansımaları hem çocuklar hem öğretmenler üzerinde görülür. Alman öğretmenler Türk öğrencilerinin anne ve babalarının veli toplantılarına gelmemesinden çocuklarıyla ilgilenmemesinden yakınır. Öğretmen Frau Steiner veli toplantısında bu soruyu Türk velilere yöneltir:

“Çocuklarımızın eğitim ve öğretiminde, okul ve öğretmenlerle ortak görev üstlenmiş ana babaların önemli yanı olan Türk anaları bu toplantılarda bir türlü göremiyorum. Merak ediyorum; acaba Türkiye eğitiminde durum her zaman böyle midir? Merak ediyorum; Türk analar çağrıldığı halde, bizim toplantılarımıza niçin onur vermezler?” (KR, 109).

Veli toplantısında bir Türk baba Türk çocuklarının kendi kültürlerini öğretecek derslerin saatinin az olduğunu ve Türk çocuklarının eksik yetiştiğinden bahseder: “Çocuklarımız kendi dinsel ve ulusal törelerimize göre yetiştirilmesi için Türk öğretmenler tarafından verilen derslerin azaltılması iyi olmamıştır. Haftada üç saat, dört saat yetmez.” (KR, 110).

İngilizce ve spor öğretmeni Frau Hofmann Türk çocuklarının eğitimdeki başarısızlığının temelinde ailenin ve çocukların düzensiz yaşama şekillerinin yattığını söyler. Özellikle kız çocuklarının aileleri tarafından ihmal edildiğini vurgular:

“Nedenlerin büyük bölümü ailede yatıyor. Çocuklar düzenli yaşamıyor. Hepsinden önce uyku saatleri düzensiz. Konuk gelince kızlar geç saate kadar çay yapıyor, hizmet ediyor. Ayrı odaları olmadığı için konuklarla birlikte geç vakte kadar oturuyorlar. Televizyon yada video seyretmede öğrencilere sınır konmuyor. Almanya'da saat 20:00, bilemediniz 20.30 dedi mi, bütün çocuklar yatağa gider ve uyur” (KR, 118).

Kemal Aytaç, Almanya'daki okullar üzerine yaptığı çalışmada: “Almanya'daki Türk işçi çocuklarının önemli bir kısmı “Sonderschule”lere yöneltilip, mecburi öğretim

dışına atılmak suretiyle öğretimden elenmektedir.” çıkarımını yapar.⁸⁷ Türklerin dışlanarak sistem dışına itilmeye çalışıldığını anlatan Aytaç’ın çıkarımını metinde Adem üzerinden örneklemek mümkündür. Adem’in okuldaki veli toplantısına giden Salim Sarıkaya, oğlunun başarısızlığının oğlundan kaynaklanmadığını, okul sisteminin, Adem’in arkadaşlarının ve öğretmenlerinin de bu başarısızlıkta büyük payı olduğunu kısacası oğluna büyük haksızlık yapıldığını anlar. Bu konuyu konuşmak ve bir çözüm yolu bulmak için Türk Öğretmen Türkan Gümüş ile görüşmeye karar verir. Türkan öğretmen Türk çocuklarının eğitimde başarılı olmaları için canla başla çalışır. Salim Sarıkaya ile görüşmesinde Türkan Öğretmen Türk çocuklarının Almanya eğitim sistemindeki durumlarını kısaca anlatır:

“Alman okullarında hemen hemen çoğunluğu ‘başarısız’ çocuklarımızın. Hepsi geri zekalı ana babalardan olmuş gibi, yüzde doksan sekizi *Hauptschule*’lerde, *Sonderschule*’lerde! *Gymnasium*’lara girebilen yüzde 1, bilemedin yüzde 2! Üç yok! Beş yok! Hepsi *Hauptschule*’de okusun, işçi olun. O da dediğim gibi, diploma alabilirse. Çünkü Almanya’da diplomasızlara işçilik yok. Achim arkadaşının dediği gibi sitem yüzünden tabii. Sistem çocuklarımızı ince eleklerden eliyor” (KR, 184).

Birsen Şahin’in Almanya’daki Türklerle yaptığı aşağıdaki röportajda da ifade edildiği gibi Türklerin ayrımcılığa maruz kaldığı ve eğitim haklarına engeller konulduğu görülmektedir. Burada eğitim yoluyla kutuplaşmaya ve Türklerin sınıfsal açıdan Almanların gerisinde kalınmaya sebep olduğuna işaret edilir. Birinci kuşak 57 yaşındaki erkek göçmen H.D. kızının eğitim hususunda yaşadığı ayrımcılığı şöyle dile getirir:

“Burada özellikle eğitim konusunda ayrımcılık yapılıyor. Kızım üniversiteye gitmek için başvurdu ve kontenjan yok dediler. Ben de mahkemeye verdim ve sonuçta 120 kişilik yer olduğu ortaya çıktı ve kızım şimdi üniversiteye gidiyor. Oğluma da öğretmeni “Sen araba tamircisi ol okuyup da n’apacaksın?” demiş ve öyle yönlendirmiş. Burada eğitim sisteminde çocuğun gideceği okulu belirlemede öğretmenler çok etkili... Çocuğunuzun hakkını aramazsanız göçmen diye tamirci olmaya yönlendiriyorlar...”⁸⁸

Salim Sarıkaya Adem’im eğitim sorununu çözmek ve akıl almak için Türklerin sorunlarıyla ilgilenen Türkdanış Derneğine gider. Orada tanıştığı Duisburg Muhtarı

⁸⁷ Kemal Aytaç, *Federal Almanya’da Okul Sistemi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1979), s.29.

⁸⁸ Birsen Şahin, *Almanya’daki Türkler* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), s. 212 -213.

olarak nam salan sarı baş bir delikanlı Şahin Pamuk, Türk çocuklarının eğitimde başarısız olmalarının ya da başarısız olmaya itilmelerinin sebebini Salim Sarıkaya'ya sistemden kaynaklandığını belirtir:

“Bir toplumda okumadan kalmış, suça itilmiş bir büyük grubun bulundurulması, bu sistemin zorunlu sonucudur. Bunları ezerek, öbürlerini sindirmek için! İki: az okutup işçi yapacak ama iş vermeyecek, işsiz bırakacak; işçileri uslandırıp daha kolay yönetebilmek için! Büyük bir işsizler topluluğu, bu sistemlere her zaman gerekli olmuştur” (KR, 217).

Yarım Ekmek'te Türk işçi bir ailenin kızının Almanya'nın saygın liseleri olarak anılan *Gymnasium*'a gittiği görülür. Kezik Ana'nın kızı Ayşe, Mercator *Gymnasium*'unda onuncu sınıfa gider. Almanya'da *Gymnasium*'a gidebilen Türk çocuklarının sayısı oldukça azdır. Fakir Baykurt on iki sene önce *Koca Ren* adlı romanında ayrımcılığa uğradığı için okulunda başarılı olamayan ve Almanya'nın en kötü okuluna giden Türk işçi çocuğu Adem'in hikayesinden bahseder. On iki sene sonra da yine bir Türk işçisinin çocuğu Almanya'nın en iyi liselerinden birinde okur. Türklerin seneler geçtikçe Almanya'ya uyum sağladıkları ve eğitim hayatında daha başarılı bir seviyeye geldikleri gözler önüne serilmektedir.

3.3.12 Türklerin Bakış Açısıyla Almanlar

Türklerin Almanlara bakışı ilk başta dış görünüş ve kendilerine yabancı gelen davranış ve hayat şekilleridir.

Koca Ren'de Adem, köylüsü Kenan ve onun arkadaşlarıyla havuza gider. Havuzda yüzerken bir yandan etraftaki kızları izleyen Kenan ve arkadaşları diğer yandan da Alman genç kızlarının cinsel hayatlarının erken yaşta başlamasından ve bu husustaki özgürlükleri hakkında konuşurlar:

“On iki on üçünde kendine gelir insan. Kızlar kendine gelir. Onlar da yatmak ister biriyle. İşte şimdi şu yandaki sarışına sor en az üç yıldır yatıyordur oğlanlarla. Yaşı on dört on beş! Bunlar çok düşkünder sekse! Onu yapmadılar mı öğrencilerse kafalarına ders girmez. İşçi iseler fabrikada üretim yapamazlar.” (KR,38-39).

Kenan'ın arkadaşlarından Cemal, Almanların kişisel bakım konusundaki hassasiyetlerini dile getirir:

“Almanya’da ensen kirli gezmeyeceksin! Bu ülkede pis adama beş fenik yoktur! Temizliğe canını verirler! Bize benzemezler hiç! Çocukken alışırılar yıkanmaya. Her sabah kalkınca duş alır. İşten çıkınca sabunlanırlar. O çocukların, bebeklerin atışları, koltukları, her sabah bir kez silinir. Sonra, gerek olursa, gene silinir.” (KR, 46).

Kenan arkadaşı Ali ile Almanların alışkanlıkları üzerine konuşur. Ali, gözlemleri sonucu Almanların çalışmaya ve cinselliğe önem verdiklerini, kahvaltıda da kahve içtiklerini söyler:

“Şu Almanların öğle uykusu çekip çekmediğini biliyor musun, hiç olmazsa on dakika?” “Bana işte böyle bildiğim sorulardan soracaksın; seve seve yanıtladıracağım! Almanlar, İngilizler gibi ikinci çayı içmez. Fransızlar gibi öğle uykusu da çekmez. Almanlar yaşamda iki iş bilir: biri çalışmak, biri düzüşmek! Kahvaltılarda ise, biliyorsun çokça kahve içerler. Almanlar bence asıl çalışmaktan tat alır; anlıyor musun dediğimi?” (KR, 52-53).

Salim Sarıkaya, Almanya’ya geldiğinden beri iki Alman kadınla cinsel münasebette bulunmuştur. Bu yaşadıklarına dayanarak da Alman kadınlarının temiz olmadığını söyler: “Deneyimlerime göre, bunlar edep yerlerini tıraşlamaz. Hem de öyle pis pis kokarlar.” (KR, 89). Oysa, Adem’in arkadaşı Alman Melanie ve öğretmeni Frau Platte ise Türklerin temiz olmadığını ve pis koktuğunu iddia eder: “Çoğunuz kokuyorsunuz! Çünkü düzenli yıkanmıyorsunuz” (KR, 84). İki farklı milletten insanın birbirlerine böyle ithamlarda bulunması iki milletin de birbirini istemediğini açıkça ortaya koyar. Ya da kültür ve temizlik anlayışları birbirinden farklı olduğu için birbirlerine karşı sempati duyarken anlayış gösterirken zorluk yaşarlar.

Kezik Ana, Petra üzerinden Alman kızlarıyla Türk kızlarını karşılaştırır. Alman kızları nikahsız yaşamayı kabul ederken Türk kızları hemen nikahlanmayı isterler. Burada kültür farkı söz konusudur. Türk toplumunda nikahsız yaşamak yaygın bir şekilde kabul görmeyen bir davranıştır ve yine Türkler için namus kavramı önemli olduğundan Türk kızları resmi olarak evlenmek ister. Alman kızlarının bu durumdan farklı düşünmesi Kezik Ana’nın garibine gider:

“Türk kızlarının çoğunluğu, ‘Atalım kendimizi bir oğlanın üstüne, nikah olup kendimizi sağlama alalım!’ diye gözünü dört açar; benim gelinim olacak Petra, ‘Biraz deneriz, olmazsa ayrılırız!’ diyor. Hey dünya, ne oldun böyle?” (YE, 13).

Romanlara yansıdığı kadarıyla Türklerin Almanlara karşı bakışında cinsel çağrıştırmaya ilk sırada yer almaktadır. Onu temizlik, özgür hareket etme gibi diğer özellikler takip etmektedir.

3.3.13 Almanların Bakış Açısıyla Türkler

Koca Ren’de Salim Sarıkaya’nın fabrikadaki nadir Alman iş arkadaşlarından olan Achim, Türklere karşı önyargısı olmayan ve ırkçılık yapmayan biridir. Salim’le sadece iş paydoslarında sohbet eder, iş dışında samimiyeti yoktur; çünkü Achim ne kadar ırkçı olmasa da Salim onun için bir “öteki”dir ve belirli alanlar dahilinde onun arkadaşıdır. Achim’in Salim Sarıkaya ile olan sohbeti genelde Türkler üzerinedir. Achim, Salim Sarıkaya’nın beş çocuğu olduğunu öğrenince Türklerin çok çocuk yapmalarını eleştirir; çünkü çocuk yapmak hem insanın özgürlüğünü kısıtlar hem de büyük sorumluluk gerektirir. Achim’in vasıtasıyla Alman Ayrıca aşağıdaki alıntı gösteriyor ki Almanların yaşamdan zevk alma kaygılarını daha ön planda tuttuklarından az çocuk sahibi olma düşüncesindedirler:

“Beş çocuk çoktur, Zalim! Çocuk büyük sorumluluktur! On sekiz yaşına vardırına kadar dört yada beş çocuk hem erkeği, hem kadını bitirir. Dinle sana anlatayım: eğer iki çocuğun varsa, otomobil alamazsın. Üç çocuğun varsa, tatile gidemezsin. Dört çocuğun varsa, yaşamda tat bulamazsın. Şimdiki zamanda çocuğun azı bile büyük zorluk.” (KR, 83).

Salim’in, Achim’le olan aşağıdaki konuşması ya da Salim’in yakınması diyebiliriz Almanların Türkiyeli göçmenleri nasıl ötekileştirdiğine iyi bir örnektir. Almanlar kendi hayatlarında, yaşayışlarında kısacası kültürlerinde olmayan durumlarla karşılaştıklarında bunu bir çeşitlilik olarak değil zıtlık olarak görüp dışlama yoluna giderler:

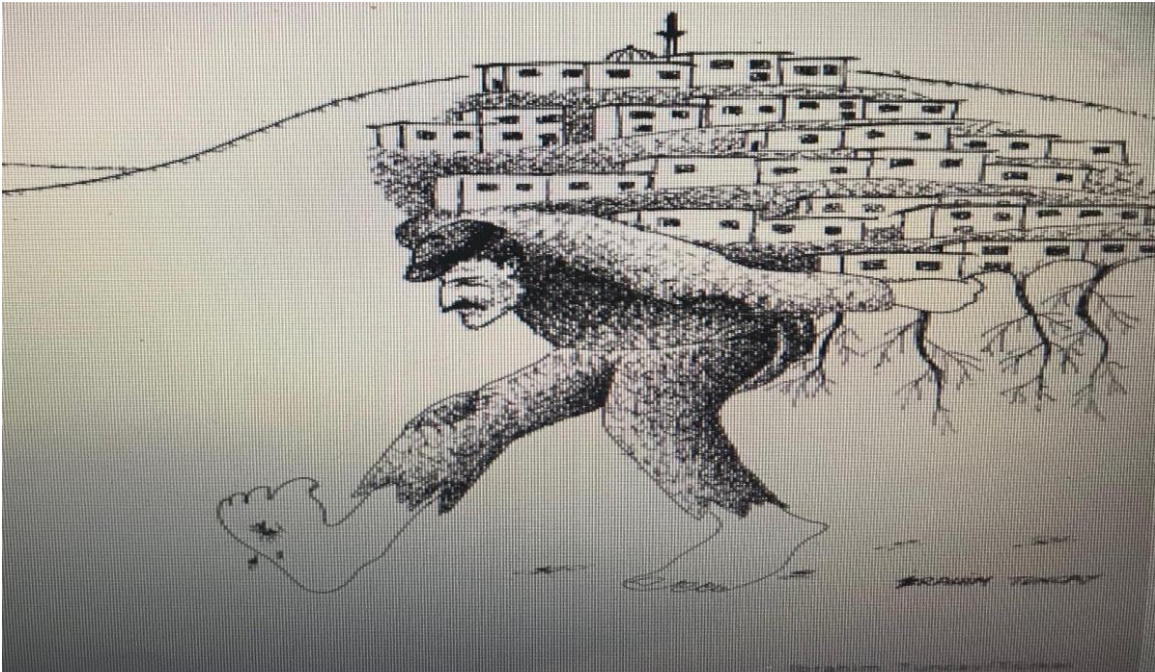
“Siz de bizim adımızı çıkardınız be kardeşim, alafrağa helalarınıza alışamadık diye, üstüne çıkıp tünedik diye. Kağıtla kığımızı silmekle yetinmeyip tahretlenmek için ibrik istedik diye. İbrik bulamayınca ince plastik hortumlara razı olduk diye. Daha ileri gidip, buralara gelir gelmez çok karıcılık yaptık, karı kız yüzünden çok arkadaş bıcakladık diye...” (KR, 98-99).

Adem, Gül’ün kürtaşı için Kenan, Gül ve Cemal’le birlikte Hollanda’ya gider. Gül, Almanya’da kürtaşı olamaz; çünkü Alman yasalarına göre kürtaşı yasaktır. Hollanda

sınır girişinde Adem'ler Türk oldukları için pasaport işlemleri uzun tutulur ve girişte çok beklerler. Adem, Türklerin her yerde ayrımcılığa uğradığını ve yabancıların Türklere karşı nasıl önyargılı davranıldığını bin bir dertle Ren Nehri'ne anlatır:

“Ay yıldızlı pasaporta düşman olmuşlar. Türklerin işi yok; parası yok! Türkler iş arar. Türk her kötülüğü yapar. Geldikleri yere bela getirir. Türk, kadınlara asılır. Kızlara asılır. Türk, pistir; sokağa tükürür. Türk, kötü kokar! Hepsinin kafasına bunlar dolmuş.” (KR, 156).

3.3.14 Gelenekleri Sürdürme Durumu

Yunanistan, İtalya, Yugoslavya, İspanya ve Türkiye'den sanatçıların çizim ve karikatürlerinin bulunduğu *Die in der Fremde Arbeiten Zeichnungen und Karikaturen*⁸⁹ adlı kitapta İbrahim Tuncay'ın Türkiyelilerin dış göçünü anlattığı yukarıdaki karikatürü bulunur. Karikatürün oldukça açık bir mesajı vardır: Türkiyeliler göç ederken köklerini de kopardılar ve tüm gelenek görenek kısaca kültüre dair ne varsa bunu gittikleri yere taşıdılar.

⁸⁹ Bk: Birger Gesthuisen & Tina Jerman *Die in Der Fremde Arbeiten - Zeichnungen und Karikaturen* Moers: Edition Aragon, 1982. <https://www.exile-ev.de/de>.

Gelenekler kültürün bir parçasıdır ve kültürün devamlılığı kimliğin de korunmak istendiğini gösterir. Almanya'daki Türk işçiler özellikle ilk kuşak bu konuda hassasiyet gösterir. Baykurt'un metinlerine gelenekleri sürdürerek kimliğin korunması aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi yansır.

Beslenme sorununda da bahsedildiği üzere domuz eti yememek geleneğin sürdürüldüğüne ve kimliğin korunduğuna işaret eder. Koca İbrahim her ne kadar dindar olmasa da domuz eti yemekten kaçınır; çünkü yerse kendi toplumu tarafından dışlanacağını bilir. Bu yüzden de domuz eti yemekten korkar.

Çocuklarının dini eğitimden yoksun kalmasını istemeyen Türkler çocuklarını dini eğitim veren kurslara yollarlar. Koca İbrahim'in yoldan geçerken kursa giden çocukların halleri dikkatini çeker: “Diesel Caddesi'ndeki Kuran kursunun sekiz yaşındaki öğrencileri, başörtülü kızlar, takkeli oğlanlar, boyunlarında torbaları, öbek öbek yürüyor.” (YF, 14).

Türkiyeliler, Almanya'da kendi toplulukları içinde yaşamaya devam eder. Almanların çok olduğu yerler yerine Türklerin çok olduğu yerlerde ev bulmaya çalışırlar. Bu yüzden de Türk Mahalleri kavramı ortaya çıkar. Birbirlerine yakın oturan Türkler böylece komşuculuk geleneğini devam ettirir. Akraba ve komşu ziyaretlerini Türkiye'deki gibi rahatlıkla yerine getirir. Osman Hoca ve karısı Ziyne Mutlu ailesinin üst komşuları olduğundan birbirlerine sıkça giderler ve hamile olduğundan Elif'e yardımcı olurlar.

Büyüklerle saygı da devam ettirilen Türk geleneklerindedir. Alman komşuları Oma Gerda geldiğinde Koca İbrahim ve Elif, köyde büyüklerini nasıl hürmet edip sayıyorlarsa Oma Gerda'ya da aynı şekilde davranırlar. Elif, Oma Gerda evlerine geldiğinde her defasında onun elini öper: “Guten Abend bizim güzel Oma'mız!” dedi, eğildi elini öptü. Sandalyeden kaldırıp sedire oturtmak için çekti...” (YF, 49).

Gerek dini gerekse temizlik hassasiyetinden dolayı ayakkabıyla evin içine girmeme Türk kültürüne has bir adetken Avrupa'da ayakkabıyla evin içinde rahatça dolaşılır. Almanya'ya giden Türkler eve ayakkabısız girme alışkanlıklarını devam

ettirir. Geleneklere bağlılık Türklerin kimliklerinin bir parçasıdır. Yazar bunu *Koca Ren*'de şöyle aktarır: “Her evde mutlaka birkaç, kimi zaman daha çok konuk olur. Papuçlar dışarıya çıkarılır, kapının önüne sıralanır. Özellikle taze bebekli, küçük çocuklu evlerde içeriye papuçla girilmez” (KR, 189). Ayrıca, alıntıdan da çıkarılacağı üzere komşuya değer verme ve misafirperverlik de Almanya'daki Türkiyelilerde devamlılık halindedir.

Yarım Ekmek'te Ayşe evlerine ilk kez gelen Alman sevgilisinden annesinin elini öpmesini ister: “Ayşe Detlef'i uyarıyor: “Öpsene anamın elini; o kadar anlattım!” Detlef eğiliyor. Alıyor Kezik'in elini, öpüp alınına götürüyor” (YE, 30). Ayşe'nin Detlef'e bunu öğretmesinin sebebi Kezik Ana'nın bu gibi kültürel adetlere önem vermesidir.

3.3.15 Din Sorunu, Dini Faaliyetler ve Din Eleştirisi

Ritüeller, “sosyal grubun kendini dönemsel olarak tekrar teyit ettiği vasıtalar”; bu durumda “insanlar bir araya gelir ve kendi manevi birliklerinin bilincine varırlar.”⁹⁰ Ritüelin toplum ve kültürle birebir bağlantısı vardır; çünkü ritüellerin varlığı ve nesillere aktarımı kültürün yaşadığını gösterir. Ritüellerin sosyal hayattaki varlıkları insanların iletişimini ve bir gaye etrafında bir araya gelmesini sağlar. Bu da insanlar arasındaki bağı güçlendirir. “Ritüel dini ayinleri içerdiği gibi törenleri, şölenleri, bayramları ve toplumsal bağı kuvvetlendiren diğer süregelen eylemleri içerir. Esasen, ritüel; herhangi bir maksat dolayısıyla, toplumda sürekli bir şekilde ortaya konan kimi özel eylemleri vurgular.”⁹¹ Dini ritüellerin ana merkezi de genellikle ibadethanelerdir. Türkiyeli göçmenler kimliklerinin parçası olan inançlarını ve buna bağlı olan ritüellerini sürdürmek için Almanya'da cami gibi mekanlar oluşturur. Nermin Abadan Unat ilk cami derneklerinin temelini heimlerde namaz kılmak için tahsis edilen odalarda atıldığını ve bunlara “arka avlu camileri” (Hinterhofmoscheen)

---

⁹⁰Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Fuat Aydın (İstanbul: Ataç, 2005), s.56.

⁹¹Köksal Alver, Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi *Sosyoloji Dergisi*,3 Dizi,21. Sayı,2010, s.203.

denildiğini söyler.⁹² Camii, Almanların giremediği Türkiyelilerin kendini rahat hissedip kimliklerini korudukları mekanlar olarak görülebilir.

On sekiz yıldır Ruhr havzasındaki madenlerde çalışan Trabzonlu Mahir Çelik sosyalist olmadan önce imamdır. İşçi Partisi'nin önde gelen adamlarından Doktor Salim Kiraz'la tanışıp onun derslere gitmesi Mahir Hoca'nın hayatının seyrini değiştirir. "Böylece iyi düşünülmeden, eleştirilmeden edinilmiş bilgilerini ve yılların kökleştirdiği "kadim inançlar"ını bıraktı" (YF, 86). İşçi göçüyle Almanya'ya geldiğinde kimse onun imamlığıyla ilgilenmez ve bu yüzden de Almanya'da imam olarak çalışamaz; çünkü Türkiyeliler Almanya'ya konuk işçi olarak gelmişti ve kısa vadede dini bir lidere ihtiyaçları yoktu:

"Münih'te iki gün kaldıktan sonra doğruca Essen'e geçti. İmamlığını sorup araştıran, dikkate alan çıkmadı. Hükümet daha, "Almanya'daki işçilerin dinsel gereksinme"lerini görmüyordu. Henüz resmi olarak görevlendirilmiş imamlar yoktu." (YF, 86).

Abdullah Hoca, Almanya'ya vasıfsız olarak geldiğinden çöpçü olarak çalışmaya başlar. Daha sonra bir tanıdık vasıtasıyla bir şekilde imamlığa atanır. İbrahim'in evine ziyarete gider ama evde ağzını bile açmaz. Aslında ziyaretinin sebebi camiye hiç uğramayan Koca İbrahim'e kızmaktır; çünkü Koca İbrahim için acaba sosyalist mi oldu dedikoduları çıkmıştır:

"Diyarı küffarda güçbela derledik topladık, şuraya bir camii açtık. Bunca Müslüman camisiz olur muydu? Yugoslavya'nın bir avuç Müslüman'ı bizden önce toplanıp camisini açtı. Biraz geç oldu; ama Allah'a şükür, biz de açtık. Ezanlarımız henüz açıkta okuyamıyoruz; ama toplandık. Bir gün kısmetimizde varsa, inşallah o da olacak" (YF,190-191).

Abdullah Hoca "Şunun şurasında eğri oturup doğru konuşalım, hemşerim! Sabah evine geldiğimde, Alman Oma, tıpkı Müslüman nine gibi, senin evi avcunun içine almıştı. Dikkat ettim; dört yaşındaki yavruya her sözünü dinletiyor. "Bir çayını içeyim" dedim; Alman oma getirip koydu önüme. İçer miyim? Onun sürdüğü reçeli, yağı yer miyim? belki bana kızdın. Ama insaf et; biz ne olsa yaşımızı başımızı aldık, gavur elinden Tanrı nimeti yiyebilir miyiz? Koca İbrahim Oma Gerda'nın ne kadar

---

⁹² Nermin Abadan- Unat, *Bitmeyen Göç, Konuk işçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), s.229.

iyi ve onlara ne kadar yardımcı olduğundan bahseder. Bütün insanlar kardeştir der. Abdullah Hoca'ysa İbrahim'in dediklerine karşılık onların Hristiyan olmalarından dolayı onlarla kardeş olunamayacağından bahseder:

“Var ama onlar Allah'a inanmıyor. Onlar İsa'ya inanıyor. Tek inanılacak tanrı Allah'tır. İsa tanrı değil, peygamberdir; ama babası yoktur. Bir tür piçtir. Piçten peygamber de olmaz! Bu nedenle onlar mümin değil. Onları kardeş göremeyiz!” (YF, 193).

Elif'in hastanede tanıştığı Anamurlu Kısmet, eşi Mehmet tarafından Silvia adındaki Alman bir kadınla aldatılınca Oberhausen'lı Nimetullah Hoca'ya gidip kocasına büyü yaptırır. Baykurt burada klasik dolandırıcı ve dini kötüye kullanıp insanların hem duygularını hem de parasını sömüren bir hoca karakteri çizer:

“Nimetullah Hoca'yı hep duyarız. Buraların derin büyücüsü odur. Sıkılan ona gider. Alman kancıkları bile kapısında kuyruk olur. 'Sevi'den çok başı derde girer Almanların!... Yalnız çok para alır; öyle derler. Bir tek ayıbı bu!” (YF, 295).

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında daha çok dindar olan ve kiliseye gitme oranları yüksek olan Alman halkının savaştan sonra hız verilen sanayileşmenin etkisiyle kiliseye gitme oranı düşer. Ağır iş yüküyle dolu fabrikalarda çalışmak ve hayatın odağında işin olması Almanların kiliseye gitmesini ve ibadet etmesini engeller. Bunun neticesinde de kiliselerdeki papazlar cemaat sayısını arttırmak için başka milletlere yönelirler. *Koca Ren*'de Papaz Rudolf azalan Hristiyan nüfusunu çoğaltmak için Türklere yönelir; çünkü Türklerin nüfus artış hızı Almanlara göre yüksektir:

“Şimdi haftalık ibadetlerde, kutsal pazarlarda, büyük salonu dolduracak insan gelmiyor. Papaz Rudolf Baart ne yapsın? Küçük salonlardan birini açıyor. Kimi zaman Türklere yaklaşmaya çalışıyor; bunun için bir Türk anaokulu açtı küçüklere papaz Rudolf Baart kaç kez Adem'in babasına da gelip gitti. Ama Salim kesip attı. “Geç efendim! Doğru dürüst Müslüman olamamış adam. Bunca acılı yaşamdan sonra hristiyan mı olacak? “Ama hiç olmazsa anaokuluna bir çocuk ver Herr Zarıkaya...” “Yok fazla çocuğum!” “Alman kadınlar doğurmuyor artık. Birkaç komşu el ele verin, sizler yapın birer ikişer. Sizin erkekler kadınlar, tanrıya şükür, üşenmiyorsunuz. Duisburg'umuzda oranınız çok iyi” (KR, 28).

Alaaddin Hoca din sömürüsü yoluyla Almanya'daki Türklerden yardım adı altında para toplar. Ayrıca herkesin görmesi için para veren ve vermeyenlerin isim listesini

yapıp camii duvarına asar. Adem, Alaaddin Hoca'nın insanları korkutarak zorla para almasından hiç hazzetmez. O yüzden camiye gitmez.

“Jeden Tag, eine Mark! Günde birer mark atmayanı tanrı taş eder! Biriken paraları son derece gerekli yerlere gönderiyoruz. Ana babalarınıza söyleyin: Afganistan'da din kardeşlerimiz canı diş takmış, kutsal kitabımız Kuran için çarpışıyor. Gidip o savaşı desteklemek elimizden gelmiyor; ama kumbaraya birer Mark atarak desteklemek de mi gelmiyor? Ana babalarınıza söyleyin; kollarından bilezik, parmaklarından yüzük çıkarıp katkıda bulunsunlar!” (KR, 29).

Alaaddin Hoca yüzünden dine ve camiye karşı önyargı beslemeye başlayan Adem mahallelerindeki caminin fiziki koşullarından ve izinle nasıl oluşturulduğundan bahseder. Aşağıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Türkler Almanya'da kalıcı olmaya başlayınca dini ibadetlerini yerine getirmek için camii yapma arayışına girerler. Oysa Almanya'ya geldikleri ilk zamanlar ölülerinin arkasından dua okutturacak imam zor buluyorlardı:

“Yeşil camii dedimse İslî kilise gibi ayrı başına bir yapı sanma onu. Dört katlı bir apartmanın alt katıdır. Eskiden üç mü dört mü dükkanmış. Duvarları yıkmışlar. Hatılların altına demir dayamışlar. Polis müdürlüğünden uzman mühendis gelip izin vermiş. Polis izin vermezse, Almanya'da bir yapı camii olamaz” (KR, 32).

Adem'in hem Türkçe hem de din bilgisi öğretmeni Herr Toprak derslerde devamlı uyur ve çocuklara düzgün bir eğitim vermez. Alman okul müdürü Frau Wolf ile ilişkisi olduğundan Herr Toprak sınıfta uyumasına rağmen işinden atılmaz. Ek iş olarak “helal et” satan Herr Toprak öğrencilerini “domuz eti yiyen biri varsa bana bildirsin” diyerek çocukları kışkırtmaya ve düşmanca davranmaya zorlar:

“Bir minibüsü var; İslam kurallarına göre kesilmiş et satıyor. Bize diyor: “kim domuz eti yerse bana bildirin! Domuz eti yasak ve günah! Herkes İslam kurallarına göre kesilmiş koyun, kuzu, dana, sığır eti yesin! İslam kurallarına göre kesilmiş ne demek? besmele ile kesilmiş demek! Kimin domuz yediğini görürseniz bana bildirin; başını ezeyim!’ Manyak değil mi sence bu öğretmen?” (KR, 45).

Din sömürüsü yaparak para kazanmaya çalışan Herr Toprak çocukların dinden soğumasına neden olur. Baykurt, *Yüksek Fırınlar*'da yaptığı gibi burada da domuz eti yemeyen ama zina gibi büyük günahlar işleyen bir karakter oluşturur. Bu yolla dini kullanarak geçimlerini sağlayan, insanları kandırıp dolandırıcılık yapan insanlara ve dini yozlaştıranlara eleştiride bulunur.

Kezik Ana, artık Türkiye'ye kesin dönüş yapamayacağını anlayınca eşi Mustafa'nın köydeki mezarını Almanya'daki mezarlığa nakletmek ister. Petra ve oğlu Halil'le Almanya'daki mezarlığa bir ön keşif yapmak ve mezarlık müdürüyle görüşmek için giderler. Gittikleri gün Totensonntag- Gömütlük günüdür ve mezarlık ziyaretçilerle doludur. Kezik Ana, Almanya'daki mezarlıkların çok bakımlı, dekorlu ve temiz olduğunu Türkiye'dekilerinse tam tersi durumda olduğunu söyler. Baykurt gibi aynı şekilde Yıldız'ın da Türkler Almanya'da sözünü ettiği gibi Almanların mezarlık kültürüne önem verdikleri aşikârdır:

“Çarşıdan yada kapıdaki çiçekçiden alınan kuru çiçekler, taze çiçekler Yeni Gömütlük'ü bin boyalı bir resme benzetiyor. Kezik, “Bir de baharda gör buraları!” diye düşündü... Yurdumuzun gömütlükleri, hele köylerde haraptır. Çoğunluğunda ne duvar, ne taş vardır” (YE, 40).

Almanya'da Türklerin yaptığı İslami etkinliklerin yanında Hristiyanlığı yaymak adına da birçok grup tarafından çalışmalar yürütülür. Yehova Şahitleri olarak adlandırılan grup Hristiyanlığı yaymak ve cemaatlerini genişletmek adına Türklerin kapılarını çalar. Tümer Yehova Şahitlerinin kim olduklarını ve nasıl işlediğini şöyle anlatır:

“Yehova'nın Şahitleri, insanların dinsel seminerlerle kendilerini kilise kürsüsü, televizyon, ya da radyoda temsil etmeleri için seçtikleri ruhanilere bel bağlamazlar. Bunun yerine, bizzat kendileri bir vaizler toplumu oluştururlar. Bu toplum, insanlara fert fert şahadet eden iki milyondan fazla şahitten oluşmuştur”⁹³

Kezik Ana, bu grubun evlerine geldiklerini, onlara Türk misafirperverliğini gösterdikten sonra Müslüman olduklarını belirterek uğurladıklarını belirtir: “Yehova Tanıkları bizim eve de geldi. Halil'im aldı içeri. Türklerin insanlığını, konukseverliğini gösterdikten sonra, biz Müslümanız yeni bir din gereksinmemiz yoktur deyip saygıyla uğurladı” (YE, 125).

Yüksek Fırınlar'daki Abdullah Hoca Krefeld'deki imamlık görevinden Duisburg'a atanır. Kezik Ana'nın köylüsü olan Abdullah Hoca, Kezik'in 1 Mayıs yürüyüşüne katılmasını ve Türklerle mezarlık ayarlama girişimi şiddetle kınar. Ona

---

⁹³Günay Tümer, “Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı”
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9838.pdf> [Erişim: 10.09.2018]

göre 1 Mayıs komünist işidir ve Almanya’da Müslüman mezarlığı yapmak da caiz değildir. Abdullah Hoca’nın dediklerinin hiçbiri ne bir ayete ne de bir hadise dayanır. Yazar, dini kendi çıkarları için kullanan din adamlarına Abdullah Hoca üzerinden kara mizah yaparak eleştiride bulunur. Aşağıdaki Abdullah Hoca’nın Kezik Ana’ya söyledikleri mizah dolu bir açıklama bunun en iyi göstergesidir. “Ölülerimiz buraya gömülürse, nasıl bulacaklar 35000 kilometre uzaktaki din kardeşlerinin sırasını? Allah gecinden versin, sen kendin nasıl bulacaksın kavmini, insanını?” (YE, 127).

Kezik Ana, köyüne gidip mezarlığın açılmasına para karşılığı yardım edecek birkaç kişi arayışına girer; fakat başvurduğu kişiler dini tutuculukları yönünden Kezik Ana’nın teklifini kabul etmez. Köylüleri Osman ve Hakkı, mezarı gece açarlarsa çarpılırız diye korkar ve Kezik Ana’yı Almanya’ya gittiği için değiştirmekle itham ederler: “Hocalar kafadan söylemiyor, Kitap’tan söylüyor. Tabii, sen Avrupa’da yaşamaya başlayalı, belki bunlara inanmıyorsun. Ama biz inanıyoruz, şükür!” (YE, 177). Kezik Ana, köyde, kendi doğduğu topraklarda bir nevi dışlanır; çünkü o bir “Alamancı”dır. Bir yandan da yazar, dinin toplumdaki baskısının ne kadar güçlü ve etkileyici rolünü gösterir: “Avcunu yala! Çeltek sana kolay kolay gömüt açtırmaz Almanyalı Kezik? Sen boyunla birlikte günaha gireceksin, cezayı köylü çekecek! Çeltek ölmemiş daha!” (YE, 193-194). Kezik Ana, toplum baskısından korkan insanlar yüzünden mezarı oğlu ve geliniyle kendi açar.

3.3.16 Almanya’ya ve Alman Kültürüne Uyum Sağlama Çalışmaları

Yüksek Fırınlarda’da Elif Mutlu, erken doğum sancılarıyla hastaneye kaldırılır ve doğumunu bekler. Kaldığı oda tek kişilik değil birçok kadının kaldığı ortak bir odadır. Elif, bu odada yeni insanlarla tanışır ve yeni dostlar edinir. Eşi Türk olan ve Türkçeyi çok iyi konuşan Renata da hastanede tanıştığı yeni arkadaşlardandır. Elif Mutlu, doğum yapmış Renata’nın başındaki demet demet çiçeklere hayran kalır. Almanların doğumda ve hastalıkta ziyarete giderlerken çiçek getirme adetlerini televizyondan öğrenmiştir Elif Mutlu. Kendisi de Koca İbrahim’den çiçek bekler ve şunları geçirir içinden: “Bizim koca herif çiçeği nerden akıl edecek? O lıkır lıkır bira içmeyi, bir de kafası kızınca karı dövmeği bilir! Hiç umudum yok; kimse çiçek getirmez bana!” (YF, 102). Koca İbrahim, etrafındakilerin söylemeleriyle eşi Elif’i

ziyarete giderken zorla da olsa çiçek almaya kalkışır. Hastanenin önündeki makinelerde çiçek satıldığını görünce şöyle der: “Gözünü sevdiğimin Alman’ı”! İşte böyle her şeyi düşünür! Öyle ya, hastaneye oğluma gideceğim bu saatte. Olur ya, eski dostum Hanne’ye gideceğim. Neden olmasın? Sığır değilim ya, bir demet çiçek götüreceğim... Çiçekçiler açıkken işteydim. Çıktım; kapanmış. Çiçeksiz mi gideceğim? İşte Alman’daki yüksek akıl” (YF,126). Hatta yine bir Alman adeti olan “Trinkgeld” (bahşiş) hemşireye verir ki şarap alıp içsinler.

Elif hamileliği boyunca bebeğini kontrol ettirmek için hiç hastaneye gitmemiştir. Eşini ve bebeğini düşünmeyen İbrahim de evde doğurmasından yanadır. Oysa Almanya’da evde doğuma hijyen olmadığı için zorunluluk olmadığı sürece izin verilmez. Türkiye’deki köylerde evde ebe yardımıyla doğum yapma alışkanlığı yaygındır; çünkü köyler hastanelere uzak kalır. Sancıları sebebiyle ilk kez hastaneye gittiğinde de Türk Doktor Şefik Gürcan’dan azar işitir. Aslında doktor genel olarak Türklerin ihmalkarlığına kızmaktadır: “İyi ama daha önce bize niçin gelmedin? Denetimlerini niçin yaptırmadın? Analık cüzdanın bile yokmuş daha! hep böyle yapıyorsunuz bizimkiler!” (YF, 79).

Şehirlerdeki evlerde daha çok alafanga tuvaletler yaygınken köylerde ya alaturka tuvaletler vardır ya da köylerde alt yapı sistemi gelişmemiş olduğundan tuvalet mefhumu yoktur. İnsanlar tuvalet ihtiyaçlarını çalılık gibi yerlerde giderir. Almanya’da alafanga tuvaletler kullanılır. Türk işçileri alafanga tuvalete alışamaz ve grev yapıp alaturka tuvalet yaptırır. Almanlar tuvaletlere “tünüyorsunuz” diye alay eder. Alafanga tuvalete bin bir zorlukla alışan Koca İbrahim Elif’e alafanga tuvaletin nasıl kullanıldığını öğretir:

“Neyse, çok şükür, ben o dönemi atlattım. Şimdi evimde o beğenmediğim tuvalete oturuyorum. Az zaman geçmedi. Bu daha rahat daha elverişli. İlk geldiğinde bizim deli de şaşırıldı. Dur bak sana bu hela davasını anlatayım dedi. Oturacaksın; ama tünemeyeceksin. Elimle tutup oturttum. Bir haftada alıştı.” (YF,151).

Koca İbrahim fabrikadaki rutin yaptığı işlerden bahseder. Bunu yaparken de kendi kültürüyle Alman kültürünü kıyaslar. Ona göre Alman kültürü daha rahat Türk kültürüne oranla ve bu yüzden Koca İbrahim bazı Alman adetlerine uyum sağlamada problem yaşadığını belirtir: “Gidip herkesle birlikte düşünüyü aldı kısa donunu çıkarıp

sıktı. Küçük bir naylona sarılı kuruyu kışına geçirdi. Yıkanma yerinde Almanlar gibi daltaşak yürümeye yıllardır alışmadı” (YF, 122).

Renata, Hemşire Marianne ile konuşurken evlilikten bahseder. Renata'nın eşi mühendis bir Türk'tür.

“Biz de bütün bu nedenlerden ötürü işte nikaha karşı çıktık. Dört yıl beş yıl hoş geçen sürelerimiz oldu. Yürürse, beş yıl daha! Yürümezse, zorlamıyoruz. Boşanmak için mahkemelerde uğraşmak yok. Beş yıl yada on yıl az zaman değil. Avrupa'da Lebenspartnerschaft oranımız gittikçe yükseliyor. Yalnızca Federal Almanya'da yüzde 30 olmuşuz. Bir çözüm değil belki. Ama öbür türlüünü temelli kölelik buluyoruz. Yalnızca kadın yönünden değil, erkek yönünden de kölelik!..” (YF, 132).

Koca Ren'de Hacer Sarıkaya'yı Türkiye'ye uğurlamaya hazırlanan Sarıkaya fertleri bir otomobile sığmaya çalışır. Otomobil beş kişiliktir ama onlar yedi kişi binmeye kalkışır. Sarıkaya ailesinin damadı Mustafa'nın aklına Almanya'nın katı kuralları gelir: “Türkiye'de olsa hiç! İstersen on kişi dol! Almanya gözünün yaşına bakmaz! Alır ehliyetini! Çok ahlaksızdır bu ülkede polis...” (KR, 7).

Döner, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olmakla birlikte sınırlarını aşarak dünyaca ünlü bir besin maddesi haline gelir. Yurtdışına göç eden Türkler döner kültürünü de gittikleri yerlere taşıyarak dönerin dünya çapında bilinmesine olanak sağlar. Almanya'ya giden birçok Türk işçi döner dükkânı açarak Türk kültürünün Almanya'da devamını sağlamış olur. Baykurt, romanında yeme içme mekanları için doyumevi kelimesini kullanır. Almanya'ya giden her Türk işçinin uyum sağlaması gerektiği gibi döner dükkanları ya da Baykurt'un deyimiyle doyumevleri Almanya'da bir nevi değişime uğrar. Türkiye'deki dönerci dükkanları genelde alkolsüz mekanlardır. Oysa Almanya'daki doyumevleri birahane tarzındadır ve müşteri çekmek için genelde kadın garsonlar çalıştırılır. Adem ve Kenan havuza gittikten sonra bir doyumevine girip yemek yiyip içki içer. Siparişi Kenan verir. “Sen bize birer Pils getir şimdilik!” dedi. “İskenderleri de birer buçukluk yaptır.” (KR, 52).

Yarım Ekmek'te Baykurt okuyucusuna Almanya'ya ve Alman kültürüne uyum sağlamış bir ailenin hikayesini anlatır. Her ne kadar Kezik, Almancayı çok iyi

bilmese de çalıştığı ortamda hiç Türk olmadığından Almancası orta seviyededir. Kezik'in çocuklarının küçük yaşta öğrenmeye başladıkları için Almanca ile problemleri yoktur. Kezik'in çocuklarına sevgi ile yaklaşması ve onları kaybetmekten korkması neticesinde de Alman gelini ve Alman damat adayına sahip olur. Bu da gösteriyor ki Almanların Türklere karşı önyargıları yavaş yavaş kırılır ve karışık evlilikler yapılmaya başlar.

Kezik Ana, Alman toplumunda Türklerin eridiklerini ifade eder: “Bugün suyun üstünde yüzüp duran zeytinyağı damlaları gibi dolaşıyorsak da, gerçekte eridik. Sadece evlerimizin içinde Türk, sokağa çıkınca Alman'ız. İstersen olma; öldürüyor!” (YE, 67). Yazar, Alman hükümetinin Türkler üzerindeki asimilasyon politikasına gönderme yapmaktadır.

3.3.17 Beslenme Sorunu

Beslenme alışkanlıklarının yani yeme içme kültürünün kimliğin bir parçası olduğuna ve metinlerde bunların motif olarak kullanıldığına *Türkler Almanya*'da incelenirken değinilmişti. Yine aynı şekilde Baykurt'un metinlerinde de bu motifin kullanıldığı ve göçmenlerin kimliklerini bu yolla korumaya çalıştıkları görülmektedir

Yüksek Fırınlar'da Koca İbrahim her ne kadar dindar biri olmasa da domuz eti yemez. Dini bilgisi yarım ve kulaktan dolmadır. Almanya'da su yerine bolca bira içer. Dini işine göre kullanır. Zamanında Hanne adında Alman dost tutup zina yapmak dinen İbrahim'i rahatsız etmezken, domuz eti yemek eder. Koca İbrahim için domuz eti yememek kültürel bir şeydir, eğer yerse tanıdıkları tarafından dışlanacağından korkar. Koca İbrahim, ikinci eşi Meryem'i boşayınca Meryem'in akrabaları onun hakkında domuz eti yiyor lafını yayar: “Hiç şu olacak iş mi; benim Almanya'da domuz eti sanırım yediğimi çıkarmışlar. Boşadığım Meryem kancığının sülalesi çıkardı. Ben de kendilerine, “Adam olun, siz de yeyin!” diye haber yolladım” (YF, 83).

Almanya'daki fabrikaların çoğunda işçilere öğle yemeği için domuz eti yapılır. Almanlar için çok doğal olan ve dinlerince kabul edilen bir besin maddesi olan

domuz eti Türkler için sorunlu bir yemektir; çünkü İslami kurallara göre normal şartlarda domuz eti yemek uygun görülmez; fakat çok ağır şartlar altında fabrikalarda çalışan Türkler yeterli beslenemezse de işyerinde büyük zorluk çeker. Salim Sarıkaya bir gün fabrikada öğlen yemeğinde verilen domuz etini dayanamayıp yer. Bu durum sanki ayakta kalma savaşı gibidir. Yemezse işinde çalışamayacak ve hatta kötü performans sergilediği için işinden atılacaktır: “Almanya’da çalışmak, ah yalnızca çalışmak olsa! Domuz eti bile yedim bir gün. Keyfimden değil; yemek zorunda kaldım... Sonra aylarca yağsız yoğurt, haşlama patates yedim, şekersiz çay içtim” (KR, 169).

Yarım Ekmek’te Kezik Acar, alkol kullansa da domuz eti konusunda hassasiyete sahiptir. Türkiye’den Almanya’ya dönerken yolda uğradıkları bir restoranda Kezik Ana oğlu Halil’e: “Biliyorsun, ben Allah’ın verdiği her nimeti yerim, domuz etinden başka!” (YE, 254) der. Domuz etini neden yemediğini ise: “Nedense domuz etini gönlümüz almaz. Ta çocukluktan kötü diye çok duyduğumuzdan içimize işlemiş. Oysa hepsi Allah’ın nimetidir; kötü olur mu?” (YE, 261) olarak açıklar. Kezik Ana’nın domuz eti yememe durumu dini hassasiyetten çok kültürel bir alışkanlıktan kaynaklanır.

Bunlara ek olarak Almanya’daki döner dükkanlarının varlığını ve et yeme alışkanlıklarını da Türklerin kimliklerini korumak adına domuz etine alternatif olarak ortaya koydukları söylenebilir.

3.3.18 Türk Erkeklerinin Gözünden Alman Kadınlar

Yüksek Fırınlar’ın başkarakterlerinden Koca İbrahim, cinsel istekleri fazla olan bir adamdır; çünkü eşiyle cinsel hayatları kötüdür ve neredeyse her zaman Elif’i boşayıp yeni biriyle evlenme peşindedir. Ve her defasında cinsel manada iradesinin zayıf olduğundan dem vurmaktadır. Aynı ortamda bir kadınla olmak bile Koca İbrahim’i tahrik etmeye yetmektedir. Sabahat Doğan, namus meselesi yüzünden Elif’i öldürmek isteyen İbrahim’i hem sakinleştirmek hem de ona akıl vermek için evine götürür. Sabahat Doğan, Alman’la evlidir ve bir erkeğin eşi evde yokken evine

gelmesi hem onun hem de eşi için normal karşılanabilen bir durumdur; fakat Koca İbrahim için değildir. Koca İbrahim hemen cinsel fanteziler aklına getirmektedir:

“Mahir arkadaş gelirse hele, hiç oyalanmam! Mahir Arkadaş gelmez de, “Nasıl olsa kocam yok; gel önce birlikte banyomuzu yapalım, sen beni sabunla, ben seni, sonra kanasıya sevişelim” dersen, buna da izin veremem! Böyle işlerde ben yoğun, iradem zayıftır ama, yoğun! “Sabahat Doğan: “Yok, yok! Her şeyi ille de kötüye çekme Koca İbrahim! Sevişelim dedimse, öyle karı koca gibi yatarak değil, örneğin dilimizle...” (YF, 216).

3.4. ROMANLARDAKİ GÜÇLÜ KADIN KARAKTERLER

Yüksek Fırınlar'da Elif Mutlu, Türk geleneksel aile yapısındaki anne rolünü Almanya'da da aynen devam ettirir. Almanya'da çalışma hayatına girmez. Evde yemek, temizlik yapar ve çocuğuna bakar:

“Elif önce evi süpürdü. İnce ince düşündü, nasıl baş edecek işlerle. Yatağı yastığı düzene soktu. “Ederim evelallah!” dedi. Çamaşırları plastik leğene bastı. Temizleme tozu attı. Sıcak suyu ütüne boca etti. Aşevine geçti. Tabağı, kaşığı, bütün bulaşığı yıkayıp becerdi.” (YF, 18).

Koca İbrahim kendi rahatı için son model araba alırken hamile Elif ilkel metotlarla temizlik yapmaya çalışır. Oysa dönemin Almanya'sında hem bulaşık makinesi hem de çamaşır makinesi mevcuttur. Roman Elif'in güçlü bir kadına evrilmesi açısından değişim romanı da sayılabilir. Elif romanın sonunda geleneksel rollerinin dışına çıkıp dışarıda daha sosyal bir kadın olmaya başlayacaktır. Buna romanlardaki güçlü kadınlar başlığı altında ayrıntılı değinilecektir.

Koca İbrahim'in eşi Elif, geleneksel inanışlara çok düşkün biridir. Yörük ve namuslu yetişmesiyle övünür. Namus konusundaki hassasiyeti Almanya'da da asla değişmez. O, evinin önünde arabalarını tamir etmeye çalışan bir grup Türk'ü, hakkında dedikodu olur diye kovalar ve “Gitmezseniz, birazdan Alman Polizei'ına telefon açarım. İyisi mi gidin! Burası namuslu ev önü...” diyerek tehdit eder.(YF, 20).

Elif, Renata ile bebekleri hastaneye kontrole götürürler. Dönüşte işçi grevine katılırlar. Renata Elif'i, oğlu Deniz Efe'yi evlerine kadar bırakır. Elif, Renata'ya

şunları der: “İyi oldu sayende hem hava aldık, hem de birer Yunan ikramı içtik!... Şu oğlan büyüsün, kendime bir iş arayacağım. Sonra senin gibi ehliyet alacağım...” (YF, 366).

Grevde Elif ve İbrahim karşılaşır. İbrahim orada yine Elif’i terslemeye başlar. Elif artık ona tepkisini koyar: “Gök dininden başlarım bak” diyor Koca İbrahim. “Başlasan da başlamasan da bana vız gelir artık. Ben o yolbağları, gözdağlarını aşım! Senin bundan haberin yok mu?” (YF, 365). Elif’in Almanya’da tanıştığı kadınlar ve yaşadıkları sayesinde yavaş yavaş bilinçlenmeye başladığı ve bilinç düzeyinin arttığı görülmektedir.

Türkiye’deyken eşinden şiddet gören ve mutsuz bir evliliğe sahip olan Sabahat, Almanya için işçi sırasına yazılır ve yurtdışına kaçır. Eşinin izni gerektiğinden oğlunun pasaportunu çıkartamaz ve onu Türkiye’de annesinin yanına bırakır. Almanya’ya gittikten bir buçuk yıl sonra da eşinden boşanır. Sabahat kadın haklarına önem verir.

“Sabahat, Almanca’yı öğrenebilmek için canını dişine taktı. Hem çalışmak hem çocuğa bakmak, hem kurslara yetişmek zordu. Dost yok, destek yok. Almanların “Kindergarten” dediği anaokulları pahalı. Böyle olduğu halde, sabahın köründe al götür, çocuğu oraya bırak, işe yetiş, akşam dönüşte al getir.” (YF, 258).

Sabahat, kadın olarak tek başına hayatta kalma mücadelesi verir; fakat bu onun için her açıdan kolay değildir. Sabahat’ın toplumda özgürce hareket etmesi ve erkeklerin çoğunlukta olduğu işçi derneğinde aktif rol alması toplumda adının kötüye çıkmasına neden olur. Kadının toplumda özgür hareket etmesi dönemin şartları içinde Türkler tarafından hoş karşılanmamaktadır: “Şu bizim komünist Sabahat mi?” İyi zamanında Mahir Hoca gibilere takılmaktan tat alır. “Şu Almanla evli Sabahat mi? Hani hepiniz sırayla kullanıp duruyorsunuz?” (YF,188). Sabahat’in arkasından sendika üyelerinden Mahir Hocayla onunla bununla yatıp kalkıyor diye namusu hakkında iftira atarlar ama sonra dedikodu yapan kişiler anlarlar ki Sabahat eşine sadık davasının peşinde karakterli bir kadındır.

Adem’in annesi Hacer Sarıkaya hapiste olan büyük oğlu Adnan için Türkiye’ye gider. Dev-Genç üyesi olan Adnan, solcu faaliyetlerden dolayı içeri atılır. Türkiye’de darbe yapılmıştır ve ülkede askeri sıkıyönetim söz konusudur. Bu yüzden Adnan’ın

hapisten hatta asılmaktan kurtulması çok düşük bir ihtimaldir. Buna rağmen Adnan'ın davasıyla ilgilenen avukat Adnan'ı hapisten kurtaracağım iddiasıyla Sarıkaya ailesinden devamlı para talep eder. Onlar da bu umudun peşinden koşar. Hacer Sarıkaya Türkiye'de tek başına bu işlerle uğraşır ve bir süre sonra Almanya'ya geri döner. Yaptığı işlerden memnun kalan Hacer Sarıkaya “Yurda gidip kadın halimle bir dünya iş başardım. Bu yüzden kendime aferin” diyerek kendini över. (KR, 280).

Kezik Acar, eşi Mustafa öldükten sonra ikinci bir evlilik yapmaz. Bir erkeğin himayesi altına girmektense tek başına üç çocuğu için yaşam savaşı vermeye karar verir. Almanya'ya bulaşıkçı olarak gelir ve gözlerini bozmak pahasına çocuklarını bu işten aldığı maaşla geçindirir. Kezik Ana kendi ayakta kalma mücadelesinin yanında Almanya'da artık yavaş yavaş kalıcı olmaya başlayan Türkler için büyük bir atılım da bulunur: Türkler için mezarlık. Kezik Ana, eşi Mustafa'yı Almanya'ya kadın olarak tek başına ve yarım Almancasıyla belediye başkanıyla konuşur, davasının takibi yapar ve neticesinde Türklere tahsis edilecek bir mezarlık onayını belediye meclisinden geçirir. Belediye başkanı öneriyi meclise şu cümlelerle sunar:

“Müslüman hemşerilerimizin ölüleri için uygun bir toprağın ayrılması, yapım, donanım, bakım ve güzelleştirme için harekete geçilmesi, bunun için gerekli paranın Belediye bütçesinden aktarmalarla sağlanmasını kabul edenler, etmeyenler biçiminde olacaktır. Kabul edenler? Etmeyenler? Oybirliğiyle edilmiştir; alkışlar!” (YE,97).

Belediye başkanın sözlerinden anlaşılıyor ki hemşeri olarak nitelendirilen Türklerin varlığı ve kalıcılığı devlet otoriteleri tarafından da artık benimsenir. Türklerin de Almanya'nın bir parçası olarak görülmesi neticesinde Türklerin ihtiyaçlarına cevap verilmeye başlanır.

3.5. ARABA MERAKI

Almanya'ya göç eden Türkiyelilerin çoğu köy kökenlidir. Köyden Almanya'ya göçenlerden çoğu ait oldukları grubun sahip olmadıkları para veya eşyaya sahip olmaları onların yine bu grup içinde kendilerine olan saygının artacağına ve hatta grubun sınıfsal anlamda üstüne çıkacağına inanırlar. Araba sahibi olmak bu düşüncüyü gerçekleştiren bir meta olduğu için göçmenler arasında önem arz eder.

Koca İbrahim, araba almak için uzun bir zaman para biriktirmek zorunda kalır. Acentadan sıfır bir araba aldıktan sonra da arabasını sürmek için işyerine uzak bir yere taşınır; fakat Koca İbrahim'in gözü lüks arabalardadır:

“Yok! İki yıl sonra bir Mercedes al atına.” Gene karşı çıktı: “Başına mı çalacaksın Mercedes’i?” “Dur canım, dur kızma hemen! Başıma çalmayacağım. Ama insan dünyaya bir kez geliyor. Gelmişken alımını almalı, yaşamını yaşamalı, değil mi?” (YF, 14).

Çeşitli yasadışı işlerle uğraşan ve yaşlı Alman erkeklerine kadın satan *Koca Ren*'de Kenan bu işlerden çok para kazanır. Kısa sürede varlıklı hale gelen Kenan, kendine Almanya'nın en iyi araba markalarından olan BMW'den araba satın alır. Arabası onun için bir prestij göstergesidir:

“Bu havuza gelenlerin otomobilleri birbirinden gıcır. Parlıyor hepsi. Kenan'ın BMW'sini arayıp buldular. Doldular içine. Saatte 160 yapabiliyor. Direksiyona Kenan geçti. Özel otomobilini başkasına vermeyi sevmiyor” (KR, 47).

3.6. GÖÇMEN İŞÇİ AİLELERİN ÇOCUKLARINA YARDIMCI KARAKTER OLARAK “OMA”LAR- NİNELER

Almanya'ya göçen Türk işçiler hem ailelerini Almanya'ya getirmeden önce Almanlar tarafından dışlanmaya maruz kaldıkları gibi aileleri geldikten sonra da Türklere karşı olan bu önyargılı tutum devam etmiştir. Almanya'da Türklere yakınlık gösteren kişilerin kitaplarda geçtiği gibi “oma” dedikleri Türkçesiyle nine ya da anneannedir. Oma karakterlerinin ortak yanları İkinci Dünya Savaşı'nda eşlerini kaybetmeleri, çocukları varsa çocukları tarafından senede bir kez ziyaret edilmeleri ya da hiç ziyaret edilmemeleri çokça yalnız kalmaları ve kendi işlerini kendilerinin yapmaya çalışmalarıdır. Bu yaşlı kadınlar genç Almanlar kadar faşizan ya da önyargılı olmadıkları için Türklere arkadaşlık kurmaları daha kolay olmuştur. Türklerin büyüklere olan hürmet duyma ve sahip çıkma his ve gelenekleri bu “oma”ların Türk ailelerinin birer parçası haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Aile büyüklerini memleketlerinde bırakan göçmen işçi aileleri, evlerindeki aile büyüğü eksikliğini “oma”larla doldurmuşlardır. Bu ninelerin çocukların Almanya'ya

entegrasyonunda ve Almancayı öğrenmelerinde büyük katkıları olmuştur. Türk ailelerinin eğer bir oma tanıdığı varsa o Türk aile bunu bir üstünlük ve gurur kaynağı olarak görmektedir; çünkü bir Almanla dost olmak ve bir Alman tarafından kabul görmek o dönemin göçmen işçi aileleri için bir üstünlük göstergesidir.

Yüksek Fırınlar'da Mutlu ailesinin Alman dostu olarak Oma Gerda vardır. Oma Gerda dört erkek çocuğunu ikinci dünya savaşında yitirmiştir. Eşi de savaştan döndükten bir süre sonra sonra vefat eder. Uzakta oturan üç kızı da annelerini nadiren ziyaret eder:

“[Oma Gerda'nın kocası İkinci Dünya Savaşı'ndan] hiçbir yara almadan dönüp geldi. Bu şimdiki evi yaptırdı. Ama içine girdikten üç gün sonra kalp durmasından öldü. Oma Gerda o gün bugün yalnız. Üç kız var: biri Ulm'da, biri Münih'te. İlk yıllar doğum gününe gelirlerdi kocalarıyla. Şimdi yalnızca kart yolluyorlar... Öteki kızı yitik.” (YF, 50-51).

Mutlu ailesinin üst komşusu olan Oma Gerda, Almanca'yı çat pat bilen İbrahim ve Almanca'yı hiç bilmeyen Elif ile dost olup onların bir aile bireyi haline gelmiştir. Koca İbrahim Oma Gerda'yı kendi anne ve babası Almanya'da olmadığı için bir aile büyüğü olarak görmekte ve ona saygıda kusur etmemektedir. Oma Gerda, Elif'in hamileliği sürecinde ve doğum yapmasından sonra Gülten'e kendi torunu gibi sahip çıkmış ve onun bakımını üstlenmiştir. Gülten de oma Gerda'yı çok sevmektedir: “Gülten, Oma Gerda'nın bacaklarının arasından ayrılmıyor. Aşevine giderse aşevine; odaya dönerse odaya... “Gelme, orda dur!” derse, boşanan bulut gibi, içini çekip ağlıyor.” (YF, 114). İşçi çocukları bu kimsesiz ninelerin hayata bağlanma umudu olur. Çocukları tarafından terk edilen Oma Gerda için de Gülten bir yaşama yeniden dönüş gayesi haline gelir. Yalnız Oma Gerda, Gülten'e yemekler hazırlar, onu oynatır ve ona türlü türlü Almanca masallar okuyup şarkılar öğretmektedir. Bunların sayesinde de Gülten Almanca'yı anadili gibi edinmeye başlar:

“O yüzden Gülten'e, Ayşen'e gönlü aktı. Arada inip geliyor, oturuyor, sonra Gülten'i alıp yukarıya çıkarıyor. Saçını tarayıp süslüyor. Bonbonla, türlü bisküvilerle cebini, karnını dolduruyor. Çocuklarla her zaman Almanca konuştuğu, şarkılı tekerlemeler söylediği için öteki Türk çocuklarının tersine, iki dilli yetişiyor.” (YF, 135).

Oma Gerda, Gülten’le oyun oynarken onun kendisine yaşama gücü verdiğini söyler: “Yaşa a Gültencik! Oma Gerda hala yaşar! Şimdiye ölmeliydi! Ama kimi zaman bir torun umudu, kimi zaman bir çiçek, bir kuş, kimi zaman bir yabancı işçi kızı onu yaşama bağlar; anlıyor musun?..” (YF, 115).

Koca Ren’de Adem’in Almancası iyi değildir ve hiç Alman arkadaşı da yoktur. Okuldaki başarısızlığın nedenlerinden biri de budur. Kenan’ın sevgilisi Gül, ona Alman bir oma bulmasını tavsiye eder. Böylece Almancası gelişecek ve kendine güveni gelecektir: “Sen kendine eğer bir kız bulamadınsa, bir Oma bul en iyisi! Sana Almancayı oma öğretir” (KR, 123).

Adem, şans eseri bir gün yolda birilerini uğurlayan yaşlı bir Alman kadınla karşılaşır ve sohbete başlar. Kızını ve torunlarını uğurlarken tanıştığı bu yaşlı kadın sonra Adem’in Johanna Oma’sı olur. Johanna Oma da *Yüksek Fırınlar*’daki Oma Gerda gibi çocukları tarafından ya senede bir kez ziyaret ya da edilmez. Oma Johanna, aynı Oma Gerda gibi, eşi İkinci Dünya Savaşı’na katıldığı işi kömür ocağı ve çeşitli yerlerde çalışmak zorunda kalır. Emekli olduktan sonra da kendini boş durmamak adına kitap okumaya verir: “Bol bol kitap okuyorum. Mahalle kitaplığından kaç kez ‘en iyi okur’ ödülünü aldım.” der. (KR, 251). Johanna Oma, Adem’e derslerinde yardımcı olur ve onu başarılı olmaya teşvik eder. Adem’in annesi Hacer Sarıkaya’ya: “Hele biraz çalışalım; matematiği, Almancayı, İngilizceyi biraz yükseltelim. Ortalama 2 olsun dersleri...” (KR, 285) diyerek Adem’in iyi bir okula başlayabileceğini vadeder.

Oma Johanna’nın Adem’lerin evini ziyaret edecek ilk Alman olması Sarıkayaların evinde sevinçle karşılanır. Sarıkaya ailesinin bu zamana kadar hiçbir Alman arkadaşlarının ve komşularının olmaması Türklerin Almanlar tarafından dışlandığını açıkça gösterir. Hacer Sarıkaya evlerine ilk kez gelecek olan Alman biri karşısında sevincini: “Bunca yıldır kapımızdan içeri tek bir Alman adım atmadı. Biz de ne saklayalım, tek Alman’ın kapısından girmedik” (KR, 280) diyerek dile getirir.

3.7. KONUK İŞÇİLİKTEN (GASTARBEITER) KALICILIĞA GEÇİŞ

Misafir işçi, konuk işçi ve yabancı işçi gibi çeşitli isimlerle anılan Almanya'ya göç eden Türkiyeli işçilerinin durumunu Max Frisch; “Onlar, kendilerinden çıkar sağlamak için hizmet ettiğimiz konuklar değiller ki, çalışıyorlar, hem de yaban ellerde... Bundan dolayı suçlayamayız onları, iş gücü istenmişti ama insanlar geldi.”⁹⁴ olarak ifade eder. Yazar Fischer'in “yabancı işçi” konumuna koymayı tercih ettiği Türkiyeliler Almanya Devleti tarafından ilk başlarda sadece iş gücü ya da makine olarak görülürler. Türkiyeliler Almanya'da yapılan kontratların süresince kalacaklar ve kontrat süresi bitince de gideceklerdir. Bu yüzden işçi Türkiyelilerin sorunlarıyla yeterince ilgilenilmez; fakat işçilerin ailelerini de yanlarına almasıyla başlayan kalıcı olma durumu işçiler üzerindeki politikanın değişmesine sebep olur. Toksöz, Almanya'daki Türkiyeli işçilerin geçicilikten kalıcılığa evrilen durumlarını anlatır:

“[Avrupa'ya işçi göçüyle] gidenlerin büyük çoğunluğu başlangıçta önelerine 3-5 yıllık kalış süreleri koymuşlar, bu süre içinde tasarruf ettikleriyle vatanlarında geçimlerini sağlayacak bir yatırımda bulunabileceklerini varsaymışlardır. Ancak çalışılan ülkede masrafların yüksekliği, ücretlerin düşüklüğü, geride kalan aile üyelerine gönderilen para ve artan tüketim alışkanlıkları bunun, bu kadar kısa süre içinde gerçekleştirilmesini önlemiş, kalış süresi uzadıkça aile üyelerini yanlarına getirme eğilimi öne çıkmaya başlamıştır. Aile birleşmesi kapsamında eş ve çocukların gelmesi, çocukların göç alan ülkelerin okullarına devam etmeye başlaması, göç alan ülkede yeni çocukların doğmasıyla birlikte göçmenler kalıcılaştırmış, geriye dönüş hayalleri bir tür kendini aldatma ve savunma aracına dönüşmüştür.”⁹⁵

Bir iki sene çalışıp geri döneriz diye düşünen Türkiyeli işçileri bu sebepten Almanya'ya gelirken ailelerini arkalarında bırakırlar. Hesap ettikleri çalışma süresi uzayınca da ailelerini yanlarına almaya başlarlar. Eş ve çocuklarının Almanya'ya gelmesi, Türkiye'de siyasi ve ekonomik çalkantılar Türkiyelilerin geri dönmesini engelledi. Almanya'daki kalış sürelerini uzatan Türkiyeliler artık konuk işçi değil kalıcı olarak Almanya'da yaşamaya başlar. Osman Aydemir, Almanya'daki işçi Türkiyelilerin geçici durumlarının nasıl kalıcılığa dönüştüğünü *Yüksek Fırınlar*'da dile getirir:

---

⁹⁴ Max Frisch, “Yabancıların Baskısı”, *Hürriyet Gösteri*, sayı 130, (Eylül 1991), s. 14.

⁹⁵ Gülay Tokgöz, *Uluslararası Emek Gücü* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), 2006, s. 30.

“Almanya, Türkiye’den getirdiği işçilere “Gastarbeiter” dedi. Türkler de göçmenliği şanlarına yakıştıramıyor. “Hayır; biz göçmen değiliz. Güzel yurdumuza döneceğiz” diyorlar... Dönüşlerini, yurttan paranın değeri geri gelsin, politik ortam düzelsin diye erteliyorlar. Can güvenliği geri gelmiyor; paranın değeri yükselmüyor... Kendisinden göçmen denilmesinden incinenler, Türkiye’den aldığını elden çıkarıp Almanya’dan alıyor. Böylece dönüş erteleniyor. Bir yandan da durmadan çocuklar, eşler geliyor.” (YF, 40-41).

Eğitim seviyesi düşük işçilerin yanında Almanya’da kalmayı tercih eden ya da kalmak zorunda olan eğitim seviyesi yüksek beyaz yakaya mensup göçmenler de vardır. Bu kişiler de Türkiye’deki siyasal ve akademik düzenin istikrarsızlığı yurda dönmeyişin ana sebeplerindendir. *Yüksek Fırınlar*’daki Doktor Şefik Gürcan Türkiye’ye dönmeyi her ne kadar çok istese de bir türlü neden dönemediğini şöyle ifade eder:

“Çalışma iznini bir yıl bir yıl uzatırıyor...Avrupa’da zamanlar su gibi aktı. Ama yurttan yıl yıldıktan kötü geliyor. Bir yandan para değerinin önlenemez düşüşü, bir yandan bilimsel çalışmalara gerekli özgürlük ortamının daralması, bir yandan yeni araç gereçlerden, özellikle yayınlardan yoksunluk Şefik Gürcan’ın cesaretini kökünden kurutuyor” (YF, 107).

Yarım Ekmek’te Kezik Ana, bankadan kredi çekerek ev satın alır. Amacı kira vermektense ev sahibi olmak ve evi çocuklarına bırakmak ister. Bundan dolayı kendisi için çok emin olmasa da çocuklarının artık Almanya’da kalacağından emin olduğundan oturduğu evi satın alır: “Kira vereceğime taksit öderim; sonunda çocuklarıma mal kalır! Ben yurda dönsen de, artık onlar dönmez. Onlar kalıp çalışacak. Onlar işçiliği sürdürecektir gelecek yüzyıla doğru” (YE, 1) Almanya’daki işçi çocuklarının artık Almanya’da kalıcı olmaya ve Almanya’yı vatan olarak benimsemeye başladıkları görülür.

Kezik Ana, Ayşe liseyi bitirdikten sonra yurda kesin dönüş yapmayı ister ve planlarını buna göre ayarlamaya çalışır; fakat Ayşe’nin Alman bir sevgilisinin olduğunu öğrenmesiyle Ayşe’nin de buraya ait olduğunu anlar. Kendisi de yurda tek başına gidip çocuklarının hasretiyle yaşamak istemez. Dolayısıyla Kezik Ana da artık Almanya’da misafirlikten kalıcılığa geçmeye karar verir:

“Kaç yaz kaç kış geçti; biz burdayız, o orda! Sizler burada büyüdünüz. Kiminiz evli, kiminiz nişanlı. Döneceğiz, döneceğiz dedim. Ama Halil buldu bir Alman, Ayşe buldu bir Alman. Emine dersen evli, kocası burada işçi; nasıl döneceksiniz? Siz

dönmeyince ben nasıl dönerim? Dönsem orda ne yaparım? Gelin yavrularım birlikte dönelim desem, hiçbiriniz dönemezsiniz. Yalnız dönsem komşular sorar: ‘Nerde oğlun, kızın?’ kaldılar Duisburg’da desem; ‘neden getirmedi’ derler. Sözümü dinlemediler desem; ‘Sen ata değil misin? Neden dinleyecek eğitim vermedi’ derler. Hepimiz birlikte gidelim desem, siz orda ne yapacaksınız? Yalnız gitsem, ben tek başıma ne yapacağım?’ (YE, 32).

Yukarıdaki alıntı Kezik Ana üzerinden Türk işçilerinin Almanya’da seneler sonra yaşadığı ikilem açıkça görülür. Bu işçiler bir eşikte kalırlar. Türkiye’ye gelseler Türkiye’ye yabancıdırlar; çünkü onlar “Alamancı”dır ve onlardan farklıdır. “Alamancı aile” kavramını Tokgöz: “yurda kesin dönüş yapmış veya yapmamış olan, bir süre yabancı bir Avrupa ülkesinde çalışan işçilerin oluşturduğu bir aile türüdür.”⁹⁶ şeklinde açıklar. Kezik Ana kendi yurdunda kendi insanları tarafından kabul görmeme ya da dışlanma korkusu yaşar. Almanya’da da durum aynıdır. Türk’türler. Müslümandırlar. Adetleri, dilleri, dinleri ve kısacası kimlikleri Almanlardan farklıdır. Bu yüzden dışlanmaya mahkûm edilirler. Almanya’daki Türkler hep her şeyden azar azardırlar, yarımdırlar aynı bir ‘yarım ekmek’ gibi.

Kezik Ana, Almanya’da kalıcı olduğunu anlayınca eşinin naaşını Almanya’ya gömmeye karar verir. Bu fikrini fiiliyata dönüştürmek ve akıl almak için köylülerini evinde bir akşam yemeğinde toplar. Kezik Ana köylülerine ve arkadaşlarına: “Eee, sevgili Hemşerilerim, madem kalacağız, gömütlüğümüz olmalı. En beri baştan ben kendim, Demiryolcu Mustafa’yı getireceğim” (YE, 55) der.

Birkaç sene için düşünülen Türkiye’den Almanya’ya yapılan işçi göçünde bazı işçiler yurda geri dönüş yapsa da gidenlerin çoğu çeşitli sebepler yüzünden Almanya’da kalmayı tercih etmiştir. Almanya’da kalıcı olmakla birlikte işçiler sosyal ve hukuki haklarını aramaya başlarlar.

---

⁹⁶ İbrahim Yasa, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme* (Ankara: Doğan Basımevi, 1979), s.183.

4. FÜRÜZAN'IN ROMANINDA DIŞ GÖÇÜN İZDÜŞÜMLERİ

4.1. FÜRÜZAN'IN BİYOGRAFİSİNDE GÖÇÜN YERİ

1960 sonrası Türk edebiyatının en önemli kadın yazarlarından ve gerçek adı Feruze olan Fűruzan, 1935 yılında İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşta kaybettiği babası Balkan göçmeni ve annesi de İstanbulludur. Fűruzan, babasının ailesinin Balkanlardan göç ediő hikâyesini ninesinden öğrendiği kadarıyla aktarır: “Göç ettiler. Balkan Savaőı 1912 evet. Őimdi zannediyorum 1912'den çok I. Dünya Savaőı'nın bitiminde göçmüşler. Almanlar meselesi falan var. 18-20 arası gelmişler.”⁹⁷ Göçü yaşayan bir aileden gelmek ve aile büyüklerinden bu göç öyküsünü dinleyerek büyümek, eserlerinde kendi yaşadıklarını ana malzeme olarak kullanan Fűruzan için önemli bir yere sahiptir.

Fűruzan, çocukluğunda yaşadığı maddi sıkıntılar sebebiyle eğitim hayatına ilkokuldan sonra devam edemez; fakat bu onun için bir son olmaz. Aksine okumaya ve araőtırmaya sahip olduğu imkanları dahilinde devam edip kendini geliştirir. Fűruzan, çocukluk yıllarını ve sanata ilgisini anlatır:

“Çocukken tıpkı bütün çocuklar gibi, sanat duygusu güçlü bir çocuktum. İlk gençlik yıllarımda resimle, müzikle de ilgilenmişim. Nasıl mı, bol bol şarkı söyleyerek, radyoda müzik türlerini keşfe çıkararak boş bulduğum kâğıtlara bir şeyler çizerek, ne bulursam okuyarak. Bu ilgiler çocukluk yıllarımdan başlayarak beni özel bir dünyaya doğru taşıdı. Çevremdekiler, büyüklerim bu eğilimlerimi izlemediler. Sıkıntıları vardı. Ben kendimi oyalayabilir görünüyordum. Bu da onlara onca sıkıntıları içinde rahat bir soluk aldırıyordu. Sanatlara doğru bilinçsiz bir çekimle yol alırken, bir öğreticinin tepemde olmaması da, belki beni sanatla daha güçlü bağladı. Seçimi ben yapmışım, karışanım yoktu.”⁹⁸

Göçmen bir babanın kızı olan Fűruzan'ın kendisi hayatının herhangi bir evresinde göçü deneyimlememiştir; fakat Fűruzan aldığı araőtırma burslarıyla yurtdışında kalma ve gittiği yerlerdeki göçmenleri gözlemlene Őansı bulur. Kitaplarının çeşitli yabancı dillere çevrilmesiyle tanınırlığı artan Fűruzan'a 1975 yılında DAAD (Alman

⁹⁷ Nurcan Ően, “Fűruzan'ın Hayatı ve Edebi Eserleri” (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), s.17.

⁹⁸ Feridun Andaç, *Edebiyatımızın Kadınları* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004), s. 53.

Akademik Değişim Servisi) bursu verilir. Füzuan, Almanya’da kaldığı süre boyunca Türk göçmen işçilerinin hayatlarıyla yakından ilgilenir ve gözlemlerinin sonucunda *Yeni Konuklar* adlı kitabını yazar. Füzuan verdiği röportajda Almanya’ya gitme serüvenini dile getirir:

“Benim akademik ilişkilerim yok. Sonra işte D.A.A.D.’den Türkiye’den ilk defa beni davet ettiler. Haldun Bey’den önce gittim. Zarif bir adam. Ne bir okulluyum ne bir akademisyenim beni çağırıp duruyorlar. Sanatçılar bursuyla Türkiye’den ilk giden kişiydim ben. Bir yıllık bir davet yaptılar. Son derece kibar bir davetti. Çok iyi kişiler vardı. Ben gittim. Ne yapmak istiyorsunuz? dediler. Ben işçilerle bir çalışma yapmak istiyordum. Elektronik sanayinde Siemens’te yapayım diye düşündüm. Ve söyledim. Tabi hayhay dediler. Yalnız kuralları şu: Bir yıl burada olacaksınız, ister burada oturun, ister Londra’ya gidin ister Paris’e gidin. Biz bir yılın sonu sizden bir çalışma isteriz. Bunun için istediğiniz yerde olabilirsiniz. İyi para veriyorlar. Hakikaten bir sanatçıya yapılmış bir davet bir öğrenciye değil. Zaten araştırırsanız kuralları bellidir. Ben önce Siemens’te yapayım dedim. İşçilerle ilgilendim. En zoru bunun nedir? Ben Ruhr havzasına gitmek istiyorum dedim. Burada madenlere inmek istiyorum. Konuk işçi çok. Türkler, Rumlar, Yugoslavlar, İtalyanlar var. Biraz bekleyeceksiniz dediler. İzin aldılar. İşçi 66 yurtlarında kalmak istedim ve kaldım. *Yeni Konuklar* böyle oluştu.”⁹⁹

1977’de yayımlanan *Yeni Konuklar* kitabından sonra Füzuan 1980’e kadar Berlin’e gidip gelir. Almanya’nın çeşitli şehirlerinde yaptığı, özellikle Berlin’deki deneyim, gözlem ve gezilerini, Almanlar hakkındaki düşüncelerini ve de birçok Alman yazarla yaptığı söyleşilerini *Evsahipleri* başlığı altında toplayıp 1981 yılında yayımlar. Füzuan, *Berlin’in Nar Çiçeği*’ni ise Almanya’dan döndükten çok sonra 1986-88 yılları arasında İstanbul’da yazar ve 1988 yılında da yayımlar.

Füzuan, her ne kadar işçi göçünü Bekir Yıldız ve Fakir Baykurt gibi bizzat deneyimlemese de Türk işçisinin Almanya’da yaşadıklarını kendine has geriye dönüş ve bilinç akışı teknikleriyle derinlemesine anlatan Türk Edebiyatının en iyi kadın yazarlarından biridir. Yazarın, Türk işçilerinin sıkıntılarını canlı ve gerçekçi yazabilmesinin temelinde Almanya’da yaptığı gözlemler yatar. Füzuan, Ruhr bölgesindeki bir maden ocağına yaptığı ziyareti ve Türk işçilerinin zorlu iş yaşamlarını üzgün bir dille aktarır:

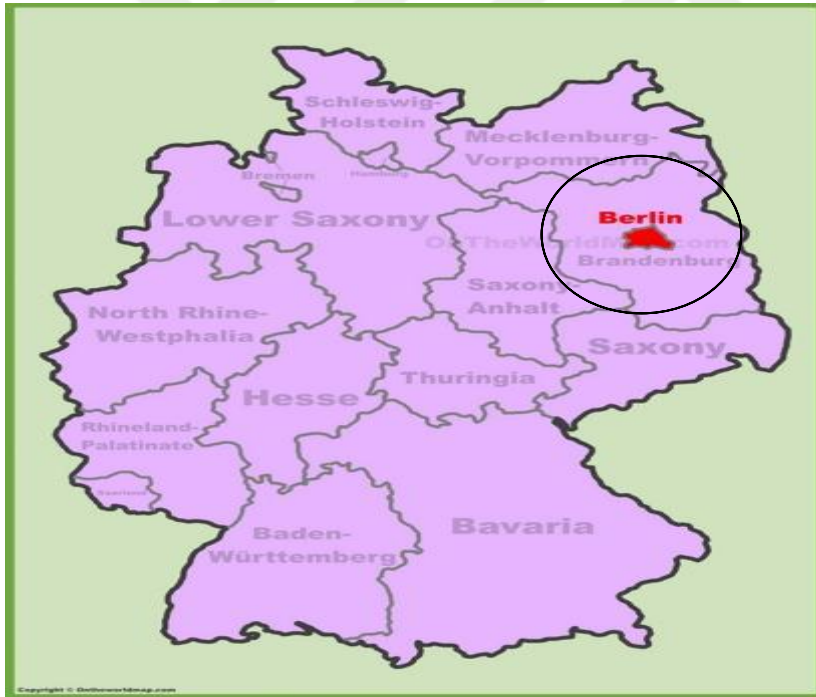
---

⁹⁹ Nurcan Şen, “Füzuan’ın Hayatı ve Edebi Eserleri” (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), s.65-66.

“Akşam vardiyası işçileriyle asansörlerle dibe, bin iki yüz metreye indim. Galerilerde yaşayıp gördüklerim beni çok sarstı. Zaman zaman bu etkilenmeler bugün de beni sık sık yokluyor. Dünyanın sanırım bu en en en zor işi. Madenlerde bir göçük olduğu haberleri geldiğinde hepimiz belki üzülüyoruz.; fakat bana çok ağır bir eziklik, çaresizlik duygusu geliyor. Çünkü orada en aşağılara, bin iki yüz metre derinlerin ıslak karanlığına indim.”¹⁰⁰

Füruzan Türkiyeli göçmen işçilerin çektiği sıkıntıları ve sorunları *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde Yıldız ve Baykurt gibi sert bir gerçeklikle dile getirmemektedir. Aksine modern romanın tekniklerini ustaca kullanarak metnini estetik anlayışla kurar. Almanya'daki işçiler üzerinde yaptığı gözlem ve röportajları *Yeni Konuklar* ve *Evsahipleri* adlı röportaj, gezi yazısı ve denemelerini içeren kitaplarda toplaması yazarın bu romanına daha edebi yaklaşmasına sebep olduğu düşünülebilir.

4.2. BERLİN'İN NAR ÇİÇEĞİ¹⁰¹ ROMANINDA DIŞ GÖÇ

(Harita 2: Berlin)¹⁰²

¹⁰⁰ Faruk Şüyün, haz. *Füruzan Diye Bir Öykü* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), s. 103.

¹⁰¹ Füruzan, *Berlin'in Nar Çiçeği* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

¹⁰² <http://ontheworldmap.com/germany/city/berlin/> [Erişim Tarihi: 05.10.2018]

Fürüzan, *Berlin'in Nar Çiçeği* adlı romanını 1986 yılında yazmaya başlamış ve 1988 yılında da bitirip yayımlamıştır. Almanya'ya göç eden bir Türk işçi ailesinin öyküsünü anlatan roman kurgu açısından Fakir Baykurt ve Bekir Yıldız'ın incelenen romanlarından birçok noktada farklılık gösterir. Fürüzan, tarz olarak daha çok durum ya da durumları tasvir etmeyi yeğler, yani öykü ve romanlarında olaylardan daha çok bir durumun anlatılması söz konusudur. Bekir Yıldız ve Fakir Baykurt'un ilgili romanlarında ise çok fazla olaylar zinciri ve hareketlilik mevcuttur. Fürüzan, eserlerini oluştururken kullandığı olaydan çok durumu anlatma metodunu edebiyatı güçlü kılan bir faktör olarak görür:

“Durum yazarı olmak baştan seçtiğim bir şeydi. Bu anlatım türü Çehov'da eşsiz bir başarıyla görülür. Açıkça söylenenlerin ardındaki üstü örtülenler bize hemen ulaşır. Sözcükler açıkladıklarından daha çok şeyi duyurmayı başardığı ölçüde edebiyatı güçlendirir.”¹⁰³

Fakir Baykurt ve Bekir Yıldız'ın aksine Fürüzan romanını bölümlere ayırıp isimlendirmemiş, bunun yerine geçişler arasında boşluklar bırakmıştır. Bunun yanında Yıldız ve Baykurt ilgili romanlarını Türk karakterlerin gözünden yazarken Fürüzan göçü bir Alman kadının bakış açısından yazar. Yıldız ve Baykurt eserlerinde Almanca kelime ve cümlelerinin Türkçelerini açıklayarak verirken Fürüzan doğrudan Almanca cümleler kurar ve Türkçe tercümesini yapma gereği duymaz. Yıldız ve Baykurt eserlerinin sonuna romanda kullandıkları Almanca kelime ya da kullanışları açıklayan küçük Almanca -Türkçe sözlük koyarlar; çünkü Yıldız ve Baykurt mesaj verme, yalın olma ve okuyucuya bir şeyler öğretme kaygısı taşımaktadır. Fürüzan, *Berlin'in Nar Çiçeği*'nin metin kurgusunda tarihi bir alt yapı kullanır; eserin arka planında İkinci Dünya Savaşı, Berlin'in ve Alman halkının durumunu anlatır. Yıldız ve Baykurt ise ana odak olarak daha çok savaş sonrası Almanya'ya ve göçmen Türkiyeli işçilere yoğunlaşır. Metinler arasında göze çarpan bir diğer farklılık da kurgunun Yıldız ve Baykurt'un romanlarında genelde kronolojik olarak verilirken *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde kronolojinin kırılarak ve

---

¹⁰³ Nurcan Şen, “Fürüzan'ın Hayatı ve Edebi Eserleri” (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), s.41.

hikâyenin tersten başlatılarak verilmesidir. Fûruzan, modernist unsurlardan biri olan geriye dönüş yaparak (flashback) anlatma tekniğini romanında sıkça kullanır. Bu modernist teknik şimdi ile geçmiş arasında gidip gelen bir kadının hafıza romanının yazılması için ideal bir tekniktir.

Konuk işçi Selman¹⁰⁴ ve Güldane Korkmaz Sivas'tan Almanya'ya işçi göçüyle gelen göçmen bir Türk ailesidir. Kamber, Adem ve Ümmühan (bebek) adında çocukları olan bu ailenin hayatları taşındıkları yeni yerde yetmişlerinde olan Alman Frau Elfriede Lemmer ile birleşir. Yaklaşık olarak beş yıldır Almanya'da olan Korkmaz ailesi iki katlı bir evin üst katına taşınarak Frau Lemmer'e komşu olur. Dul Lemmer, dairesinde yalnız yaşamakta ve kendi işini kendi görür. Gudrun adında evli bir kız vardır; ama Gudrun, annesini yılda bir kez ya ziyaret eder ya da etmez. Frau Lemmer, her ne kadar Korkmaz ailesiyle aynı katta yaşasa da göçmenlere duyduğu önyargı yüzünden onlarla tanışmaz. Bir gün Frau Lemmer'in çok sevdiği kuşu hastalanır. Bunu öğrenen Selman Korkmaz kuşu alır ve iyileştirir. Frau Lemmer kuşun iyileşmesiyle bir nevi tekrar hayata döner; çünkü hayattaki tek dostu bu kuştur. Yaşlı kadın, yapılan bu iyilik karşısında Korkmaz ailesine sempati duymaya ve onların evine gidip gelmeye başlar. Selman ve Güldane, Frau Lemmer'i büyükleri yerine koyarlar ve Frau Lemmer de onlar isteyken çocuklara bakar. Ümmühan bebek ya da namı diğer Berlin'in nar çiçeği Frau Lemmer'i hayata bağlar. Frau Lemmer çok yaşlı olduğu için hafızası gelip gider. Devamlı geçmişini hatırlar ve köydeki yaşantısına özlem duyar. Aslında Frau Lemmer şimdiyi geçmişle yaşar. Almanya'da kimsesi olmayan Korkmaz ailesi Frau Lemmer'i içtenlikle sever. Almanya'da oturma sahibi olmak ve Frau Lemmer'le Sivas'a tatile gitme planı yaparlar; fakat Frau Lemmer, bu hayali gerçekleştiremeden bebek Ümmühan'ın yanında örgüsünü örerken huzur içinde ölür:

“Yaşlı kadının bakışları ağır ağır aydı. Tüm bedeni baştan aşağıya tek uzun bir soluğun boşalmasıyla titreşip sarsıldı. Baş sol omzuna büküldü. Gür, ak saçlarından bir tutam sağ yanını kapladı yüzünün. Yüzünün sol bölümünde aydınlık, pürüzsüz bir anlatımı çizdi, dudaklarına geniş, mutlu bir gülüş yerleşti, dondu. (BNÇ, 228).

---

¹⁰⁴ Fûruzan, Selman için “konuk işçi” ibaresini kullanır. Bu terim hakkında ayrıntılı bilgi için *Yeni Konuklar* kitabına bakınız. S.357-380 Batı Almanya Radyoları (WDR) Almanya'ya gelen işçiler için yeni bir ad bulma arayışı içine girer ve bunun için bir yarışma düzenler. Yarışmaya gönderilen sözcükler (*Yeni Konuklar* s. 358-360) Ek:3'tedir.

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği gibi hayatı boyunca hep zorluklar içinde yaşayan ve kendi öz evlatları tarafından terk edilen Frau Lemmer huzur içinde ruhunu teslim eder. Bu huzurun baş karakteri Alman toplumu tarafından istenilmeyen ve dışlanan göçmen Korkmaz ailesidir. Romanın ana hatlarıyla özeti yukarıda anlatıldığı gibidir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Füzuran'ın göçmen yazar olmadan göç konusunu nasıl ele aldığı, hangi sorunlara değindiği ve kimlik sorunlarına nasıl yaklaştığı meseleleri üzerinde durulacaktır.

4.3. BEKLENTİ VE HAYAL KIRIKLIKLARI

Füzuran, yurtlarını bırakıp Almanya'ya göç eden Türk işçilerini, döl yatağından kopan insana benzetir. İşçiler çıkılan bu yolculukta yalnızdır. Her yolculukta olduğu gibi bu yolculukta da beklentiler ve beklentilerin karşılanmadığı yerlerde de hayal kırıklıkları vardır. Füzuran, bu yolculukta karşılaşılan güçlüklerin kısa süreli değil kuşaklar boyu süreceğine dikkat çeker:

“Anavatanından kopararak -bir döl yatağı sayılabilir orası insanoğlu için- ikinci kez dünyanın hayhuyuna terk edilen insan, üstelik bir anlamda her açıdan anadan doğma çıplak gibidir bu yeni konumuyla; işte bu yollanışın trajik ve komik öğelerini uzun süre birkaç kuşağı da kapsayacak denli derin yaşayacağı da bir gerçektir.”¹⁰⁵

Füzuran'ın yukarıda da vurguladığı gibi göçmenler yeni edindikleri konumlarıyla her şeye sıfırdan başlamak zorundadırlar. Bu süreç kolayca ve hemen gerçekleşmeyecektir; tıpkı Korkmaz Ailesinin yaşadıkları gibi. Korkmaz Ailesinin Almanya maceraları Güldane'nin, yaşadıkları fakirlik sebebiyle Selman'ı göçe ikna etmesiyle başlar; fakat ailelerine ve yurtlarına çok düşkün olan Korkmaz çifti daha İstanbul'dayken bir pişmanlık yaşar. Köylerinden ilk kez dışarı çıkan bu çift için her yer gurbet ve yabancıydı. İşçi kurumundan kabul almak için yaşadıkları süreç de Selman ve Güldane'yi yıpratır. Kendilerinin işçi kurumuna gösterme hallerini Güldane, aygırın kendini beğendirmesine benzeterek gülünç bulur:

---

¹⁰⁵ Füzuran, *Evsahipleri* (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010), s. 27.

“Ben dayattım Frau Lemmer. Ahla vahla çürümeyelim Selman’ım, diye akıllar verdim... Gönülsüzken “peki gidelim Güldane” deyiverdi. Sabahın ıssızlığında bindik otobüse, uzun uzun yol gittik. Pişman oluverdimdi, yüreğimin başı dağlanırdı. Yoksulluktan kurtulmak ne de çetinmiş. İstanbul’a vardık... Aylarca didindik Bayan Friede, kendimizi kısırağa çekilecek aygır misali ele beğendirmeye çalıştık.” (BNÇ, 179).

Almanya’ya daha iyi bir hayat hayaliyle kaçak işçi olarak gelen Güldane ve Selman düzgün bir iş bulamaz. Selman geçici işlerde kaçak olarak çalışır. Yeterli miktarda para kazanamadıkları için de diğer göçmen aileler gibi kötü şartlardaki evlerde yaşamak zorunda kalırlar. Çocukları Kamber ve Adem Alman toplumuna ayak uyduramaz ve Alman arkadaşları tarafından dışlanırlar. İleriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere romanın en göze çarpan bölümlerinden biri Kamber’in Alman çocukları tarafından çok ağır şekilde dövülmesidir. Çocuğunu kanlar içinde gören Selman, Almanya’da insanlığın olmadığını ve bunun yerine köyüne dönüp fakirlik içinde yaşamayı yeğlediğini Frau Lemmer’e şöyle açıklar:

“Sevgili anacığım, buralardan gitmeli. Sen de bizimle gel. Yine yoksulluk olacak ama, ağaçlı, sulu, dağlı, tepeli yoksulluğun hayli daha mı çekilir bilmem, sinamalı. Sen de gel. Topraklara otur, çimenlere yürü, tarlaları dolaş ağaç altında gölgelen.” (BÇN, 143).

Büyük umutlarla çıkılan bu göç macerasında evdeki hesap çarşıya uymaz ve birçok zorlukla yüzleşilir; fakat Güldane’nin bu zorluklar karşısındaki sağlam duruşuyla Korkmaz ailesi ayakta durmayı başarır. Füzüzan, Güldane ile yoksulluk karşısında savaşılan güçlü bir kadının resmini çizerek kadının ailedeki önemli rolüne de dikkat eker.

4.3.1 Konut ve Dışlanma Sorunu

Atilla Dorsay festival için gittiği Berlin’den izlenimlerini aktarır:

“Onlara her yerde rastlıyorsunuz. Yalnız, dalgın, sorunlu bakışlarla yüklü yüzleriyle veya eğlenip gülen bir gençler grubu halinde yanı başınızdan geçip gidiyorlar. Kimileri 1960’larda bu “harikalar ülkesi”ne gelmiş ilk kuşaktan...kimileri ise (Berlin’de daha çok onlar var) ikinci, üçüncü dalgalarla bu kente yerleşen Türkler...”¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Gültekin Emre, haz., *Türk Edebiyatında Berlin* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), s. 204.

Dorsay'ın da yukarıda değindiği gibi Berlin Türkiyelilerle doludur ve bu yüzden halk arasında Berlin'in diğer adı "Küçük İstanbul"dur. Peki Türkler Berlin'e nasıl yerleşti ve ne gibi zorluklarla karşılaştı? Bu bölümde bu sorulara ilgili metinler üzerinden cevap bulmaya çalışılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin çok hasar görür ve birçok ev yerle bir olur. Savaştan kalan kullanılabilir evler Almanlara bile yetmez. Berlin'in yeniden inşası zaman aldığından ortaya bir konut sorunu çıkar. Berlin'e gelen göçmen Türk işçilerinin ailelerini de yanlarına almaya başladıklarında karşılarına çıkan problemlerin başında ev sorunu gelir. Yalnız işçilerin tek engeli ev sayısının azlığı değildir, Türklere karşı Almanların takındığı önyargılardır. Ayrıca bin bir güçlükte buldukları evler de yaşanabilir halde değildir. Bu evler genelde çok küçük ve evin içinde değil de dışarıda ortak kullanıma açık olan tuvaletleri olan evlerdir. Göçmen işçilerin çoğu Almanlar tarafından önyargıya maruz kaldıkları için ikinci sınıf insan olarak görülüp kötü mekanlarda yaşamaya zorlanırlar. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma Almanların terk ettiği binaların alt katları göçmenlere kiraya verilir. Füzuran, *Yeni Konuklar*'da Almanya'daki Türkiyeli ailelerle görüşüp röportajlar yapar. 12 yaşındaki göçmen Hülya Berlin'deki evleri hakkında şunları der:

“Bizim ev çok eski. İyi bir ev bulmamız çok zormuş. Gastarbeiter'lere ev vermiyor Almanlar. “Siz Auslander misiniz, o zaman ev vermeyiz size, evde oturmayı bilmezsiniz” diyorlar. Zengin Almanların oturmadığı, onların hizmetçiliğini yapabilecek Almanların oturduğu, yıkılacak evleri bize veriyorlar.”¹⁰⁷

Göçmen Hülya'nın dile getirdiği Türklerin Almanlar tarafından “öteki” olarak görülüp dışlanmalarını anlatan durumu *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde Alman Frau Lemmer'in gözünden görmek mümkündür: “Alt katlardaki göçmen işçiler giderek çoğalıyordu. “İki Rum, dört Türk aile, bir Yugoslav bekar işçi, üç Kuzey Afrikalı, bir de İtalyan ustabaşı. Onların katına yabancılar henüz çıkamamışlardı.” (BNÇ, 10) Frau Lemmer'in bakış açısından anlatılan bu durum göçmen ailelerin Almanlar gözünde ikinci sınıf vatandaş düzeyinde kaldıklarını ve bu yüzden binaların alt ve

---

¹⁰⁷ Füzuran, *Yeni Konuklar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 2012), s. 76

eski taraflarına yerleştirildikleri görülür. Yazar, kat szcgn niteleyen “onların” ve “alt” sıfatlarıyla ötekileştirmenin örneğini Yıldız ve Baykurt’un aksine satır aralarına gmmektedir.

Korkmaz ailesi de yukarıda bahsedilen zorluklarla yüzleşir. Güçlükle buldukları evleri çok küçük ve dört dairenin kullandığı ortak bir tuvalete sahiptir. Evin eşyaları derme atmadır. Korkmaz ailesini ziyarete gelen Frau Lemmer’in dikkatini üzerinde İsa ve Meryem resmi olan karyola çeker: “Göçmen işçi Selman atılan eskilerin özel toplama günlerinde binaların sokak kapısına bırakılanların arasından bulmuş olmalıydı bu karyolayı.” (BNÇ, 9) Göçmen Korkmaz ailesinin Frau Lemmer’in katına taşınmalarını anlatan kısım Lemmer’in göçmenlere karşı bakış açısını ya da önyargısını yansıtmaları açısından önemlidir. Frau Lemmer, Korkmaz ailesini yeni evlerine taşınırken görür ve korku içine girer:

“Bayan Elfriede onca şeyi grdgn belli etmemeye zen göstererek bu gülüşü yanıtız bırakmış, süt şişesini hızla alarak rtvermişti kapısını. Yüreği arpıyordu. Değişiklikler onu epeydir hasta ediyordu, hele böyle. İşte sonunda onların korunaklı katlarına da çıkmışlardı göçmenler.” (BNÇ,13).

Frau Lemmer, göçmenler yüzünden korku içindedir. Bu yle bir korkudur ki bedeninde çeşitli hastalıklara sebep olur. Lemmer’in göçmenlere karşı duyduğu önyargısı ve korkusu Korkmaz ailesiyle tanıştıķa ve yakınılařtıķa azalır ve sonunda yok olur; fakat bundan sonra da göçmenlerle ilişkisini onaylamayan Almanlardan ekinmeye başlar: “...öteki dairelerin Almanlarından birine rastlayıp, onun Türklere konuk gittiğini gördükleri andaki tutumlarına tanıklık etmemek için ardına bakmıyordu.” (BNÇ, 7) Frau Lemmer’in “teki” olarak grdğu göçmenlere karşı olumsuz tutumunun değişmesi kendi toplumu tarafından dışlanmasına ya da ötekileştirilmesine neden olur. Kısacası ‘biz’den olmayan ‘teki’dir ve dışlanmayı hak eder.

4.3.2 Dil Sorunu

Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde de bahsedildiği gibi Almancayı yeterli derecede bilmemek Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı sorunların başlarında gelir. Yaşanılan yerin hâkim dilini bilmemek dışlanma, iş bulamama ve adaptasyon gibi ciddi

problemlerle karşılaşmaya sebep olur. Çeşitli sebeplerden dolayı çoğu Türkiyeli göçmenin Almanca öğrenmemesi ve dile yeterli önemi göstermemesi Almanların Türkiyelilerle olan iletişimini kısıtlı hale getirir. Almanya'ya göç eden işçi Türkiyeli aileler Almancayı bilmediklerinden sosyal hayatta kendilerini Almanlardan uzak tutarlar. Kendi içlerinde kapalı bir toplum yaratırlar. Birbirleriyle devamlı Türkçe konuştuklarından Almanca öğrenemezler. Bu durumun metne yansıdığı görülür. Frau Lemmer, Güldane ve Selman'ın kendisini anlayacak seviyede Almanca bilgisinin olmadığını düşünerek çocuklardan tercüme için yardım ister:

“Frau Lemmer onlara ilk geldiği sıralarda dayanamayıp Meryem'le çocuk İsa öyküsünü anlatmış, hatta karı-kocanın Almancalarının yetersizliğinden kuşkulanarak Grundschule'ye giden Kamber'i çağırıp sözlerini çocuğa yineletmişti.” (BNÇ, 9).

Füruzan, Selman karakteri üzerinden Almanca öğrenmekte direnen göçmenlerin bir genellemesini çizmektedir. “Biz bu gurbete dilimizi, gönlümüzü de mi kurutmaya geldik.” (BNÇ, 113) diyen Selman, belki de milliyetçilik duygularından ötürü Almanca öğrenmeyi istemez. Selman'ın anadilinde konuşmayı sürdürmek istemesi kimliğini korumaya çalıştığı ve de özlediği vatanının hasretini dilini konuşarak giderdiği de düşünülebilir. Selman Almancayı bilmediğinden Almancaya ihtiyaç duyduğunda Güldane'den tercümanlık yapmasını ister. Güldane, Selman gibi değildir Almancayı öğrenmeye gayret eder.¹⁰⁸ Güldane, Selman'ın Almanca öğrenme karşısındaki direnişini Frau Lemmer'e tatlı bir yakınma içinde söyler: “Ah Frau Lemmer, Selman kuşbaz böyledir. Alışacaksınız. Masalı kurar, sözü yayar. Anadilinin ötesine kapamıştır kendini. Hiç de niyeti yok bellemeye. (BNÇ, 108) Selman, yukarıda da değinildiği gibi aslında birçok Almanya'daki göçmen Türk işçisinin temsilidir. Anadili göçmenin vatanıdır ve sığındığı limanıdır. Füruzan, bunu Selman'ı devamlı kendi şivesiyle Türkçe konuşturarak okuyucuya aktarır.

Dil sorunuyla sadece işçi anne babalar değil çocukları da karşılaşır. Göçmen Türk çocuklarının evlerinde devamlı Türkçe konuşulması diğer yandan da okullarda derslerin Almanca okutulması çocukların her iki dile özellikle Türkçeye tam

---

¹⁰⁸ Füruzan, kadın bakış açısıyla yazan yazarlarımızdandır. *Berlin'in Nar Çiçeği* de bir erkeğin bakış açısından değil bir kadının dünyasından okuyucuya verilir. Sivas'tan Almanya'ya eşini göçe ikna eden kadın karakter Güldane de dil bilen, çalışan ve güçlü bir kadın olarak karakterize edilir. Bu romanda da Füruzan'ın kadın hassasiyeti gösterdiği söylenebilir.

manasıyla vakıf olamamalarına yol açar. Çocukların yaşadığı arada kalmışlık hali dillerine de yansır ve günlük yaşamlarında Almanca Türkçe karışık cümleler kurmalarına sebep olur. Kamber ve Adem de Almanca'yı Türkçe, Türkçeyi de Almanca kelimeler kullanarak karışık bir şekilde konuşur. Adem annesine şöyle der: “Ben görmedim Mutti. Ich verstehe nicht.” (BNÇ, 156). Görüldüğü gibi Adem Türkçe başladığı konuşmasını Almanca bitirir ve ortaya melez bir dil anlayışı çıkmış olur. Bu durum kültürel açıdan olumsuz bir sonuç değildir; çünkü dil kültürün bir parçası olarak ele alınırsa melez bir kültürün tohumlarının atılmış olduğu görülecektir.

4.3.3. Bir Alman Bakış Açısıyla Göçmen Türk İşçiler ve Kültür Sorunu

Füruzan, eserlerinden olaylardan çok durum ya da durumları anlatmayı benimsemektedir. *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde de Frau Lemmer'i bir kamera gibi kullanır ve onun merceğinden süzülenleri verir okuyucuya. Lemmer, çok iyi bir gözlemcidir ve etrafında olup bitenleri bir nevi filme çeker. Bunda yaşlı olmasının ve hareket kabiliyetinin kısıtlı olmasının da payı vardır. Lemmer, ses ve gürültüden hoşlanmaz. Oysa ki etrafındaki göçmen işçiler genelde Akdeniz kültürünün sesli ve heyecanlı kültürlerini taşır. Todorov'un de bahsettiği gibi kişi “öteki”ni kendi üzerinden yaratır. Almanlara göre kendi kültüründe olmayanlar farklılık olarak değil görgüsüzlük olarak görülür: “Bu yeni yabancıların tükenmez canlılıkları, kazandıklarını harcaşılarındaki çocukça savrulmuşluk, tam bir görgüsüzlük örneğiydi, evin ülkenin yerlilerine göre.” (BNÇ, 11) Lemmer'in gözünden göçmen işçilerin maddi savurganlığı da kaçmaz; çünkü Almanlar tutumluluklarıyla bilinirler. Bunda İkinci Dünya Savaşı gibi zor ve sıkıntılı bir süreci geçirmeleri etkili olmuştur. Binanın işleriyle ilgilenen ve romanda “hausmeister” olarak geçen Nazi hayranı yabancı düşmanı bina yöneticisi Hausmeister Maximilien Ranke, aykırı bulduğu göçmenlerin bu savurganlığı hakkında onları aşağılar şekilde yorum yapar: “Parayı tanımıyor bu güneyliler. Bir Junker rahatlığıyla harcıyorlar. Gülünç küçük adamlar bunlar.” (BNÇ, 11). Almanların gözünde göçmenler bir uzaylı gibiydiler ve istenmeyen kişilerdi. Bu yüzden Almanlar ellerine geçen ilk fırsatta göçmenleri polise şikâyet ederler:

“Bu helaları üstelik yabancıların çoğunun kullanmayarak, özellikle geceleri zorlandıklarında pencerelerden avluya çıış ettiklerini söylüyordu Herr Ranke. Bu durumlarda kapıcı polise başvurup olayı saptatmış, gereken cezayı da ödetmişti onlara.” (BÇN, 14).

Frau Lemmer, iyimser, kalbi sevgi dolu ve savaş karşıtı bir kadındır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hitler sempatizanlığı ve Yahudi düşmanlığı Almanlar arasında yaygınken o Yahudilerin özellikle Yahudi çocuklarının suçsuz olduğuna inanmış ve yapılan katliamı onaylamamıştır. Savaş yıllarında çalıştığı fırının sahibi kadınla tartışırken bu düşüncelerini ifade eder:

“Nasıl söylenebilir, Frau Gnaedige, bir insanı salt Yahudi diye böyle aşağılanmaya layık görmek olur mu? Olmaz, olmamıştır da... Bütün bu eziyetler yapılmamalı bu insanlara diyorum. Anlayamıyorum, kesinlikle olmamalı.” (BNÇ, 42).

Bir yandan da Lemmer’in sevgi dolu kalbi rasyonalist ve yabancı düşmanı Herr Ranke’nin konuşmalarından etkilenir. Herr Ranke’nin göçmenler hakkında kötüleyici haberler vermesi sonrasında Lemmer, göçmenlere ve etrafında olup bitenlere daha ayrıntılı dikkat etmeye başlar:

“Pistiler yabancılar. Konuşmaları bağırıyaya denkti. Şaşılacak kadar çocukları vardı. Kadınları erkeklerden kaçıyor. Bir de tüm bu davranışlarının çevrelerinde nasıl değerlendirileceğini düşünmeden Almanlara yaranmaya, sevimli olmaya kalkıyorlar.” (BNÇ, 67).

Yalnız yaşayan Alman Lemmer’in yetişkin bir kızı bir de oğlu vardır. Evli olan ve Batı Berlin’de yaşayan kızı Gudrun senede bir annesini ziyarete gelir, arar veya ona yılda birkaç tebrik kartı gönderir. Gudrun’un eşi Otto Steinbach da Gudrun gibi zenginlik ve üstünlük peşindedir. Lemmer’in binasında bulunan göçmen işçilere “Bizim yeni Yahudilerimizden burada çokça var” (BNÇ, 53) diye bahseder. Lemmer’in oğlu Johannes ise çalışmak için Amerika’ya gider ve annesiyle iletişimini koparır.

Alman kültürü bireyin özgürlüğüne önem verir ve bu yüzden gerek sosyal yaşantı sistemiyle ve gerekse eğitim sistemiyle on sekiz yaşından itibaren bireyin kendi ayakları üzerinde durmasını destekler. Bireyin özgürlüğü ön planda olduğundan da

aile bağıları Türklerde olduğu kadar sıkı değildir. Frau Lemmer, her ne kadar bu kültürden olsa da yalnızlık için acıtır. Gudrun'un kendisini huzurevine yerleştirme teklifine çok üzülür: Kızı evlenirken Frau Lemmer'e "Acaba bir huzurevinde yaşamak ister mi?" sorusunu yönelttiğinde, yüzü yıllar önceki, Johannes'in gidişini onlara açıkladığı günkü yüzüydü. Frau Lemmer bu huzurevi önerisiyle korkudan donakalmıştı." (BNÇ, 19). Diğer taraftan Selman ve Güldane'nin büyüklerinin yanlarında olmaması onların duyduğu en büyük eksiklerdendir; çünkü geleneksel Türk aile yapısında büyüklere hürmet ve birliktelik kavramları önemli yer tutar. Korkmaz ailesi yaşadıkları bu boşluğu Frau Lemmer'le ya da Selman'ın koyduğu isimle Feride Nine ile karşılar. Feride Nine'nin Korkmaz ailesine katılımı, onun için özlemine duyduğu köydeki genç kızlık zamanlarındaki huzura bir dönüş olur. Füzûzan, zorlu savaş yıllarında bin bir zahmetle çalışıp çocuklarına bakan ve devamlı fedakârlık yapan bir annenin çocukları tarafından uğradığı vefasızlığı Almanlar tarafından dışlanan göçmen Türk işçi ailesinin merhametiyle birleştirip telafi etmektedir.

Türk kültürünün temel yapı taşlarının arasında aile büyüklerine saygılı olma olduğu gibi yardımseverlik ve de misafirperverlik de vardır. Bilinen bir gerçektir ki genelde Türk insanı, etrafında yardıma ihtiyaç duyan biri varsa yardıma muhtaç kişi tanıdık olsun ya da olmasın çekinmeden hemen yardımcı olmaya çalışır. Bu yardımseverlik anlayışı Korkmaz ailesi ile Frau Lemmer'in hayatlarını birleştirir. Lemmer bir gün eve gelir ve tek dostu kuşu Sarah'ın hareketsizce kafesinde yattığını görür. En sevdiği varlığını bu halde görünce etraftan yardım istemek için kafesi de alıp binanın kat sahanlığına çıkar. Yanından Alman çiftler sadece ona selam vererek geçer gider. Frau Lemmer'in bu üzgün ve telaşlı halini gören Selman ise hemen yaşlı kadınının yanına gidip: "Neyin var madam? Neyin var ki böyle durup durursun bir başına. De bana anacığım hele." (BNÇ, 69) diyerek ona yardımcı olmaya çalışır. Lemmer, korktuğu yabancılardan ummadı şekilde sıcak bir yardım eli görünce dayanamayıp ağlar. Güldane ve Selman onu kucaklayıp evlerine götürür. Selman, Sivas'ta kuşbaz lakabıyla bilindiğinden Sarah'ın hastalığını kısa sürede iyileştirir. İyi kalpli Lemmer, hayattaki tek yakın dostunu yeniden hayata döndüren bu göçmen aileye minnet duyar. Onlarla yakın arkadaşlığa başlamasıyla hayatında yeni bir devre açılır: "Yıllarla neredeyse koruyucu bir kalkan gibi belendiği o sessizliğin,

hüznün, tekdüze günlerin kabuklandığı duyarlılığı, çözülüyor, ıpıldıyordu.” (BNÇ, 71).

Göçmen Türkiyeli ailelerin Almanlar tarafından dışlanması ve gettolara itilmesi göçmen Türklerin kendi içlerinde yaşamlarını sürdürmelerine neden olur. Aksi halde bir Alman’la problem yaşadıklarında Almancayı iyi bilmediklerinden kendilerini ifade edemeyecekler ve zaten istenilmedikleri yerde kolayca suçlu haline geleceklerdir. Frau Lemmer’in hayranlık duyduğu komşusu Christian Haabe göçmenlerin Alman toplumundaki korku dolu durumlarını özetler:

“Bir de işçiliğe çağırdığımız yabancılar. Onlar her iyi gitmeyen toplumsal olayın odağında tuttuğumuz yeni suçlular. Hiçbir şey için şikâyete kalkışamazlar bu yüzden. Ellerinden geldiğince göze çarpmadan yaşamayı amaçlıyorlar.” (BNÇ, 88).

Göçmen Türkiyeli işçi aileleri dil bilmeme, kültüre yabancı ve azınlık olma gibi yaşadıkları eksikliklerden ötürü kendilerini Almanlar karşısında aşağıda ve ezilmiş hisseder. Öyle ki bir Almanla dost olmak onlar için sosyal yaşamda övünülecek gurur duyulacak bir olay haline gelir. Bu durum *Koca Ren*’de Oma Gerda’nın Adem’in arkadaşı olup ailede büyük sevinç yaratmasıyla da görülmüştü. Sarıkaya ailesi için Alman bir tanıdığı olması gurur kaynağı olur. Yine aynı şekilde Frau Lemmer’in de konuk işçi Korkmaz ailesinin evlerine gelmesi özellikle çocuklarda büyük bir mutluluk uyandırır. Bu sevinci Selman, Frau Lemmer’e çocukların mutluluğu üzerinden anlatır:

“Madam, senin kanaryan üşütmüş, kanarya kuşun. Onu biz bir iyi ederiz ki, sen bile yeni aldın sanırsın. Fukara canını üzme bak Kamber’le Adem nasıl sevinmekte. Siftah bir Alman konuğumuz var diyedir sevinçleri.” (BNÇ, 69).

Füruzan, Almanya’ya giden köy insanı bir başka halkın içinde yabancı bir madde olduğundan kendi benliğini koruyabilmek için direnç gösterir¹⁰⁹ der. Göçmen Türk işçi ailelerinin Almanya’ya tam olarak uyum sağlayamamalarının nedenlerinden biri de belki Türk kültürüne çok bağlı olmaları ve gittikleri yerlerde bunu devam ettirmeye çalışmalarıdır. Gidilen yerde kültürün devamı o yerdeki hâkim kültürle

---

¹⁰⁹ Füruzan, *Evsahipleri*, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010), s. 26.

çakışıyorsa bu da uyum sürecinin uzamasına, kültür çatışmasına ve bunun neticesinde dışlanmaya da sebep olur. Korkmaz ailesi de Almanya’da beş yıldan fazla süredir yaşamalarına rağmen Türk kültür, örf ve adetlerine bağlı kalır. Dönemin Türkiye’inde evlerde yaygın olan hayvan desenli duvar ve yatak örtülerinden Korkmaz ailesinin Berlin’deki evinde de rastlanır: “Büyük bir odada, renkli orman, hayvan resimleriyle dolu bir örtüyle kaplanmış yatakla sedir arası bir yerde oturur bulmuştu kendini Frau Lemmer.” (BNÇ, 69). Türk misafirperverliğini Frau Lemmer’e tüm içtenlikleriyle gösteren aile çay ikramını da yere koydukları bakır siniyle yapar. Yine Türk kültüründe olan yerde yemek alışkanlığının devam ettirildiği görülür. Ayrıca Selman, Batı kültüründen etkilenmeyip aşık kültür geleneğini sazını çalarak ve türküler söyleyerek Almanya’da devam ettirir. Selman, sedire oturup sazını çalarak Frau Lemmer’e de memleketinden türküler söyler. Frau Lemmer, Türk müziğini hem çok beğenir hem de çok şaşırır; çünkü ona Almanların her şeyde üstün bir kültür olduğu öğretildiği gibi müzikte de Almanların üstün olduğu öğretilmiştir: “Müziği sanki yalnız biz biliyormuşuz gibi düşünmüştük. Siz yabancılar için bu fikirleri nereden edindik?” (BNÇ, 156). Bu alıntıdan da görüleceği gibi Türklere karşı çok büyük bir önyargı vardır. Bununla birlikte Türk kültürünün devamı Frau Lemmer için çatışma oluşturacak bir durum değildir; çünkü Lemmer şehirde değil köyde büyümüştür ve köy hayatı özlemi içindedir.

Alman kültürü ve yasalarına alışık olmayan göçmen Türk aileleri çoğu zaman bu hususta zorluklarla karşılaşır. Alışık oldukları kültür, sıcakkanlılığı ve yardımseverliği içerirken Alman kültürünün ve yasalarının katılığı ve mesafeliliği karşısında bocalama yaşarlar. Yasalara uymak zorundadırlar; çünkü ülkenin vatandaşı değil yabancısıdır ve ceza alıp sınır dışı edilebilirler. Selman ve Güldane, Frau Lemmer’i elinde bir kafesle telaşlı halde gördüklerinde onu evlerine götürürler ve ona kuşu Sarah’ı iyileştirme sözü verirler. Bu olayla Frau Lemmer, Korkmaz ailesine ilk ziyaretini yapmış olur. Sonrasında Selman kuşu Lemmer’e iyileştirmiş olarak teslim eder ve bir daha Korkmaz ailesi Lemmer’in kapısını çalmaz. Frau Lemmer, teşekkür mahiyetinde bir pasta hazırlar ve onlara gider ve neden kendisini ziyarete gelmediklerini sorar. Onlar da rahatsızlık vermek istemediklerini ifade ederler; fakat bunun altında oranın yabancısı-azınlığı olmaları yatar. Her ne kadar Lemmer’e yardım etmiş olsalar da onlar göçmendiler ve kötü bir durumda başlarına

gelirse ilk onlar suçlanıp ceza yiyeceklerdi. Buna benzer bir durumu Frau Lemmer hastalandığında da yaşarlar. Lemmer, hastalanır ve günlerce evinden çıkamaz. Selman ve Güldane de onu çok merak eder ama evine gitmeye cesaret edemezler. Çekincelerini yenip Lemmer’i ziyaret ettiklerinde ise onu feci halde hastalanmış olarak bulurlar. Güldane, bir Alman’ın evinde bulunmalarından ve başlarına bela geleceğinden korkmaya başlar:

“Kötü bu Selman. Hasta, yalnız. Biz onun da buranın da yabancısıyız. İyileştirmeye çabalasak, daha kötülerse, bizi suçlu tutar bunlar. Burada töre şudur: kan döken yaralı bulsan sokakta, gidip hemen polisi çağıracaksın. Ellemek zinhar yasaktır. Diyelim yaptın, sorumluluğunu sana yazarlar.” (BNÇ, 141).

Frau Lemmer, Korkmaz ailesinin yardımlarından sonra düşünmeye başlar. O da aslında bir nevi göçmen ailelerinin kendi kültürleri ve Alman kültürü arasında yaşadığı ikilemeyle karşılaşır. Kendine çeşitli sorular sorar ve bir hesaplaşma içine girer. Göçmen Korkmaz ailesine güvendiğine inanamaz. Almanlar her şeye mesafeli yaklaşırken göçmen Türk ailesi düşünmeden yaşlı kadına yardım etmeyi kendilerine bir borç bilirler; çünkü bu kültürlerinin bir parçasıdır. Kültüründe aşına olmadığı bu karşılıksız yardımseverlik için yaşlı kadın, çıkar için onunla ilişki kurduklarını düşünür. Bu bize böyle öğretildi diye aklından geçirir:

“Seni ihtiyar yurduna koymaları belki en yerinde karar olacaktı. Kimin eline geçsen orada kalıyorsun. Durum açıkça gösteriyor bunu. Hiç tanımadığın üstelik bize benzemeyen aşağılanan bu yabancı insanlarla yiyip içip saatler boyu oturuyorsun. Küçük kızlarını bağrına basmakla yetinmeyip, kendi çocuğunu kucaklarca esrikleşip duruyorsun. Bunlar doğal değil yaşlı kadın... Uzun yıllardır öğretilmeye çalışılan gerçeği nasıl gözardı edebilirsin. Bir istekleri yoksa niçin yakınlık duysunlar? Verene vereceksin ki, ilişkilerde denklik sağlansın.” (BNÇ, 114-115).

Federal Almanya’da yapılan bir araştırmada çocuklara “konuk işçiler hakkındaki düşünceleri sorulur. Öğrencilerden biri konuk işçiler hakkında şunları der:

“Bizde çoğu kimse konuk işçileri toplumdışı yaratıklar ve ahlak bozucular olarak görürler. Konul işçilere daha çok yol yapımı işlerinde, çöp taşıma işlerinde rastlanır. Bunlar öteki insanların yapmak istemedikleri bazı işlerdir. Mesleklerinde de pek yükselemezler. Konuk işçilerin nankör insan olduklarını söylüyorlar. Karılarını ve çocuklarını getirip bizim devletten çocuk parası alıyorlar.”¹¹⁰

---

¹¹⁰ Füzünan, *Yeni Konuklar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), s.116.

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi küçük yaşlardaki bir Alman çocuğu etrafından duyarak ya da gördüğü şeylerden yola çıkarak kafasında bir “öteki” oluşturur ve bu “öteki” onun sevmediği ve kendini uzak tuttuğu bir canavar haline gelir. Küçük yaşta kodlanan bu bilgi ileride ırkçılığa ve çatışmaya neden olur. Göçmenler de bu tarz davranışlarına karşı kendi kimliklerini koruma savunma mekanizması içine girer. Bu sebeple ortaya çokkültürlülük yerine kutuplaşmayla birlikte çatışmanın çıktığı görülür.

4.3.4. Nar Çiçeği ve Hayata Yeniden Dönüş

Frau Lemmer, Korkmaz ailesinin evine ilk kez gittiğinde Güldane'nin kucağında bebekleri Ümmühan'ı görür. Güldane de sevsin diye Ümmühan bebeği Lemmer'in kucağına bırakır. Lemmer, bebeği kucağına almasıyla ve bebeğin masum canlılığıyla yeniden hayat bulur. Ümmühan'ın beyaz teni, yanaklarının pembeliği ve gözlerinin güzelliği Frau Lemmer'i adeta büyüler. Kendini köyündeki haliyle cennette gibi hissedip genç kızlık haline döner. Bebeğin çok güzel olması onda sanki kendisini bebekte bulmuş hissini uyandırır. Ümmühan bebeğin efsanevi güzelliği romanda şöyle dile getirilir:

“Yüzün tümü bir çift gözden oluşuyordu sanki. Kirpiklerin kara uzun sıklığının çevrelediği göz aklarının süt mavisi duruluğunda odaklar kocamandı. Kara çakıntıların arasız keşiştiği parlaklık, taze tenin saydam pembeliğini artırıyordu. Küçük ağızla burun arası süt emme çabasıyla terlemiş, yanakları gülüşü anımsatan bir çekişle çukurlaşıyordu. İpekle dokunmuş, ayalarla renklerin oynadığı bir düş güzelliğindeydi bebek.” (BÇN, 83).

Frau Lemmer, gençliğinde çok güzel bir kadındır ve şehir hayatından çok köy hayatını sever; çünkü onun için şehir ya da Berlin sıkıntı, yokluk ve savaş demektir. Bu neden dolayı hep geçmişe, köydeki yaşamına özlemle yaşar. Selman Ümmühan'ın Berlin'in gri rengine nar çiçeği gibi doğduğunu anlatır:

“Bu sübyansa burada doğdu. Sizin gibi Berlinli. Fabrikaydı, evlerdi, yollardı, trenlerdi, bu onmaz kara rengin, boz rengin ortasına, nar çiçeği benzeri açtı. Büyüyüp sürüyor... Nar cennet meyvesidir... Eskiden yazılmış kitapların anlattığı menkıbeler, insan masalları, Adem donu giyip de söze geçen görünen elsiz, dilsiz hayvanat, her derdin devası nardır, diye söylenir.” (BNÇ, 95).

Nar çiçeği hakkında gerek renginin canlılığı ve güzelliği gerekse de sağlık açısından faydalarının çok olması açısından birçok efsane anlatılmaktadır. Bunlardan biri de Hint efsanesidir. Anlatıya göre Cihangir Hanlığının genç Prensi Salim Şah, Anarkali adındaki güzel rakkaseye âşık olur ve onunla evlenmek ister; fakat kast kurallarına göre bir prensin kendi sınıfından olmayan biriyle evlenmesi yasaktır. Prens Salim Şah'ın rakkase Anarkali'ye olan aşkı iyice büyür ve dilden dile dolaşır. Prens babası Akbar Han da bu aşkı öğrenir ve onları ayırmaya çalışır. Akbar Han, bu iki sevdalıyı ayıramayacağını anlayınca da şehrin ortasına penceresiz ve duvarlarla çevrili bir oda yaptırıp Anarkali'yi içine hapseder. Anarkali bir nevi ölüme terk edilir. Rakkase Anarkali'nin arkasından hem Prens hem de halkı günlerce ağlar ama Salim Şah'ın babası onu oradan çıkartmaz. Prens her gün duvarın önünde bekler. Mevsimler geçer ve bahar gelir. Doğanın canlanmasıyla örülen duvarda da bir kıpırtı başlar. Anarkali'nin girdiği kapıdan zarif bir dal dışarıya doğru filizlenir. Bunu duyan halk tekrar duvarın önünde toplanmaya başlar. Gün geçtikçe tomurcuk dolu dallar duvarın her yerine yayılır ve bir sabah duvarın her yanı nar çiçekleriyle dolar. Çiçekler Anarkali gibi çok güzellerdir. Sanki Anarkali'nin güzelliği çiçeklere geçmiştir. Mevsimler boyu orada sabırla aşkını bekleyen Prens, nar çiçeklerinin ihtişamı ve güzelliği karşısında huzur içinde ölür. Ve hikâyeden ötürüdür ki nar çiçeklerine Anarkali ismi verilir.¹¹¹

Yukarıda efsanelerinden biri anlatıldığı gibi nar çiçeği üzerine anlatılar çok fazladır. Bu anlatılar her ne kadar yer, kişi ya da zaman açısından farklılıklar gösterse de anlatıların ortak noktası nar çiçeğinin ikinci bir hayatı, yenilenmeyi, tazelenmeyi ve de umudu temsil etmesidir. *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde de Korkmaz ailesi ve özellikle Ümmühan bebek, Frau Lemmer için yenilenme, yeni bir hayatı ve hayatta kalma umudunu temsil eder.

4.3.5. Türkiyeli Göçmen Kadın ve Çocukların Yeni Durum ve Sorunları

Sivas'tan Almanya'ya göç eden Korkmaz ailesi geleneksel Türk ailesinin izlerini taşımaktadır. Köylerindeyken sadece Selman bir işte çalışıp evde çocuklara Güldane bakıyorken Almanya'da bu durum değişir. Hayat şartlarının zorluğu, ev giderlerinin

---

¹¹¹Emre Sarı *Türk Sanat Müziği Şarkı Hikayeleri* (Antalya: Nokta Yayınları, 2016), s.48-49.

fazlalığı ve Selman'ın kaçak olduğundan dolayı az parayla geçici işlerde çalışması sebebiyle Güldane de Almanya'da iş hayatına girer. Böylece kadının geleneksel rolünde değişimler yaşanır. Şunu da belirtmek gerekir ki Füzuan, Yıldız ve Baykurt Türk işçilerinin işyerlerinde karşılaştıkları sorunlara değinmemiştir. Hatta Güldane ve Selman'ın nerede çalıştığı hakkında bilgi yok gibidir. Füzuan daha çok Frau Lemmer'in bakış açısından göçmenleri anlatır. Bunun sebebi olarak Yıldız ve Baykurt'un Almanya'da bizzat işçi olarak çalışmış olmalarına karşın Füzuan'ın göçmenlerin iş ortamlarına sadece dışarıdan gözlem yoluyla şahit olması görülebilir.

Güldane çalıştığından ve eve kapalı olmadığından Almancasını geliştirir. Hatta çoğu yerde Selman'a tercümanlığı o yapar. Almanya'da göçmen kadının iş hayatına girmesi ile aile içindeki konuşma özgürlüğünün ve aile içindeki rolünün değiştiği görülür. *Yeni Konuklar*'da 14 yaşındaki Bafıralı Ali D. İle yapılan röportajda Ali annesinin dışarıda çalışmasını istemediğini bunun nedenini de “çünkü annem buraya geldiğimizden beri babama diklenir oldu”¹¹² olarak açıklar. Karadeniz kadını olarak Ali'nin annesi eğer Samsun'da olsaydı muhtemelen sosyal ortamın dayattıklarından dolayı kendi hakkını eşine karşı koruyamayacaktı. Berlin'deki bir diğır göçmen ailenin 15 yaşındaki kızı Seyhan da kadınların çalışma hayatına girmesiyle boşanmaların arttığını: “Kadınlar çalışıp para kazanınca Alman kadınlarının serbestliğini görünce böyle şeylere heves ediyorlarmış”¹¹³ olarak dile getirir. Almanya'daki yaşam anlayışının Türkiyeli göçmen kadınları etkilediği görülür. Diğır yandan kadının iş hayatına girmesi beraberinde de çocukların anneden uzak kalmasına neden olur. Oğulları Kamber ve Adem, bebekleri Ümmühan anne ve babaları isteyken evde yalnız kalırlar. Ümmühan'a ağabeyleri göz kulak olurlar. Çoğunlukla da iyi bakamadıkları için Ümmühan aç kalır ve ağlar: “İyi tez döndük Selman, acıkmış. Biz yok iken uyanaydı geçenki gibi ağlayacaktı yavrucak.” (BNÇ, 71).

---

¹¹² Füzuan, *Yeni Konuklar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), s.87.

¹¹³ a.g.e. s.91.

Göç eden erkek işçinin ardından eşi ve çocuklarının Almanya'ya geldiği durumlar yaşandığı gibi gelmediği durumlar da çokça görülmektedir. Göç sonrası geride kalan kadının aile içindeki rolü ve sorumlulukları da değişmektedir. Türkiye'den Almanya'ya göç sırasında Almanya'ya gitmeyen ya da gidemeyen kadın eşler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları kadının aile içindeki rolünün değiştiğini söylemektedir:

“Göç sonrası sorumluluğu artan kadın, eşinin geride bıraktığı otoriteyi doldurmak adına birçok işin görülmesinde aktif rol almıştır. Çocuklarının üzerinde söz sahibi olmaktan, elde edilen gelirin harcanmasına kadar değişik alanlarda sorumluluk üstlenen kadın yeni bir statü tabanında kendini bulmaktadır. Göç sürecinde kadın görünürde bir özgürleşme alanına girse de başka kısıtlamaların kuşatması altında sınırlandırılmaktadır.”¹¹⁴

Almanya'da geçim sıkıntısı çekildiğinden ve bir an önce para biriktirip memlekete dönmek istenildiğinden göçmen kadınlar çalışmaya genelde de temizlik işlerine gitmeye başlarlar. Evde annenin ve babanın yokluğunda çocuklara ebeveynlik yapmak yukarıdaki örnekte Ümmühan bebeğin ağabeyleri Kamber ve Hasan'a bırakılması gibi ailenin büyük çocuklarına özellikle kız çocuklarına devredilir. Füzün'ın Berlin'deki Türkiyeli göçmen çocuklarda yaptığı birçok röportajda kız çocuklarının ev işlerini yapmaya ve çocuklara bakmaya zorlandığına şahit olunur. Türkiye'de doğan 13 yaşındaki Sema Almanya'daki günlük rutinini şöyle anlatır:

“Okuldan döndüğümde kardeşlerimin işlerini yapıyorum. Evin işlerine yardım ediyorum. Kalan zamanımı derslerime ayırıyorum. Okul dönüşü 5-10 dakika gecikirsem annem bana çok kızar. Senin işin, hemen eve gelip çocuklara ve öteki şeylere bakmaktır, der.”¹¹⁵

Kamber ve Adem Ümmühan bebek gibi Almanya'da doğmamıştır. Bu yüzden de hem köylerine özlem duyarlar hem de Almanya'ya uyum problemleri yaşarlar. Aslında ne tam anlamıyla Almandırlar ne de Türktürler, iki kültür arasında sıkışıp kalmışlardır. Kamber ve Adem, genelde Türk çocuklarının olduğu ve başarı seviyesi düşük çocukların gittiği Grundschule okuluna gitmektedir. Çocuklar gerek okulda gerekse de sosyal yaşamlarında Türk oldukları için Alman çocukları tarafından

---

¹¹⁴ Fatma Fidan, Ahmet Fidicioğlu “Türkiye'den Almanya'ya Göç Sürecinde Geride Kalan Kadınlar: Almanyalı Beylerin Fedakâr Eşleri” *Yardım ve Dayanışma Dergisi* 2010, Cilt 1 sayı 1, s.30.

¹¹⁵ a.g.e. s.102.

dışlanırlar ve ayrımcılığa maruz kalırlar. Kamber kendisine yapılan ayrımcılığı şöyle dile getirir: “Yine Bescheinigung sordular... Bizi gözüne kestiren kimlik sormaya meraklı. Bıktım bu rezilliklerden bilin, bıktım. Sizin bir şey gördüğünüz yok. Ancak geld, geld, ekonomi. Bak çevrene mutti kör müsün?” (BNÇ, 156-157) Kamber daha on üçündedir ama kendisine yapılan çifte standardın farkındadır. Anne ve babası para kazanmak için çabalayıp durdukları için çocuklarıyla ilgilenemez ve çocukların sosyal yaşamda ne gibi sorunlarla karşılaştıklarının farkına varamaz. Kamber, Almanya’daki hayatın para kazanmaktan ibaret olmadığını anne ve babasına gösterir.

Göçmen işçi çocuklarının karşılaştıkları iki kültür arasında kalma durumu kimlik ve aidiyet sorunsalına neticesinde de iki kültürden nefret etmeye yol açmaktadır. Füzün, Adem ve Kamber üzerinden göçmenlerin yaşadıkları kimlik problemini ortaya serer. Kamber, Alman çocuklardan dayak yiyince annesi, Adem’den olan biteni açıklamasını ister; fakat Adem, ağabeyi tembihledi diye durumu anlatmaz. Bunun üzerine sinirlenen Selman kanlar içindeki Kamber’e vurur. Ağabeyine üzülen Adem düzgün olmayan Türkçesiyle korkuyla konuşmaya başlar:

“Beni vurmak yok. Scheisse Deutchen, scheise Türken... Ben sevmiyor ne Almanları ne Türkleri... Hepsi bok, büyükler de bok, çocuklar da bok, Türkler de bok Almanlar da bok. “Onu üç sanat okulu öğrencisi dövdü, diye birden konuşmuştu Adem. Heute Sonntag. Devrisi gün vorgestren bizi sokakta görüp arkamızdan scheisen Türken, Türken raus diye bağırılmışlardı. Bleiben Sie stehen, diye alay etmişlerdi... bok Türkler, amma rüzgâr estiriyorsunuz. Çekin arabanızı Almanya’dan. Gidin pis kokulu memleketinize.” (BNÇ, 157-160).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Alman çocukları günah keçisi olarak gördükleri göçmen çocuklarına ailelerinden/etraftan öğrendikleri kin ve nefreti saçarlar. Sözlü ve yazılı aşağılama biçimlerinden en eskisi olan “Juden Raus” (Yahudiler defolun) sloganı 1970’lerde “Auslander Raus” (Yabancılar defolun) olarak kullanılır ve günümüzde ise “Turken Raus’ halini alır.¹¹⁶ Kamber’e gösterilen ırkçı ve şiddet dolu davranış Korkmaz ailesiyle birlikte Frau Lemmer’i çok etkiler. Selman, Güldane’ye

---

¹¹⁶ Erdoğan Gedik, “Almanya’da “Öteki” Olmak ve “Öteki” Kalmak” *Folklor/Edebiyat*, Cilt:16 Sayı 62 (2010/2): 55.

Frau Lemmer'i de yanlarına alarak köylerine dönmeyi teklif eder; çünkü Selman'a göre insanlığın olmadığı yerde para kazanmanın önemi yoktur.

Göçmen Türk işçi ailelerinin çocukları ayrımcılığa maruz kalır, iyi yerlere gelmemeleri ve işçi kalmaları için meslek okullarına yönlendirilirler. Güldane, Kamber'in yüksek okul okumaya hevesli olduğunu düşünür ve bunu Kamber'in Alman Müdür'üne açıklar. Alman Müdür, Güldane'yi aşağılayarak oğlunun yüksek okul için yetersiz seviyede olduğunu söyler: “Ancak bir meslek okulunu başarır, ötekisine bilgileri yetmez,” dedi. Peki, gayretle çalışsa, isteklidir, sayın bay müdür,” deyip ricacı oldum. “Zordur” diye kesti attı. “Sizin çocuklarımız buralara uyamıyor bayan,” dedi. “Dilleri yeterli sayılmaz. Oğlunuz adına meslek okulu en yerinde seçimdir.” (BNÇ, 166) Kamber'in yaşadığı durumun aynısını *Koca Ren*'de Adem yaşar. Füzuran ve Baykurt göçmen Türk işçi çocuklarının eğitimde uğradıkları adaletsizliğe aynı şekilde dikkat çeker.

Füzuran, Almanya'da kaldığı süre zarfında konuk olarak nitelendirilen Türklerin 'evsahipleri' Almanlar tarafından istenilmediğini gözlemler ve bu durumu notlarına düşer:

“Şimdi artık “evsahipleri” konuklarını istemiyorlar. Başta sevimli olabilmek için “konuk işçi” adıyla tesmiye ettikleri bu kalabalığı reddeder olmanın yollarını arayarak, vize uygulamasına giriştiler ve 1981 yılına daha bir rahat soluk alarak girdi bu ev sahipleri. Geleneksel konuk ağırlama “adabına” zaten hiçbir haliyle yükümlü değildiler. Evlerinin en alt katını, güneş almaz sığınma yerlerini, ara sokakları, eğer para artırmak isterlerse beslenme konusunda kendilerince seçim yapabilecekleri bir ortamı sundukları bu tarihin garip konuklarına ve konuklarının bundan sonra yakınları sayıp çağırdıklarına da o yerleri bile sunamayacaklarını belirttiler.”¹¹⁷

Kısaca, Füzuran Almanların konuk olarak gördükleri göçmenlere bir 'evsahibi'ne yakışan davranışları göstermediğini, onları en kötü şartlarda yaşamak zorunda bıraktıklarını, maddi manevi öteki olarak görüp dışladıklarını ve kabul etmemenin sonucu olarak şiddet gösterdiklerini metinlerinde ifade etmeye çalışır.

---

¹¹⁷ Füzuran, *Evsahipleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), s.173.

4.4. GÖÇMEN İŞÇİ AİLELERİN ÇOCUKLARINA YARDIMCI KARAKTER OLARAK “OMA”LAR- NİNELER

Yüksek Fırımlar'da Gülten'e bakan Oma Gerda, *Koca Ren*'de Adem'le arkadaş olan Oma Johanna olduğu gibi *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde de Frau Lemmer ya da Selman'ın deyişiyle Feride Nine, Kamber, Adem ve Ümmühan'ın “oma”sı yani ninesi olur. Frau Lemmer, Güldane ve Selman isteyken çocuklara göz kulak olup bakımlarını üstlenir. Frau Lemmer geleneksel Alman yemeklerinden çocuklara sıklıkla yapar ve çocuklar bu yemekleri çok severler. Böylece çocukların Alman kültürüne aşinalıkları da artar. Frau Lemmer, çocuklara Almanca hikayeler anlatarak Almancalarının gelişmesine katkıda bulunur: “Ümmühan'ı oyalıyor, besliyor, bebeğin gereksindiği temizliğini yapıyor, kendisini saygıyla dinleyen çocuklara Almanca bir şeyler anlatıyordu.” (BNÇ, 182). Genel olarak denebilir ki “oma”lar Türk işçi çocuklarının Alman toplumuna ve kültürüne uyumuna ve dil gelişimlerine faydalı olmuşlardır. Bu kimsesiz ve göçmen ailelere yardımcı olan yaşlı Alman kadınlarının Alman ve Türk kültürü arasında bir barış elçisi rolü oynadığı söylenebilir.

Yeni Konuklar'da Füzuzan'ın 14 yaşındaki Sabahat'la yaptığı röportajda da “yaşlı kadın” olarak ifade edilen ‘oma’nın göçmen çocuklarının dil gelişimine katkı sağladığı açıkça görülmektedir. Ayrıca gerçek olayın metinle yakından ilişkisi gösteriyor ki Füzuzan'ın Berlin'deki araştırmalarının ve deneyimlerinin yazdıklarında büyük etkisi vardır:

“En küçük kardeşim 6 yaşında. O yalnız Almanca biliyor, evdeki ihtiyar kadın onunla Almanca konuşuyor. Kimsesi yok o kadının, oğulları büyük savaşta ölmüş. Almanları büyük dünya savaşında. Kardeşimi seviyor o kadın, “zaane”li pastalar veriyor. Kardeşim daha okula başlamadı. Onun Almancası çok iyi olacak. Bu iyi bir şeydir.”¹¹⁸

---

¹¹⁸ Füzuzan, *Yeni Konuklar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), s. 78.

SONUÇ

Edebiyat ve sosyoloji farklı disiplinler olmasına rağmen pek çok ortak noktaları bulunan bilim dallarıdır. Auguste Comte tarafından 19. yüzyılda temelleri atılan sosyoloji bilimi; toplumu, toplumsal olayları, ilişkileri, değişimi ve gelişimi inceler. Sosyolojiyle edebiyatın kesişmesi ise 20. yüzyılın başlarında Hippolyte Taine'nin *Historie de la Litterature* eserinde İngiliz Edebiyatı Tarihini sosyolojik açıdan incelemesiyle olur. Taine, edebiyat malzemesini incelerken böylece toplumu oluşturan unsurların bilgisine de ulaşır. Edebiyat ile sosyolojinin iş birliğiyle disiplinlerarası bir çalışma olarak ortaya çıkan edebiyat sosyolojisi toplumun yansıması sayılan edebi metinlerin anlamlandırılmasına katkı sağlar. Edebiyat malzemesi toplumu oluşturan öğeleri incelerken sosyolojiye kaynaklık eder. Edebi metinlerdeki gerçeklik her ne kadar kırılmış bir gerçeklik olsa da metnin gerçeklikle ilişkisi tamamen sıfırlanamaz.

Edebiyat sosyolojisinin bir araştırma alanı olarak Türkiye'de ele alınması ise 20. yüzyılın ortalarından sonradır. Bu metodun gelişmesiyle edebi metinleri farklı okuma, farklı yorumlama da gelişir. Çünkü edebiyat ve sosyoloji temel malzeme olarak toplumu ele alırlar. İşte toplumsal hayattaki değişimlerin, dönüşümlerin etkili, en yalın ifade bulduğu yer edebi metinler, dolayısıyla hikâyeler, romanlardır. Göç kavramı her ne kadar sosyolojiye ait gibi görünse de edebiyatın da içine girmiş, göçü konu alan pek çok eser kaleme alınmıştır. Özellikle Türkiye'de 1950'lerde başlayan köyden kente göç olgusu, aynı dönemde başta Orhan Kemal olmak üzere pek çok yazarın eserine malzeme olmuştur. Çünkü toplumsal hayatta yeni bir değişim ve yeni bir hayat ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise ülke içindeki köyden kente göç anlayışı, ülke sınırları dışına taşmış, başta Almanya olmak üzere işçi göçü şeklinde Avrupa'ya yönelmiştir. Türk edebiyatında da birçok yazar göç konusuna eğilmiş, hikâyelerine romanlarına bu yaşananları yansıtmaya çalışmışlardır. Bunların başında da Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Füzuran gelmektedir.

Bekir Yıldız'ın *Türkler Almanya'da* Fakir Baykurt'un *Yüksek Fırımlar, Koca Ren, Yarım Ekmek* ve Füzuran'ın *Berlin'in Nar Çiçeği* adlı romanlarında göçü ana

odağa alması bu bakımdan önemli örneklerdir. Yıldız ve Baykurt gibi göçü bizzat deneyimleyen yazarlarla gözlem yoluyla göçe ve sonuçlarına şahit olan Fûruzan'ın Türkiye'den Almanya'ya olan bu göçü nasıl ele aldığı bu çalışmada incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde göç kavramı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan farklı kavramların izahı yapılmıştır. Daha sonra göç etrafında şekillenen göç edebiyatının genel çerçevesi çizilmiştir.

Birinci bölümde, göçün kuramsal çerçevesi, özelde Almanya'ya göç ve Almanya'ya göçün yazına yansımaları ele alınmıştır. Göçün, birçok unsurun bir araya gelmesiyle oluşması ve sonuçlarının da yine birçok unsuru etkilemesi, geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan bu kavramı anlamlandırmak için ortaya birçok kuramın çıkmasına sebep olmuştur. Ravenstein'in 19. yüzyılda kaleme aldığı "Göç Yasaları" adlı çalışması göçün ilk kez bilimsel manada tartışılmasını sağlamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Ravenstein'in göç için ortaya koyduğu kesin hükümler sorgulanmaya başlar ve göçün farklı bileşenlerini daha iyi açıklamak için Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı, Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı, Yeni Ekonomi Kuramı, İkiye Bölünmüş (segmented) Emek Piyasası Kuramı, Dünya Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, Kurumsal Kuram ve Kümülatif Nedensellik Kuramı gibi ortaya birçok kuram çıkar. Bunlara ek olarak göçün gönüllü olarak yapılanı veya zorunlu olarak ortaya çıkması şeklinde sınıflandırıldığı da görülür.

Gönüllü göç, kişinin kendi iradesiyle meydana gelirken, zorunlu göçün belirli bir otoritenin baskısıyla ya da doğal afetlerin sebebiyet vermesiyle oluştuğu söylenebilir. Bu doğrultuda 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkesinde ortaya çıkan iş gücü eksikliğini kapatmak adına yapılan "İş Gücü Anlaşması"yla meydana gelen göçün gönüllü bir göç olarak gerçekleştiği sonucuna varılır; çünkü Türkiye'den işçiler kendi hür iradeleriyle Almanya'ya gidip para kazanmak ister.

Göçün edebi metinlere yansımalarıyla ortaya çıkan yazın alanına çeşitli adlandırmalar verilmeye başlanır. Bunlardan ilki İtalyan göçmen yazar olan Franco

Biondi'nin kullandığı “konuk işçi yazını” adlandırmasıdır. Bunun yanı sıra birçok literatürde “göçmen edebiyatı” adlandırılmasının kullanıldığına da rastlanır. Bu adlandırmalar verilirken ölçüt yazarın biyografisi olur. İlk göç dalgasıyla gelen işçilerin Almanya’da doğan çocuklarının yazmaya başlayarak eserler vermesiyle ortaya melez bir kültür çıkar. Bu da bu yazının yeniden adlandırılması ihtiyacını doğurur. Bu doğrultuda “kültürlerarası edebiyat” terimi ortaya çıkar. Günümüzde ise ortaya konulan eserler yazarın hayatı ve işlenen konular gibi çeşitli unsurlar hep birlikte değerlendirilerek “göç edebiyatı” adı altında toplanır. Bu doğrultuda Yıldız ve Baykurt’un eserlerine “konuk işçi” ve “göçmen” yazını başlıkları altında toplayabilirken Füzûzan’ın eserini toplanamaz; çünkü Yıldız ve Baykurt Almanya’ya göçmen işçi olarak giderken Füzûzan sadece gözlemci olarak gitmiştir. Bu bakımdan Füzûzan’ın eserlerini “göç edebiyatı” altında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Birinci bölümün sonunda kültür ve kimlik meseleleri ele alınmıştır. Kültür, genel manada bir topluma ait tüm inançların, gelenek göreneklerin, ritüellerin, araç ve gereçlerin toplamı olarak açıklanır; fakat günümüz kültür kavramını açıklarken küreselleşmenin etkisinin yadsınmaması gerekir. Küreselleşme sonucu sınır ve millilik kavramı zarar görür ve ortaya herkese ait melez bir kültür çıkar. Bu küreselleşmenin kültür üzerindeki olumlu çıktısıdır. Bir yandan da kültürün homojenleşmesi yani Batılı ya da Amerikan kültürünün yaygınlaşması ya da kültürlerin birbirlerine zıt hale gelmesi, diğer bir deyişle kutuplaşması mevzu bahis olabilir. Kutuplaşmış kültürlerin olduğu yerde ise kolayca ve sıkça çatışma meydana gelir.

Almanya’ya göç eden Türkiyelilerin yaşadığı en büyük problemlerden biri kendi kültürlerini sahiplenmeleri neticesinde meydana gelen yaşadıkları ötekileştirme ve dışlanmadır. Todorov, *The Conquest of America The Question of Other* adlı kitabında “öteki” kavramının insanın kendini keşfetmesiyle başladığını ve insanın kendinden başkasını bir “uzaylı” gibi yabancı olarak gördüğünü söyler. Todorov’un kitabında vurguladığı noktalardan biri de farklılıkların bir zenginlik olarak değil de, birbirine üstünlük olarak görülmesi sonucu ırkçılık ve terör gibi çeşitli sorunlara yol açacağıdır. Todorov’un teorisine ek olarak Durkheim’in “günah keçisi bulma” teorisi

de ele alınan metinlerde görülen toplumlar arasında yaşanan çatışmaları anlamlandırma konusunda yardımcı olan sosyolojik yaklaşımlardandır. Birinci bölümde anlatılan tüm bu kavramların ilgili bölümlerde metinlere nasıl kimlik sorunsalı olarak yansıdığı aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Bekir Yıldız’la beraber bu konuda kaleme aldığı *Türkler Almanya’da* romanı ele alınmıştır. Romanın baş karakterlerinden Yüce, eşi ve çocuklarını ardında bırakarak Almanya’ya işçi olarak çalışmaya gelmiştir. Romanda, Yüce’nin ya da yazarın kendi bakış açısıyla Almanya’daki göçmen Türkiyeli işçilerin sorunları dile getirilmiştir. Yıldız, 1962-64 seneleri arasında Almanya’nın Heidelberg şehrinde bir fabrikada çalışmıştır, romanda da aynı şekilde Yüce bu şehirde işçi olarak çalışır. Bu açıdan bu romanın biyografik roman olma özelliği de vardır. Yıldız’ın anlattığı dönem ilk göç dalgasının meydana geldiği zamandır. Bu dönemde göçmen işçiler “konuk” statüsünde görüldüğü için karşılaştıkları sorunlar yetkililer tarafından göz ardı edilir. Ayrıca göçmenler de kendilerini Almanya’da kalıcı olarak görmedikleri için Alman dil ve kültürüne uzak dururlar. Bunun sonucunda da Todorov’un teorisindeki gibi Türk ve Alman kültürü arasında çatışma çıkar. Almanlar kendileri gibi görmedikleri göçmenleri dışlarlar. Romanda Türkiyeli işçilerin vatanlarına duydukları özlem sıkça dile getirilirken dil bilmeme, konut bulamama, aile, beslenme, dışlanma, önyargı, iş ve cinsellikle ilgili problemlerin de göçmen işçiler arasında çokça rastlanılan sorunlar olduğu görülür. Yıldız, iki yıllık göç deneyiminden sonra Türkiye’ye gelince *Türkler Almanya’da* romanını yazar. Göçün yazar üzerinde üreticiliğine katkıda bulunması açısından önemi büyüktür. İlk göç dalgasıyla Almanya’ya işçi olarak giden Türkiyelilerin karşılaştıkları sorunları yalın ve gerçekçi bir dille aktarması açısından *Türkler Almanya’da* romanı Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Üçüncü bölümde Fakir Baykurt’un ‘Duisburg Üçlemesi’ olarak adlandırılan *Yüksek Fırınlar*, *Koca Ren* ve *Yarım Ekmek* adlı romanları incelenmiştir. Romanların üçü de mekân olarak Duisburg şehrinde geçer. Duisburg’un bulunduğu bölgede Türk göçmenleri nüfus olarak yoğunluktadır. *Yüksek Fırınlar*’da Türkiyeli göçmen işçilerin işle ilgili yaşadığı sorunlar, *Koca Ren*’de Almanya’daki eğitim sistemi ve

ötekileştirme yüzünden göçmen işçi çocuklarının okulda karşılaştıkları sorunlar ve *Yarım Ekmek*'te ise Almanya'da kalıcı olmanın kesinleşmesiyle göçmen işçilerin Almanya'da daha ayrıntılı hak arayışlarıyla ilgili sorunların ana konu olarak dile getirildiği görülmektedir. Her kitabın baş role sahip olduğu göçmen bir ailesi vardır. Baykurt *Yüksek Fırımlar*'da Mutlu Ailesi'nin, *Koca Ren*'de Sarıkaya Ailesi'nin ve *Yarım Ekmek*'te Acar Ailesi'nin sorunlarını odağa alıp anlatır. Romanlar temel aldığı konular açısından farklı olsa da karakterlerin romanlar arasında geçişkenlik gösterdiği görülür. Örneğin, *Yüksek Fırımlar*'ın başkarakterlerinden Koca İbrahim'in *Yarım Ekmek*'te Kezik Acar'la konuşması gibi. Romanlardaki bu üç aile birbirini tanıyan ve hatta göç orijini olarak birbirine yakın olan ailelerdir. Ailelerin Almanya'da birbirlerine yakın ve dışarıya kapalı olması kimliklerini koruduklarını gösterir. Üç roman da aynı zaman dilimi içinde geçer; fakat üçlemenin son kitabı olan *Yarım Ekmek* romanı ikinci kitaptan on iki sene sonra yayımlanır. Aradan bu kadar çok zaman geçmesinin etkisi yazarın bakış açısının değişmesinde görülür. 1983 yılında yayımladığı *Yüksek Fırımlar* ve 1986 yılında yayımladığı *Koca Ren* adlı eserlerde Türkiyeli göçmenlerin Almanlar tarafından daha çok ötekileştirildiğinden , kültürlerinin daha çok kutuplaşmaya maruz bırakıldığından Alman kültürüyle çatışma yaşadıklarından, dil, konut ve işle ilgili problemlerden bahsedilirken *Yarım Ekmek*'te aradan geçen on iki yıl kadar sonra iki kültürün birbirine yaklaştığından (Ayşe ve Detlef'in birbirini sevmesi, Halil ve Petra'nın evlenmesi), göçmen ailelerin çocuklarının dil bilmeme engelini aştıklarından ve çocukların kimliklerine Alman kimliğini de eklemeye başlamalarından, göçmenlerin artık Almanya'da kalıcı olmaya başladıklarından ve Almanya'da kendilerine has bir mezarlık edecek kadar Almanya'yı vatan olarak gördüklerinden bahseder. Kısacası, Baykurt bu üçlemeyle göçmen işçilerin yaşadıkları toplumsal ve kimliksel değişimi başarıyla gözler önüne serer. *Yüksek Fırımlar* ve *Koca Ren* kültürlerin kutuplaşmasını yansıtan romanlar olurken *Yarım Ekmek* iki büyük kültürün birbirleriyle iletişime geçerek melezleşmeye ve farklılıkların üstünlük olarak değil de renklilik olarak görülmeye başladığının işaretini vermektedir.

Göçün yazar üzerindeki etkisi hakkında şunlar söylenebilir. Baykurt, Almanya'ya gitmeden önce genellikle köy romanları yazar. Almanya'ya gittikten sonra

romanlarındaki konu ekseninin göçe kaydığı görülür. Buradan yine Yıldız hakkında yapılan yorum gibi, göçün Baykurt'un üretkenliğine, yaratıcılığına ve yazın yaşamına katkı sağladığı sonucuna ulaşılabilir.

Dördüncü bölümde Füzuzan'ın *Berlin'in Nar Çiçeği* adlı romanı ele alınmıştır. Yıldız ve Baykurt'tan farklı olarak Füzuzan göçü kişisel olarak deneyimlemez. Göç üzerine eserleri Almanya'da işçiler için yaptığı gözlemler ve göçmen aile bireyleriyle yaptığı röportajlar kuruludur. Bu açıdan bakıldığında Füzuzan'da Yıldız ve Baykurt'ta olduğu gibi göçün Türkiyeli işçiler üzerinde meydana getirdiği sorun ve etkiler ayrıntılı ve acılı şekilde ele alınmaz. Füzuzan, metnine bir bilim adamı tavrıyla yaklaşır. Edebi estetik ve teknikleri gözlemleriyle birleştirerek metnini kurgular.

Füzuzan kadın hassasiyetiyle yaklaşır romanlarına. Bu romanında da Füzuzan Frau Lemmer üzerinden hayatı boyunca acı çeken ama Türk göçmen ailesi sayesinde son günlerini mutluluk içinde geçirerek ruhunu teslim eden bir kadını anlatır. Aslında göç bu romanın merkezinde değildir. Frau Lemmer ve diğer romanlarda geçen 'oma'ların hem Alman kültürünün Türkler tarafından yakından tanınmasına, hem göçmen çocuklarının dil ve kimlik gelişimlerine fayda sağladığı çıkarımı yapılabilir.

BİBLİYOGRAFYA

Abadan- Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Abadan- Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Abadan Unat, Nermin. *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1961.

Adıgüzel, Yusuf. *Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma Almanya'daki Türk Kuruluşları*, İstanbul: Şehir Yayınları, 2011.

Adıgüzel, Yusuf. "Diaspora'daki Kimlik Algılamalarına Göç Tipinin Etkisi: Almanya ve İngiltere Türk Toplumlarının Karşılaştırılması" *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3. Dizi, s.20 (2010): s.97-119.

Almanca Türkçe Büyük Lügat Grosses Deutsch-Türkisches Wörterbuch. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1947.

Alver, Köksal. "Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme" *Sosyoloji Konferansları*. s.2 (2015) 52, 343-354.

Alver, Köksal. (Ed.). *Edebiyat Sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları, 2006.

Alver, Köksal. "Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi" *Sosyoloji Dergisi*. s.21. (2010): 199-210.

Andaç, Feridun. *Edebiyatımızın Kadınları*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004.

Arslanoğlu, İbrahim. “Kültür ve Medeniyet Kavramları” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* S.15 (2000). s.370-91.

Asutay, Hikmet. “An Outlook on Immigrant Literature in Terms Of Culture Education” Educational Research Association *The International Journal of Educational Researches* 7(1) (2016): 17-23.

Aydın, Ertuğrul. “Edebiyat Sosyolojine Bakışta Türk Edebiyatı.” *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*. Gaziantep:1999.

Aytaç, Gürsel. *Edebiyat Yazıları I*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2005.

Aytaç, Kemal. *Federal Almanya’da Okul Sistemi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1979.

Ayverdi, İlhan ve Ahmet Topaloğlu. Hazırlayanlar. *Türkçe Sözlük* İstanbul: Kubbealtı, 2007.

Barbaros, R. Funda ve Zurcher Erik Jan. Hazırlayanlar. *Modernizmin Yansımaları*. Ankara: Efil Yayınevi, 2013.

Baykurt, Fakir. *Koca Ren*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2014.

Baykurt, Fakir. *Yarım Ekmek*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2015.

Baykurt, Fakir. *Yüksek Fırınlr*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2013.

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Hazırlayanlar Hilmi Yavuz ve Enver Ercan. İstanbul: Varlık Yayınları, 2000.

Chiellino, Carmine, Hazırlayan. *Interkulturelle Literatur in Deutschland. Ein Handbuch*. Stuttgart: J.B. Metzler, 2000.

Coştu, Yakup. “Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler” *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* s.7-8 (2005): 95-104.

Çiçekli, Bülent. Editör. *Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009.

Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Fuat Aydın İstanbul: Ataç, 2005.

Eagleton, Terry. *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Erdoğan, M. Murat. Editör. *Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum*. Ankara: Orion Kitabevi, 2009.

Erkal, Mustafa E. *Sosyoloji: Toplum Bilimi*. İstanbul: Der Yayınevi, 1987.

Evren, Burçak. *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1996.

Faist, Thomas. *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Fidan, Fatma ve Ahmet Fidecioğlu. “Türkiye’den Almanya’ya Göç Sürecinde Geride Kalan Kadınlar: Alamanyalı Beylerin Fedakâr Eşleri”. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*. s.1(2010): s.29-39.

Frisch, Max. “Yabancınnın Baskısı”. *Hürriyet Gösteri*. Ekim, 1991, S.130.

Füruzan. *Evsahipleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Füruzan. *Yeni Konuklar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Füruzan. *Berlin'in Nar Çiçeği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Gedik, Erdoğan. “Almanya’da “Öteki” Olmak ve “Öteki” Kalmak” *Folklor/Edebiyat*. Cilt:16 Sayı 62 2010/2.

Gitmez, Ali S. *Dış Göç Öyküsü*. Ankara: Maya Yayıncılık, 1979.

Göker, Göksel. *Göç Kimlik Aidiyet Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Academia, 2015.

Gültekin, Emre. Hazırlayan. *Türk Edebiyatında Berlin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Gültekin, Emre. Hazırlayan. *Yarım Damla Almanya’daki Türk Şiiri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Haley, Alex. *Kökler (Roots)*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1978.

Jacobs Heidi Hayes. (Ed.). *Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation*. Alexandria: ASCD, 1989.

Karaman, Kasım. “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları” *Sosyoloji Konferansları*. No:47 (2013-1).

King, Russell, John Connell ve Paul White. Editörler. *Writing Across Worlds. Literature and Migration*. New York: Routledge, 1995.

Kösemihal, Nurettin Şazi. (1967). “Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar” *Sosyoloji Dergisi*. Cilt 2. (1967) 21-22, 185-192.

Kuruyazıcı, Nilüfer ve Mahmut Karakuş. Editörler. *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Maslow, Abraham. H. "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 50 (4)(1943).

Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Necatigil, Behçet. *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2000.

Papirüs Dergisi. 1970. S.46.

R. Funda Barbaros ve Erik Jan (hızl.). *Zürcher Modernizmin Yansımaları* Ankara: Efil Yayınevi, 2013.

Roland Robertson, "Globalization and The Future of Traditional Religion", *God and Globalization*, ed.: M. L. Stackhouse, Peter J. Paris, Trinity Press, International, Harrisburg 2000.

Rösch, Heidi. *Migrationliteratur im interkulturellen Kontext: Eine didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakin, Franco Biondi und Rafik Schami*. Frankfurt: Interkulturelle Kommunikation, 1992.

Sarı, Emre. *Türk Sanat Müziği Şarkı Hikayeleri*. Antalya: Nokta Yayınları, 2016.

Schnappe, Dominique. *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Stael, Madame de. *Edebiyata Dair*. Çeviren. Safiye Hatay, Vahdi Hatay. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.

Şahin, Birsen. *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.

Şen, Nurcan. “Füruzan’ın Hayatı ve Edebi Eserleri” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Şengül, Abdullah. “Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında “Öteki”
“Karadeniz Araştırmaları. S.15 (2007).

Şüyün, Faruk. Hazırlayan. *Füruzan Diye Bir Öykü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Taşdelen Musa ve diğerleri, *Avrupa’da Yeni Kuşak Türk Gençliği Kimlik ve Uyum Sorunları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2000.

Todorov, Tzvetan. *The Conquest of America The Question of Other*, Richard Howard (çev.), New York: HarperCollins, 1984.

Tokgöz, Gülay. *Uluslararası Emek Gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Tomlinson, John. *Globalization and Culture*, Chicago: The University of Chicago Press, 1999.

Tufan, İsmail. *Almanya’daki Türkler ve Yaşlılık: Gözleme Dayalı bir Araştırma*. Berlin: 1995.

Tükel, Turhan. *Beş Romancı Tartışıyor*. İstanbul: Düşün Yayınevi, 1960.

Tümer, Günay. “Yehova Şehitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı.”
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9838.pdf> [Erişim: 10.09.2018].

Waters, Malcolm. *Globalization*, London: Routledge,1995.

Vassaf, Gündüz. *Daha Sesimizi Duyurmadık: Avrupa'da Türk İşçi Çocukları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Vlasta, Sandra. *Contemporary Migration Literature in German and English A Comparative Study*. The Netherlands: Brill/ Rodopi, 2015.

Yasa. İbrahim. *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Ankara: Doğan Basımevi, 1979.

Yıldız, Bekir. *Türkler Almanya'da*. İstanbul: Everest Yayınları, 2012.

Yıldız, Bekir. *Yargılayan Zaman İçinde Röportajlar*. İstanbul: Everest Yayıncılık, 2012.

<http://ontheworldmap.com/germany/germany-physical-map.html>

[Erişim: 05.10.2018].

<http://ontheworldmap.com/germany/city/berlin/> [Erişim: 05.10.2018].

<http://ontheworldmap.com/germany/state/north-rhine-westphalia/map-of-north-rhine-westphalia-with-cities-and-towns.html> [Erişim: 05.10.2018].

TDK <http://www.tdk.gov.tr/> [Erişim: 21.07.2018].

<http://ontheworldmap.com/germany/city/heidelberg/heidelberg-location-on-the-germany-map.html> [Erişim: 05.10.2018].

<http://www.milliyet.com.tr/-iran-dekolte-manyagi--/ece-temelkuran/guncel/yazardetayarsiv/11.06.2006/160290/default.htm>

[Erişim: 10.09.2018].

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9838.pdf> [Erişim: 15.08.2018].

<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/378>
[Erişim 19.05.2018].

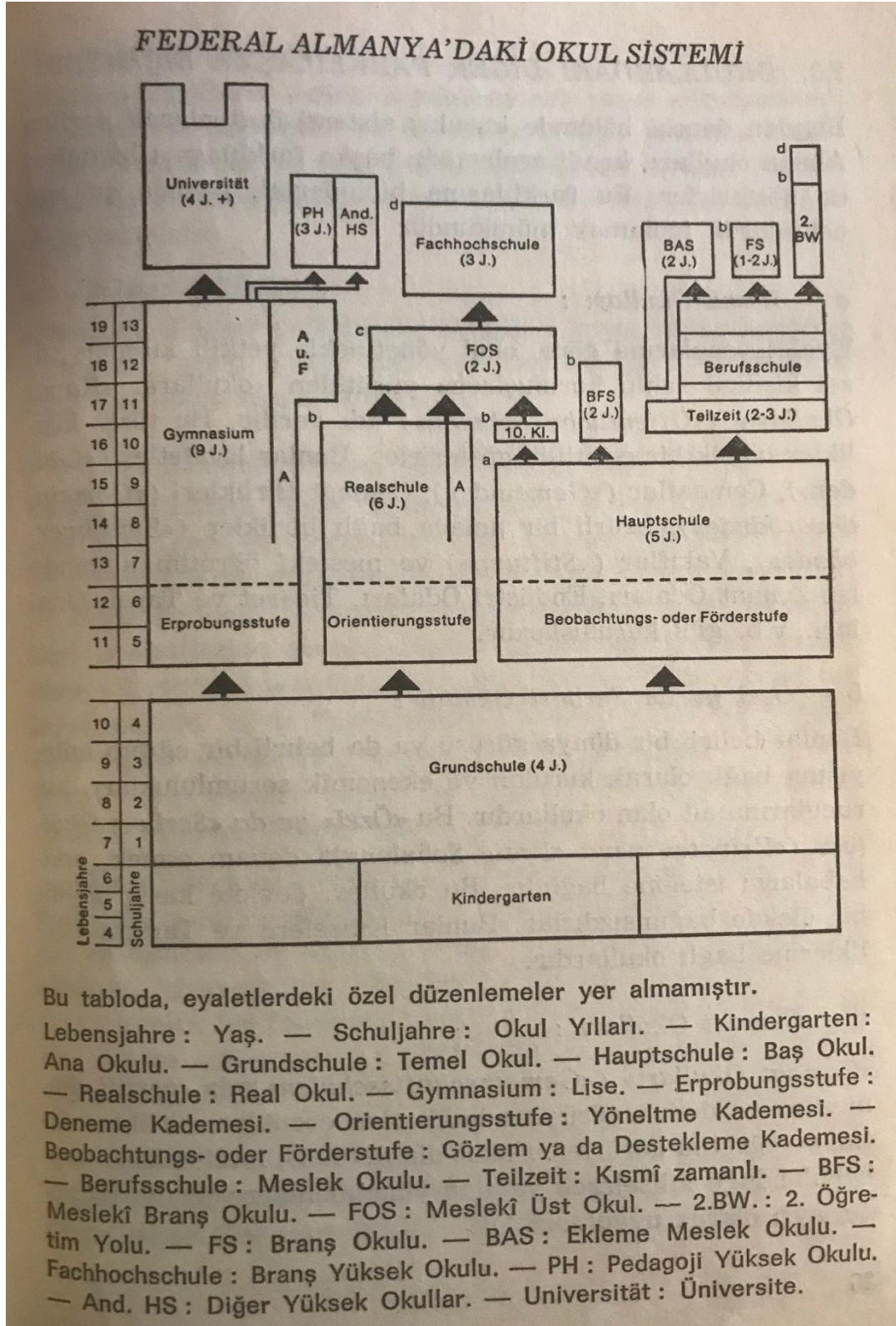

EK:1**Romanlar Hakkında Özet Bilgi İçeren Tablo**

YAZAR	ROMAN-YIL-MEKAN	ROMAN-YIL-MEKAN	ROMAN-YIL-MEKAN
BEKİR YILDIZ	TÜRKLER ALMANYA'DA (1966) HEIDELBERG		
FAKİR BAYKURT	YÜKSEK FIRINLAR (1983) -DUISBURG	KOCA REN (1986). - DUISBURG	YARIM EKMEK (1998) - DUISBURG
FÜRUZAN	BERLİN'İN NAR ÇİÇEĞİ (1988) - BERLİN		

EK:2

EK:3

A

Avroamigo, Avroit, Avrobot, Avrobotlar, Avrogardaşlar, Avroalmanlar, Avromanlar, Avronotlar, Avrasiler, Avroköleler, Avrostes, Avrokonuklar, A (Avrupa) T (Topluluğu) yoldaşları, Alman dostluğunun kurbanları, Ağır işçiler, Almanya'ya cezbedilmişler, Alman ekonomisinin kurtarıcıları, Alman yardımcıları, Alman işçileri, Alman halkının atardamarı, Altın adamlar, Almanlara katılanlar

B

Bize sadık kal işçileri, Barış işçileri, Bizim gibi insanlar, Bizim kardeşlerden, Benim senin gibi insanlar

C-Ç

Cumhuriyet yardımcıları, Canla başla çalışanlar, Çalışkan karıncalar, Çalışkan konuklar

D

Dost eller, Dost müstahdem, Dostane işçiler, Devlet incileri, Dostça anlaşılmamışlar, Döviz konukları, Dört ülkenin işçileri, Doğulular, Döviz çocukları, Davetli işçiler, Darboğaz yardımcıları, Değer insanları

E

En iyi işçiler, Eylemci Avrupalılar, Egzotikler

F

Federal Almanya'nın kurucu vatandaşları, Federal ilk yardım işçileri, Federal dostlar, Federal Cumhuriyet bütütücüleri

G

Germanifanlar, Gereksinme işçileri, Gereksinme Kollege, Göçmenler, Geleceğin Avrupalıları, Geçici Konuklar, Geçici konuk işçiler, Güçlendirme işçileri, Geçiş yardımcıları, Gezginler, Güneyliler, Güney incileri, Güvenilir konuklar

H

Hoş gelmişler, Hayat standardı yardımcıları, Hallediciler, Hadi gelseneler

İ

İnsanlar, İşverenin en sevgili işçileri, İyi niyet elçileri, İyi ruhlar, İndogermanlar, İktisat incileri, İktisadın itici güçleri, İktisadi kalkındırıcılar, İktisadiyat konukları, İktisadi mucize hızlandırıcıları, İkinci silah arkadaşları, İkinci sınıf insanlar

K

Kara işçiler, Konuk işçiler, Konuk yurttaşlar, Konuk Almanlar, Konikikler, Konukaneler, Konukrupalar, Konuk eylemciler, Konuk çalışırlar, Konuk gruplar, Konuk azınlıklar, Kar işçileri, Konjöktürler, Konjöktür damızlıkları, Konjöktür yardımcıları, Konjöktüristler, Konjöktür kaldıraçları, Kiralık işçiler, Karma insanlar, Kırılmaçılar, Kısmi vatandaşlar, Kontratlı yurttaşlar, Komşu işçiler, Kalkındırıcılar, Kendilerine varlık arayanlar, Kalkınmanın yabancı yardımcıları, Kardeşlik işçileri, Kötü ücretle iyi çalışan işgücü.

M

Meslektaşık, Memnun yardımcılar

N

NATO işçileri, NATO çocukları.

P

Pahalı yabancılar, Paryalar, Pan Avrupa işçileri, Proleterler

S

Sıla işçileri, Sürgünler, Sanayi yedek ordusu, Sanayi Avrupalıları, Sınırlı konuklar, Sadık yardımcılar.

U

Uzak diyarların yardımcı eli, Uzak istihdam, Ucuz işçiler, Ümitli insanlar, Ücret Almanları, Üretim işçileri

Y

Yurtdışı yoldaşları, Yabancı kahramanlar, Yabancı hemşeriler, Yurtdışı robotları, Yurtdışından gelen cefakâr konuklar, Yumruk işçileri, Yabancı dost işçiler yabancı madde-işçi, Yardımcı eller, Yardımcı Almanlar, Yeni adamcıklar.

Z

Ziyaretçi güçler, Ziyaret eylemcileri.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Gülizar Sinem ÖN KAHVECİ
Uyruğu: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 21 Mart 1990, İstanbul
Elektronik Posta: kahvecigso@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum
Mezuniyet Yılı	
Lisans 2014	Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı & Tarih (Çift anadal)
2012-2013	Berlin Freie Üniversitesi (Türkoloji)
Yüksek Lisans 2018	İMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2014-2018	Türk Hava Yolları	Kabin Memuru
2013	Berlin Freie Üniversitesi	Asistan

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde İngilizce; orta düzeyde Almanca; başlangıç düzeyinde İtalyanca ve İspanyolca.

SERTİFİKALAR

Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Marmara Üniversitesi, 2018.
Pedagojik Formasyon Eğitimi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2016.